
Assia Djebar
Mezarı Olmayan Kadın
Çeviren: Olcay Geridönmez
Roman
EVRENSEL BASIM YAYIN

EVRENSEL

BASIM YAYIN

Kitabın orijinal adı:

La femme sans sépulture

© Editions Albin Michel – Paris 2002

Assia Djebar

MEZARI OLMAYAN KADIN

Çeviren: Olcay Geridönmez

Roman

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www.evrenselbasim.com - info@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın **533**
Mezarı Olmayan Kadın: Assia Djebar

Çeviren: Olcay Geridönmez
Genel Kapak Tasarım: Savaş Çekiç
Kapak Uygulama: Devrim Koçlan
Kapak Görseli: Yasmina Saadoun

ISBN 978-605-5315-64-1
© Evrensel Basım Yayın 2013 - Sertifika No: 11015

Birinci Basım Mayıs 2013 • İstanbul

Baskı: Ezgi Matbaacılık Tekstil Pors. İnş. San. Tic. Ltd. Şti.
Sanayi Cd. Altay Sok. No: 14 Yenibosna / İstanbul • Sertifika No: 12142
T: 0212 452 23 02 - www.ezgimatbaa.netl

MEZARI OLMAYAN KADIN

Claire Delannoy'a sevgiyle...

Önsöz

Bu romanda, çocukluğumun geçtiği kent olan Cherchell'in kadın kahramanı Süleyha'nın Cezayir bağımsızlık savaşı sırasındaki yaşamı, ölümüne dair bütün olgu ve olaylar, tarihsel bir titizlikle ve belgeselci bir niyetle kaleme alındı.

Buna karşın kahramanın çevresindeki, özellikle de ailesine mensup figürlerde edebiyatın el verdiği ölçüde kimi eklemelerde veya değişikliklerde bulundum.

Geniş bir kadınlar tablosunun merkezî figürü olarak Süleyha'nın tüm gerçekliğiyle ortaya çıkmasına olanak tanımak için, Moritanya* Caesarea'sının (günümüzdeki Cherchell) antik mozaiklerini örnek alarak sanatsal özgürlüğümden yararlandım.

---

* Moritanya (Magripliler ülkesi) Kuzey Afrika'da krallık; doğuda Ampsaga, batıda Atlas Okyanusu arasında Fenikelilerin kıyı sömürgeleri kurmalarından sonra, Berberi kabilelerinin birleşerek güneyde Gaetuli'ler ülkesi, doğuda Muluye arasında kurduğu bir krallık. MÖ ikinci yüzyılın sonunda Ampsaga'ya kadar genişletildi. (Günümüzde Batı Afrika'da bulunan Moritanya Cumhuriyeti ile karıştırılmamalıdır.) Yayınevinin notu: Kitaptaki bütün dipnotlar çevirmene aittir.

Çok uzaklardan bir ses duyurulacaksa
Zamanın ve etkilerinin hiç dokunamadığı
Ama bir düş gibi yanıltıcı
Anlamı kaybolmuşsa da
Bir süreklilik vardır onda
Tınısı uzaktaki bir fırtınaya benzer
Yaklaşıyor mu uzaklaşıyor mu bilinmez

Louis René Des Forêts
Poèmes de Samuel Wood, 1988

Öndeyiş

1

Süleyha'nın hikâyesini artık kâğıda dökmeyi istiyorum; ya da, daha çok yeniden yazmayı...

Daha önce bir kez olmuştu bu. Yanılmıyorsam 1976 ilkbaharıydı. O zamanlar, vaktiyle "Caesarea" adını taşıyan ve adı benim için hep öyle kalacak memleketim Cherchell'in kadın kahramanının kızını ziyaret etmiştim...

Süleyha'nın iki kızından küçük olanı, bizim gibi başkent Cezayir'den henüz gelmişti. Gözlerini dikmiş beni süzüyordu: Ses asistanlarımdan biri, bana ismimle seslenip kayıt cihazı için bir makara uzatmıştı. İsmimi tekrarladı ve ayağa fırladı. Benimle konuştuğunda heyecanlıydı: "Beklediğim sizdiniz! Bizim avluyla bitişik şu duvar, sizin eski eve ait değil mi?"

Başımla onayladım; bir saat önce oraya vardığımda, "eski baba ocağının tam da yanı başındaymış," diye geçirmiştim içimden.

"Yıllardır sizi bekliyorum!" Genç kadının tiz sesi sitem doluydu.

Hafif yorgun gülümsedim. "Geldim işte, belki biraz geç, ama geldim. Haydi işe başlayalım!"

Böylece Süleyha'nın hikâyesine nihayet başlamış olduk.

Evet, 1976 ilkbaharıydı. İyi bir akşam izlencesi olacak bir filmin araştırmalarının tam ortasındaydım. Önceki iki hafta boyunca dağ-

lardaydım, köy evlerinde kaldım. Bazısı büyük caddenin –annemin ailesinden köylülerin hâlâ kullandığı ismiyle Roma Yolu'nun– uzağında bulunan küçük evlerde. Akşam olunca cipin şoförüyle asistanları geri yolluyordum. Ovada ya da Tipasa'da turistik bir otelde geceleyebildiklerine seviniyorlardı. Bense akrabalarda kalıyordum. Bazen Menacer köyünde, üvey dayımda; artık ihtiyarlamış olsa da her zamanki tutumlu ve sert mizaçlı köylüydü. Kimi zaman da daha uzaktaki köy evlerinde, yengelerden birinin yanında geceliyordum.

Ev sahibelerimin anlatılarında sık sık aynı isim geçiyordu: Süleyha, hep yeniden Süleyha...

"Ne, onu tanımıyor musun? Ama o senin hemşehrin!"

"Partizanların anası!" diyordu bir diğeri.

Kadınlarla yaptığım bu sayısız sohbetlerden iki veya üç hafta sonra Caesarea'ya, Süleyha'nın evine gelmiştim. 1956 ilkyazında, son yolculuğu için terk etmişti evini.

Küçük kızının karşısına geçip oturuyorum.

"Tüm bu yıllar boyunca seni bekledim!" diye söze başlıyor yeniden; bu kez Arap aksanıyla. Sesindeki acılığa rağmen cümlede belli belirsiz bir yumuşaklık tınlıyor; gözyaşlarına boğulmaya yakın. En azından bu yumuşaklığı duyumsuyorum; buralı kentli kadınların Arapçasına eşlik eden Endülüs tınısından da olabilir.

"Konuşalım, haydi başlayalım!" diyorum kararlılıkla.

Bizi, baba ocağından ayıran duvara bakıyorum; ilk çocukluğumun mekânına... Geçen yıl ülkeme döndükten sonra, bu kadar uzun süre başkentten hiç kımıldamadığım için beni huzursuz eden vicdanımla mücadele etmeye çalışıyorum.

"Ben de başkentte öğretmenlik yapıyorum," diyor Mina kısık sesle, "ama lisede. Yirmi sekiz yaşındayım!" Ara verip soluk alıyor.

"Kurtuluş'ta on beşimdeydim!" Yine duraksıyor, sonra, daha da kısık bir sesle devam ediyor: "Annem öldürüldüğünde, on iki!"

2

Yine ilkyaz. İki yıl sonra. Kadın kahraman Süleyha hakkındaki filmin montajını bitirmek üzereyim. Film, aynı zamanda Bela Bartók'a* adandı. "Süleyha'nın hikâyesi", filmin başında kısaca anlatılıyor. Filmin sonraki iki saatlik kısmı, dingin bir nehir gibi akıp gidiyor: Hem kurgu hem belgesel; kadınların, ağırlıkla orijinal ses kayıtlı diyaloglarını geleneksel ve çağdaş müzikler besliyor.

Süleyha'nın yaşamı anlatılıyor, gençliğinden, evliliklerinden bahsediliyor, 1956'da partizanlara katılışı, iki yıllık kaçak yaşamı, birçok tehlikeye atılışı, kente gizlice ilaç ve bazen de silah kuryeliği yaparak dönüşü... Mücadeleyle geçen ve kırk iki yaşında, âdeta antik kentin üzerinde boşlukta öylece asılı kalsın diye bitiveren yaşamı. Ardından, trajik bir son sahne: Esir düşmüş Süleyha, askerler eşliğinde ormandan çıkarılıyor. Etrafta duran adamları kınayan bir konuşma yapıyor; lirik sözleri isyan dolu. Harkiler** onu Fransız subaylarının gözetiminde helikoptere doğru sürüklerken, kimi yaşlı köylüler ağlıyor.

Kimse onu bir daha canlı göremeyecekti.

Süleyha'nın "acı öyküsü". Son konuşması, bugün içimde yankılanıyor hâlâ. Burada, bu güneşli sabah vaktinde. Filmde meçhul sesler onun sözlerini tekrarlıyor, fonda Edgar Varèse'nin flütünden ezgiler...

Seslere, antik başkentin günümüz görüntüleri eşlik ediyor (neredeyse tümüyle terk edilmiş sokaklar, gezinen dilenci bir kadın, taş yüzleri gölgeleyen Belombra ağaçları; bin yıllık, yerinden kıpırdamayan fener kulesi). İç içe akışan sesler, bu kadının akıbetine ışık tutuyor: Son sözleri birkaç dakika boyunca uzanırken, kamera, sokakların, meydanların ve bakışları olmayan heykellerin etrafındaki

---

* Bela Bartók (1881-1945): Macar besteci, piyanist ve Doğu Avrupa halk müziği derleyicisi. Bartók, halk müziği biliminin kurucularından biri olarak bilinir.

** Harki: Cezayir savaşı sırasında 1957-1962 Fransız ordusuna hizmet eden yerli işbirlikçilere verilen ad. Bunun dışında Fransız Cumhuriyeti'nden yana olup Cezayir'in bağımsızlığından yana tutum almayan bütün Cezayirli Müslümanlara da denir. Cezayir'in bağımsızlığından sonra çok sayıda Harki öldürüldü ancak çoğunluğu kaçıp Fransa'ya sığındı.

ıssızlığa odaklanıyor. Bir mezara sahip olamayan Süleyha, görünmez ama hissedilebilir bir biçimde kızıl kentin üzerinde süzülüyor sanki.

Film, Süleyha'yla birlikte Bela Bartók'a da adandı. Macar besteci Süleyha'nın doğumundan birkaç yıl önce, kendisinde silinmez izler bırakmış olan başkent Cezayir'e gelmişti.

Kimsenin bir daha canlı görmediği Süleyha, belki de Bartók'un müziği sayesinde sürekli canlı kalıyor zihnimde; Caesarea'nın dar sokakları, çeşmeleri, iç avluları ve taraçaları üzerinde yaşıyor.

3

Süleyha, 1916'da Marengo'da doğdu (bugünkü Hadjout); Cezayir'in kırsalı Sahel'e bağlı. O döneme ait Hachette-Gezi Rehberi, Marengo'ya ilişkin şunları yazıyor: "Büyük, güzel bir köy ve nahiye merkezi." Resmî istatistiklere göre 5300 nüfusu var ve bunların 2300'ü Avrupalı. 3000 "yerli"nin –o zamanlar öyle adlandırılıyorlardı– savaşçılığıyla ünlü Hadjout aşiretinin kökeninden geldikleri tahmin ediliyor.

Elli yılı aşkın bir süre önce Eugène Fromentin, bu aşireti ziyaret etti. Sömürge iktidarı karşısında aldıkları yenilgiye rağmen Hadjout'lar namlarını bir parça korumuşlardı; Fantasia oyunundaki gibi.

Ressam ve yazar Fromentin, yakınlardaki güzel Halloula gölünden de bahseder. Bu göl daha sonraları küçük bir sömürge yerleşimine yer açmak üzere kurutuldu: Montebello. (Uzak geçmişe ait Napolyoncu zaferlerin isimleri, mülksüzleştirilen Arapların birkaç nesil boyunca şiddetli direniş gösterdikleri –ta ki teslim olmak zorunda kalana dek– kanlı çarpışmaların taze anılarını örtmeyi amaçlıyordu.)

Süleyha'nın babası Şayib, maddi durumu oldukça yerinde bir toprak sahibine benziyor; toprağını kaybetmemiş, hatta muhtemel ki perişan olmuş küçük köylülerden satın almış. Komşuları, köydeki sömürgeciler arasında "iyi Arap" olarak biliniyordu. Bu gerçeğe par-

mak basan Süleyha'nın büyük kızı Hania oluyor (Hania, Arapçada "huzurlu" anlamına geliyor). Süleyha'nın babasının, köyde eşraftan sayılan tek kişi olduğunu anlatıyor; elbette yönetim işleriyle görevli kadı haricinde. Gururla sözlerini sürdürüyor: "Bir düşünün! Annem 1930'da, 13 yaşını doldurmaya yakın, ilkokul diplomasını almayı başardı! Bütün civarda bu okul diplomasına sahip olan tek Müslüman kız oydu..."

İki yıl sonra, on altı yaşındayken, köyden bir delikanlıyla evlenmek istediğinde, babası bu seçimini onaylamamakla beraber ona engel olmamıştı. Henüz bir yıl geçmemişti ki "ateşli ve fazlasıyla hiddetli" mizaca sahip damat, bir Fransızla giriştiği kavganın ardından memleketinden kaçmak üzere başkentten Fransa'ya giden bir gemiye bindi. "Metropol"deki insanların, sömürgeleştirilmiş Kuzey Afrikalılara daha az ayrımcılık yaptığı bilinirdi.

İlk kızının doğumundan birkaç ay sonra Süleyha, kocasıyla birlikte yaşamak için göç etmeyi reddeder. Hania, genç adamdan bir daha yaşam belirtisi alınıp alınmadığını ya da aile arasında söylendiği gibi, bir kaza sonucu gerçekten ölüp ölmediğini bile tam olarak bilmiyor. Kesin olan, Süleyha'nın kadıdan özgürlüğünü talep ettiği ve küçük kızını köyde bıraktığı. Çocuğu olmayan bir hala, bu küçük kızı büyütebileceği için mutluydu...

Hania, annesinin gençliğinden söz etmeyi sürdürüyor: Çevresindeki kadınların tam tersine Süleyha, köyde bir Avrupalı gibi hareket ediyordu; peçe takmıyor, başını bile örtmüyordu. "Bu özgürlüğünü mutlaka babasına borçluydu," diyor.

Sonra, bir anekdot aktarıyor: "1939 ya da 1940'ta sömürgeciler anneme 'anarşist' ismini takmışlardı. Bir keresinde Alman uçaklarının bombardımanı korkusuyla bir uyarı alarmı verilmişti. Sömürgeci delikanlılardan biri gülerek bizim insanlarımızdan birine, 'Şimdi bize silah verseler, ilk işim seni vurmak olurdu!' diyerek onu kızdırmak için kahkahalar atmış. O sırada tesadüfen oradan geçen Süleyha araya girmiş: 'Şurada cephede Kuzey Afrikalıları en öne sürüp bombalara yem ediyorsunuz! Onlar orada sizin için savaşıyor! Oysa siz bura-

da hâlâ annenizin eteğinin altına saklanıyorsunuz!' Evet, evet; lafını sakınmadan konuşma cesaretine sahipti... Marengo'da onu 'Şayib'in kızı' diye çağırırlardı. Belki de bu yüzden büyükbabam onun gitmesine, Blida'da çalışmasına izin verdi!"

Hania, anlatmaya devam ediyor; o günleri bizzat yaşamış gibi. Savaş nedeniyle kısıntılara gidildiğini ve gıda vesikalarının dağıtıldığını açıklıyor: "O zaman bile annem yüksek ve net bir sesle: 'En iyisini Avrupalılar alıyor. Yerliler için geriye yalnızca kış arpası kalıyor!' Tepkisini yüksek sesle göstermek için her fırsatı kullanıyordu."

Hania birden şefkatle gülümsüyor: "Bir başka olayı bana büyükbabam anlattı: Büyükbabamın yakın bir arkadaşı varmış, İspanya'dan gelmiş bir Avrupalı; tam bir sanatçı olan bu yetenekli müzisyen, İspanya iç savaşından kaçmış. İki arkadaş, kardeşmişçesine sohbet ediyorlarmış. İspanyol takdirle şöyle demiş: 'Şayib, bir düşünsene kızın erkek olsaydı, ne şanslı olurdun o zaman!' Büyükbabam aynı ses tonuyla yanıtlamış: 'Evet, sahiden şansızmışım!.. Hem böyle bir mizacı olacak, hem de erkek olacaktı!' Gerçekten de büyükbabamın annemden sonra üç tane oğlu oldu. Ama hiçbiri köyde kalmadı. Annemin ilk kocası gibi ülkeyi terk etmeyi tercih ettiler. Savaş yıllarının karmaşasında onlara ne olduğunu da bilmiyorum."

Süleyha, sonra Blida'da ikinci kez evleniyor. Ama kısa bir süre sonra 1945'te boşanıyor. Bu evlilikten doğan oğlu El Habib, Fransız ordusunda bir astsubay olan babasında kalıyor.

Caesarea'nın ileri gelenlerinden olan Oudai'nin karısı olarak –ailesinin, kentin güneyinde, İzzar tepelerinde meyve bahçeleri vardı– Süleyha, doğduğum kente yerleşti. 1950'den hemen önce, onu, kentin eski mahallesindeki (ailemle burada yalnızca yazları kalırdık) diğer kadın sakinlerinden ayırt etmek mümkün değildi. İpekten çarşaf giyiyordu (daha yaşlılar, hareli ipek ya da daha yumuşak bir dökümü olsun diye ince yünle karışık ipek kullanırlardı): Kolalanmış yarı saydam organdiden* dantelası burun kemiğine oturtuluyor, böylelik-

* Organdi: Sıkça dokunmuş, ince esnek ve şeffaf bir bezdir.

le yüzün alt kısmı örtülmüş olup kömürle sürmelenen gözler daha büyük görünüyor, iyice öne çıkıyordu. Kimi zaman altın ya da inciler alnı süslüyordu. Yoksa Süleyha artık bir hanımefendi mi olmuştu?

Kocası işleri nedeniyle, ama özellikle de *medreseyi*, ulusalcı elitin çocuklarının okuduğu özel okulu, cömertçe desteklemesinden dolayı büyük bir itibara sahipti. El Hacı inançlı bir Müslümandı ama hoşgörülüydü de; karısı ibadet etmezdi. Anlaşılan Süleyha bu kez "çarşaf giymeye" itiraz etmemişti; ne var ki bunu muhafazakâr düşüncelerle yapmıyordu. Bu arada otuz yaşını aşmıştı. İkizlerini düşürdükten sonra bir kız ve bir erkek çocuk daha doğurmuştu. Oğlanın doğumunun ardından aylar boyunca kendini çok güçsüz hissetti.

4

"Ev kadını" olarak geçirdiği yıllar dobralığını törpülememişti anlaşılan. Kentin ileri gelen kadınları, Oudai'nin karısı Süleyha'nın, en son, sokak ortasında nelere cüret ettiğini birbirlerine anlatıyordu.

"Savaşımızdan hemen önce" diye anlatıyor yaşlı bir nine kalabalık bir dinleyici topluluğunun karşısında (Bu dedikodu belki hamamın soğuk banyosunda yapıldı; dinlenmek için rağbet gören bir mekândı hamamlar. Belki de bir düğünde, müzisyenler bir fasıl sonrasında yaylı çalgılarıyla mola verdiklerinde yapıldı.) "Biliyor musun, Oudai'nin karısı Süleyha, Madam Mayo'yla karşılaşınca neler olmuş?"

"Onlar, bir sürü balıkçı teknesi olan İtalyanlar mıydı yoksa Maltalılar mı? Her neyse, Avrupalıların en zengini onlar."

"Süleyha, çarşaflı, bir kutlamaya gidiyormuş. Kilisenin arka sokağında bir Avrupalı kadınla çarpışmış. Bu kadın da hemen 'Dikkat etsene Fatima!' diye bağırmış. Süleyha, yüzündeki peçeyi kaldırarak yanıtı yapıştırmış hemen: 'Dikkat etsene Marie!' Bunu neredeyse masumane bir ses tonuyla söylemiş. Biliyorsun, çok iyi Fransızca konuşuyor. Belki Avrupalı bile o kadar iyi konuşmuyordur; Malta'dan geliyor ya..."

"Sonra?"

"Fransız kadın –Fransa'dan gelmese bile yine de Fransız– anlaşılan çok sinirlenmiş; öfkeden nutku tutulacakmış az kalsın; üstelik peçeli bir Arap kadın karşısında! 'Bana Marie mı diyorsun? Bu ne terbiyesizlik!' Bunun üzerine Süleyha, son derece sakin, tıpkı okuldaki bir öğretmen edasıyla (peçesini şimdi yeniden yüzüne indirerek) kadına dersini vermiş: 'Beni tanımıyorsunuz ki benimle senli benli konuşuyorsunuz... Bu arada adım Fatima değil! Bana Madam da diyebilirdiniz değil mi?' Etraflarına kalabalık toplanmış. Herkes 'Madam Oudai'yi hemen tanımış. Ancak o peçesini iyice yüzüne çekerek kalabalığın arasından çıkıp gitmiş; tıpkı gururlu bir kraliçe gibi. Dün akşam avlularda konuşulan tek konu buydu. Sokaktaki çocuklar, küçük bir kız, bir nine; tesadüfen oradan geçen herkes olayı görmüş."

Caesarealı kadın, hamamın soğuk banyosunda derin derin iç geçirmiş: "Ben buna cesaret edemezdim. Fransızcayı az buz anlıyorum. Madam Mayo'nun öfkesine karşılık verirdim ama Arapça! Süleyha gibi Fransızca bilseydim bile, evimin direğinden, beyimden korkardım. Kendimi –bir hanım olarak– böyle sokak ortasında göstermek! Yüzümdeki peçeyi kaldırmak!.. Ne cesaret varmış bu Süleyha'da da!.."

"Sana bir şey daha söyleyeyim mi güzelim: Kocası daha sonra sokakta neler söylediğini öğrendiğinde onunla gurur duymuş! Evet, evet, zaman nasıl da değişti!"

Caesarealı kadınlar arasında böyle sohbetler dolaşıyordu; kurtuluş savaşının hemen öncesiydi.

1
Roma Arenasında Madam Lionne'un Yanında

Mina, annesi üzerine yapılan röportajın televizyonda yayınlanmasını beklerken (uzun süre beklemesi gerekeceğini bilmiyor...), bu yaz tatilinde başkentte kalmamaya karar verdi.

Yazın en sıcak aylarını ablasında geçirmek istiyordu; birkaç katlı evin ilk katında onu hazır bekleyen bir oda vardı. Uzun, dar pencereden limanın bir kısmı ve deniz görülebiliyordu.

Her gün, öğle sıcağındaki uykudan sonra dışarı çıkıyordu. Hania, onun liseden eski arkadaşlarıyla buluştuğunu sanıyordu; onlar da Mina gibi henüz evlenmemişlerdi. Fakat Mina, Madam Lionne'u ziyaret ediyordu. Arapça ismi Lla Lbia'ydı; yani dişi aslan. Bir zamanların falcısı kadın alın yazısını okuyabiliyordu; oysa kendisi geceleri kabuslar ve karabasanlar görürdü.

Yıllarca İspanyol fal kartları dizmiş, oturup onları kaderlerini öğrenmeyi bekleyen ziyaretçileri için okumuştu. Kimisi kimliğini saklıyor, kimisi de hakkında neler söyleneceğini umursamıyordu.

Mina, bu kez de yaşlı kadının, annesinin arkadaşının evine gitti; sessizce, kendi kendine hülyalara dalmak için. Dişi aslan, geçmişte kalan o zorlu zulüm yıllarında Süleyha'nın tek dayanağı olmuştu.

"Ah benim Mina'm", diye söze başlıyor Madam Lionne, kahveyi ve lavaş ekmeğini yer sofrasına bırakırken. "Ah Mina, daha doğrusu

Amina; anan sana bu ismi gelecek için, ne yazık ki kendisi hayatta olmadığı bugünler için verdi... Ziyaretin bana *amran* getirdi, bağışlama ya da barışma; yerine göre, Mina ya da Amina, küçük kızım benim..."

Mina, kaynar kahveyi fincanlara dolduruyor. Kiremit rengi fayansları örten hasırlarda oturuyorlar. Lla Lbia, sızlayan sırtını kireçle badanalanmış duvara dayıyor; işlemeli iki minder yerleştiriyor dizlerinin üzerine.

"Geldiğinde, tepeden tırnağa ipek giymiş o iki kadınla karşılaştın mı? Onları geri gönderdim, artık fal bakmadığımı söyledim!" İç geçiriyor: "Eski günler, tüm sıkıntıları ve aydınlığıyla, annenle birlikte geçirdiğim o eski günler, Allahın sevgili resulü, bana yeter de artar bile!"

Konuşmaya ara veriyor ve işlemeli minderleri sırtının arkasına koyuyor; kolundaki gümüş bilezikler, hüznünün yankısıymışçasına şıkırdıyor. İki kadının arasına tatlı bir huzur yayılıyor. Mina dinliyor, sessizliğini bozmuyor. Kahvesini ufak yudumlarla içiyor. Madam Lionne'un yanında kendini evinde hissediyor.

"Bugün gelen o iki kadın gözlerine inanamadılar biliyor musun! Evim hiç değişmedi. Hepsi zenginleşirken ve evlerini güzelleştirirken, bende her şeyin nasıl aynı kaldığını görüyorlar. Hâlâ aynı kilimin üzerinde oturuyorum. Şuradaki battaniye, Oudai halandan. Gece gündüz demeden dokumuştu onu; yirmi yıl geçti üzerinden. Evet, ona getirdiğim işte o nar kırmızısı yünle ve çizgiler için siyah şeritlerle..."

Kıkırdıyor:

"Bana iki katını ödemek istediler, şu hanımlar. Biri yeni hâkimin karısı, diğeriyse galiba bir komutan anası; öyle denir ya. Her neyse," –sesi bir parça alaya çalıyor– "günümüz komutanlarından!"

Mina gülümsüyor, ama tek kelime etmiyor. Dar, yarım ay biçimindeki iç avludan, harabe olmuş Roma arenasının arkasından yükselen dağın sırtını görebiliyor.

'Umarım bugün annemden bahsetmez!' diye geçiriyor içinden Mina, içsel bir savunma güdüsüyle... Artık titreyip acı çekmek istemi-

yorum! Yukarıda ablamın yanında huzur içinde uyumak istiyorum; kendi köşemde, pervazında nane ve fesleğen saksılarının durduğu açık pencerenin önünde...

"Bu saygıdeğer hanımlar inanmak istemediler", diye sürdürüyor sözünü Lla Lbia özenli Arapçasıyla: "Altınlarını getirmişlerdi, mendillerini açmaya ve eski Louis altınlarını şakırdatmaya kalktılar. Şeytana uymamı bekledi̇ler, çünkü paraya ihtiyacım var sandılar; oysa benim yalnızca ona, ona ve resulüne ihtiyacım var..."

Sessizlik... Dışarıda; alçak duvarın öte yanından geçenlerin ayak sesleri, bir çocuğun geçen bisikletinin gıcırtısı.

"Ee, Mina, sen ne diyorsun buna?"

"Lla Lbia, geçen sene Mekke'den, hacdan döndüğünde 'geleceği açığa çıkarmak günahtır! Bu işi bırakacağım!' diyen sen değil miydin?"

İhtiyar kadın zihni başka şeyle meşgulmüş gibi görünüyor. Mina şimdi daha da canlanarak konuşmaya devam ediyor: "Tövbe ettin, değil mi? Ben burada yoktum, ama herkes, kadınlarla erkekler, anlattılar. Kimisi artık senden öğüt alamayacağı ve yeteneğinden nasiplenemeyeceği için üzüldü."

Mina'nın sesi yumuşuyor. Genç kadın, şaşkınlıkla bu gece burada kalmak istediğini fark ediyor.

"Aman!" diyerek konuşmaya yeniden başlıyor ihtiyar kadın. "İçime artık yalnızca geçmiş doğuyor. Falcılığa devam etmek isteseydim bile ve belki de Mekke'ye hacca gitmemiş olsaydım bile, bu mesleği bırakmam gerekecekti. Çünkü gelecek günler karşımda kapkaranlık duruyor, is karası gibi."

"Lla Lbia, rica etsem komşu oğlanı ablama gönderiversen. Bu gece sende kalacağım güneş doğana dek. Uyurum ya da uyumam, buradan öylece Ay'ı seyredeceğim."

"Sana söylemiştim Amina, sen benim iç huzurum, benim teselli̇msin!"

Süleyha'nın kızı, ihtiyar kadına seccadeyi getiriyor; yatsı zamanı. Ardından bacaklarını serin fayanslara uzatarak, yeniden önceki pozisyonunu alıyor.

Madam Lionne duyulmaz bir sesle mırıldandığı surelerin ritmine uyarak, bir kalkıp bir secdeye varırken, Mina gecenin duru akışında Ay'ın hangi bölümünü göreceğini keşfetmeye çalışıyor.

Yarimi gördüm vurulmuş
Kara zindanlarda
Kalmadı hal feryat etmeye
Kanını yıkıyorlar her gece!

Komşu evin iç avlusuna bakan alçak duvarın ardından, halk arasında *douirates* olarak anılan o çok eski taraçalı evlerin birinden, buğulu, ince bir ses yükseliyor. Ağıdın ilk mısraları, saf ses burguları halinde göğe uzanıyor. Havada asılı kalan birkaç sessiz saniye. Bir udun telleri pesten çalıyor. Meçhul kadının sesi çelik bir kılıç gibi havayı kesiyor bir sonraki mısrasıyla.

"Bu söyleyen, komşuların üçüncü kızı; gözleri neredeyse tamamen kör oldu... Gecenin her gelişiyle birlikte böyle doğaçlamalar, maniler okuyor", diye fısıldıyor Lla Lbia. "Mübarek kadın", diye ekliyor, "göz nuru onu terk ettiği oranda tutkusu ya da ne bileyim üzüntüsü, meleklerinkine benzeyen sesini daha da güzelleştiriyor. Allahın lütfu onunla olsun!"

Udun sesi geliyor yeniden

Kalmadı hal feryat etmeye...

İki aşamada, ilkin kısa ve keskin, tıpkı kesilen bir hıçkırık gibi, ardından uzun uzadıya yükseliyor gözleri görmeyen kadının sesi.

Mina aniden ayağa fırlıyor. "Nesi var ki komşunun" diye inliyor, "neden böyle acı çektiriyor bize?"

Ayağa kalkmadan, yalnızca elini uzatarak Lla Lbia, Mina'ya yeniden oturmasını işaret ediyor.

"Komşu çocuğu, ablana haber vermesi için yolladım bile... Sakinleş ve bu gece burada kal." Neşeli bir sesle de ekliyor: "Anandan söz etmeyeceğim. Seni her gördüğümde içimde yeniden canlanıyor ya, yine de söz etmeyeceğim."

Yan taraftaki ut, yine aynı pes telden giriyor ve inişe geçen sesi toprak emiyor.

"O gece," diyor Lla Lbia kısık sesle, "Saadoun kardeşleri vurduklarında... Dünmüş gibi hatırlıyorum onları; oysa yirmi yıl oldu!"

Kanını yıkıyorlar her gece

Ağıdı yakan kadın son mısrayı iki kez, kesik hecelerle okudu.

"Biçare, ağıdını yakıyor" diye devam ediyor Lla Lbia, "bu geceki gibi her dolunayda ya da portakallar çiçeğe durup havayı kokularıyla gebe bıraktıklarında... Öldürülen kardeşlerin ikincisinin sözlüsüydü."

Madam Lionne, bacağını ileri uzatıyor iç çekerek: "Çok talibi çıktı onun; daha sonraları kurtuluştan sonra. Ama hep reddetti, tıpkı bugün neredeyse kör olmasına rağmen gözlerini tedavi ettirmeyi reddettiği gibi! Ayın yüzüne karşı okuduğu ağıtlar, sevdalığın ya da çaresizliğin türküleri, kim bilir, hayatının tek sevinci oldu."

Duvarın öte yanındaki komşu, son mısrayı baştan okuyor. Mina, ani ağlama isteğine teslim oluyor, gecenin karanlığında.

"Eskiden ölüleri yıkardım", diye başlıyor Lla Lbia söze: "Saadoun kardeşlerin öldüğü gece, benim için o kargaşa günlerinin en uzunuydu! O günün anısı hâlâ kapkaradır gözümün önünde... Allah yardımcımız olsun, Muhammed ve yoldaşı munis Ebubekir biz terk edilmişlerin şahidi olsun!"

Mina başını yavaşça Madam Lionne'a çeviriyor; kadının etsiz kalmış yüzünü, alacakaranlıkta kenarları belirginleşen mor oyaların süslediği beyaz ipek örtü sarıyor.

Annemin arkadaşının bana ne anlatmaya çalıştığını anlamaya başlıyorum, diye düşünüyor Mina birden zihin aydınlığıyla. Onun anısı karışık bir yün yumağı gibi elimin içinde duruyor. Geçmişe ait bu gölgeleri takip ederken yavaş yavaş, acele etmeden ilerlemek gerek ya da dolambaçlardan gideceksin; büklümleri, dolaşıkları ve düğümleri takip edeceksin ki sonunda kaynağın karanlığına bakabilesin. Çünkü bu kaynak, kirle, donakalmış feryatlarla ve dindirilemez hıçkırıklarla bulanıklaşmıştır...

"Onlara, dışarı çıkmamalarını söylemiştik", diye anlatıyor dişi as-

lan; "Başlarda, en ufak gerekçelerle bile sokağa çıkma yasağı ilan ediliyordu; dağlarda partizanlarla bir karakol çatışması bildirildiğinde mesela. Saadoun'ların evi kentin doğu kıyısındaydı ama kız kardeşlerinden biri *douirates* mahallesinde benim komşumdu."

İhtiyar kadın daldı, dışarıdaki ürkütücü sessizliği işitiyor; sarsıntıyı. Düşünceleri yolculuğa çıkıyor, bakmayan gözlerle öylece oturuyor; sadece yazmasının oyaları hafifçe titreşiyor yarı karanlıkta.

"İki genç tay, iki yiğit," diyerek içini çekiyor, "biri henüz yirmisinde değil, üçüncüsüyse amca oğulları, aynı zamanda da enişteleri... Onlara hep yeniden dedik ki 'bu akşam kesinlikle dışarı çıkmayın!' Haber, Avrupalıların evlerinden geldi, çoğunluğu Maltalıydı; gezgin Arap kadın tüccarlara bilezik ve yüzük satan Yahudi kuyumcudan da gelmiş olabilir. Avrupalı gençler bir haftadır zıvanadan çıkmıştı; küçük gruplar halinde kenti dolaşıyorlardı. Bazılarına, yetkili makamlarca silah bile dağıtılmıştı.

O gün dilencileri dayaktan geçirmişler ve köylerden pazara gelen bazı köylülere sataşmışlardı. Yumurtalarını satmaya gelen bir köylüyü döverek kan revan içinde bırakmışlardı; oysa zavallı bir sakattı ve onların savaşlarından birinde savaşmıştı. Bastonunu elinden kaparak onunla eğlenmişler, sonra da saldırmışlar. Dörde karşı tek kişi; yüreksizler! Olay, bizim çok yakınlarımızda, fırının orada olmuştu. Akşam olduğunda kentin meyhanelerine dağıldılar. Sarhoş olmuşlar hemen şerefsizler...

Sırf, sabahleyin yukarıda, dağlarda bir çatışma çıktı diye... Oysa öldürülen Fransız askerlerin hiçbiri buralı değildi! Cesetleri dağdan indirilip askerî hastaneye götürüldü. Şu yandaki kilisenin çanları – Lla Lbia, sözlerini kapalı gözlerle, tümüyle geçmişe dalmış bir halde sürdürüyor– akşama kadar çalıp durdu (bu kilise daha sonra camiye dönüştürüldü). Çanlar çaldı, saat be saat, sanki onları kışkırtmak için, o iblisleri! Ertesi sabah cenazeleri için dua edilecek ve tam soğumamış cesetler Akdeniz'in öte kıyısına götürülecekti. Genç askerler doğrudan Fransa'dan gelmişti... Sanki Maltalılar, buralı Avrupalılar, Fransa'yı biliyormuş gibi oraya 'anavatan' diyorlardı! Oysa biz," diye

sürdürdü gururla sözünü, "biz oğullarımıza en azında şunu söyleyebiliyoruz: Bizim anamız ayaklarımızın altında yatıyor; elimizden almaya kalktıkları bu topraklar."

Ve, ayağını yere vuruyor, birden ayağa kalkıyor, kalçasının değdiği tabure metalik bir ses çıkarıyor.

Sessizlik. Mina, bunu altın renkli şeritlerle süslenmiş çay bardaklarıyla kahve fincanlarını kaldırmak için fırsat biliyor; ardından bir hayvanınki gibi yumuşak hareketlerle fayans döşeli yere bağdaş kurup oturuyor. Madam Lionne ağırlaşmış göz kapaklarını kaldırıyor. Kömür karası, uzaklara bakan gözleri Mina'yı algılamıyor artık. Sanki yirmi yıl önceki zamanda kaybolmuştu.

"Bu talihsiz gün hakkında ne anlatayım? Hâlâ kulaklarımda yankılanan kilisenin çan seslerini mi?" Yüzünü ekşitiyor. "Babalarımız eskiden 'Tüm musibet, tüm talihsizlik bize daima çanın insanlarından gelir!' derken haklıymış."

"Ya Saadoun kardeşler?" diye fısıldıyor Mina merakla.

"Az sonra anlatacağım yavrum." Lla Lbia'nın yüzü yeniden canlanıp aydınlandı; anlatmanın coşkusu onu özgürleştiriyor gibiydi.

"Gün sona erdiğinde ve evlerin avlularında tehlike haberleri birikmeye başladığında, Saadoun kardeşlerin anaları oğullarına yalvarmış. Taraçanın kenarından bedeninin üst kısmını öne eğerek –evlerinde anne-baba birinci katta, genç oğullar da zemin katta yaşıyormuş– hep yeniden uyarmış onları: 'Dışarı çıkmayın yiğitlerim! Hıristiyanlar, dayınızın, partizanların liderinin, büyük abimin, orada, yukarıda olduğunu biliyorlar. Bizim yolumuzu gözlüyorlar, çünkü ona yaklaşamıyorlar! Allah aşkına yalvarırım size bu akşam dışarı çıkmayın, siz bizim geleceğimizsiniz!' Uzunca bir süre böyle konuşmuş olmalı, genç delikanlılar sokağa çıkma yasağından önce döneceklerini, önemli bir işleri olduğunu söylemişler. Kısacası rahat duramadılar. Allah böyle istedi; kısa bir yaşam bahşetmiş onlara, ne yazık ki dışarı çıktılar!"

Ara veriyor, gözünü kapatıyor; zaman yakamozlu bir su gibi akıp gidiyor. Mina, komşu avludaki kepenklerin çarpmaya başladığını

fark ediyor. Rüzgâr çıkıyor, diye düşünüyor belli bir iç huzursuzluğuyla. Pencere pervazının yakınlarındaki terekte unutulmuş bir gaz lambası duruyor. Onun artık yakılmadığından emin; kısa bir süre önce Lla Lbia'nın mütevazı evine elektrik döşendi; tüm kıvancı bu.

"Dışarı çıktılar", diye yüksek sesle devam ediyor yaşlı kadın kaldığı yerden. "Kısa bir süre sonra, o sırada avludaydım, tam da oturduğumuz yerde, sirenin çaldığını duydum. Siren susmadı... Oğlum..." Sevecen bir ses tonuyla sözünü sürdürdü, "biliyorsun, bir oğlanı evlatlık almıştım, ama bugün akıbetinin ne olduğunu bilmiyorum; talihsiz çocuk. Oğlum, sadece neler olduğunu öğrenmek, haber almak için birkaç adım dışarı çıkmaya karar verdi. O zamanlar dışarı çıkma yasağı her yerde uygulanmıyordu, ancak bir ya da iki ay sonra daha katı şekilde uygulanmaya başlandı. Oğlum Ali, Allah korusun onu, öylece çıktı. Ben girişteki avluda durup bekledim, yüreğim burkuluyordu, şuracıkta göğsümün altında hissediyordum... Ali altüst olmuş halde geri geldi ve bağırdı: 'Saadoun kardeşleri öldürdükleri söyleniyor. Vurmuşlar onları, duvara dizmişler ve taramışlar.' İlk anda olduğum yere çakılıverdim, ama sonra, artık kimse tutamazdı beni. Komşuma gittim; o da taraçada kendi oğlunun dönüşünü bekliyordu. Korkunç haberi benden aldı. 'Badra' dedim ona başımı iki yana sallayarak, 'Kadı'nın kızına gideceğim daha fazlasını öğrenmek için. Çok yakın, eski hamamın sokağında.' 'Kız kardeşlerine, Mouina'ya git daha iyi' diye önerdi bana.

Oğlum bana beyaz çarşafımı getirdi. Onu iki kat yapıp başıma ve omuzlarıma sardım. Tam örtünemeyecek kadar acelem vardı, terliklerimi de çıkarmadım. Sana söyledim ya Mina, yüreğimin nasıl burulduğunu hissettim: Talihsiz delikanlılar, Noubya'nın yiğitleri!"

Lla Lbia, yürek ağırlığıyla soluklanıyor; uzun bir soluklanma. Yirmi yıl sonra her şey gözlerinin önünde canlanıyor; o dönemin önemli olayları... acı, sabırsızlık...

"Mouina'ya koştum. Hâlâ hatırlıyorum, sokağın köşesinden bir cip döndü; korkmadım bile. Kapı tokmağını kaldırıp iki kez vurdum. Mouina kapıyı bir gülümsemeyle açtı bana; hatırlıyorum saçlarını

örüyordu tam o sırada, saçları simsiyahtı, kulağının tam arkasından uzanan uzun bir örüğü vardı. Peygambere, karısına, kızına yakardım; ama içimden, onu hemen ürkütmemek için, 'Evden haber geldi mi?' diye sordum. 'Gelmedi' dedi, 'kardeşlerim az önce buradaydı, bana ekmek almışlar.' Doğruydu, akşam yemeği için ablalarına anasonlu ekmek almışlardı gerçekten de. Eve dönmeden önce, çok sevdikleri ablalarına uğramışlardı..."

Sesi dalgalanıyor: "Herhalde ablalarını görme ihtiyacı duydular... son bir kez." Sonra olanları daha dingin bir sesle sürdürdü: "İtiraf etmeliyim ki Mouina bana böyle yanıt verdiğinde, bir yandan saçını örmeyi sürdürüp diğer yandan da bana gülümsediğinde ve ardımdaki sirenler yine bağırmaya başladığında, itiraf etmeliyim ki, en derinlerimde Mouina'nın bana yalan söylediğini düşündüm. Şu an bizi gören Allahü teala beni son anlarımda bağışlasın, bu kuşkuyu açıklayamıyorum, çünkü Mouina'yı kızım gibi severdim.

İçeri girmem ve biraz soluklanmam için ısrar etmeye devam ederken, oğlu çılgınca bir koşuyla içeri daldı. On dört yaşında var yoktu, ama artık bir çocuk değildi, vurulanların yeğeniydi. Ağlıyor, hıçkırıyordu: 'Öldüler!' diye bağırıyordu, avluda oradan oraya bilinçsizce koşarken. 'Öldüler, Hüseyin, Nurettin ve Hamid!'

Mouina olduğu yere yıkıldı, onu yakalamak için son anda kollarımı uzatabildim."

Mina, ihtiyar kadının mor oyalı beyaz örtüsünün sardığı kemikli, uzun kollarını nasıl uzatıp kavuşturduğunu görüyor.

"Mouina kendine geldiğinde hemen annesinin evine gitmek istedi. Rengi uçmuş, gözleri kuru, haykırmadan, kollarını bir robotun hareketleriyle kurtardı. Oğlunun yürek parçalayan ağlamasına aldırmadı. Uzun beyaz bir çarşaf alıp başına, uzun saçlarına geçirmeye başladı. O sırada bir odadan çıkan kocası –yalnızca bir atlet vardı üzerinde– ona 'Seninle gelmeyeceğim!' dedi. Bunu kendi kulaklarımla duydum.

Aynı odadan kayınvalidesi de çıktı, 'Seninle gelmeyeceğim' dedi o da, tıpkı oğlu gibi."

Lla Lbia biraz daha kısık sesle devam etti: "Artık yaşamıyor yaşlı Touma ve o geceki sözlerine bakmaksızın öldüğü gece hepimiz gözyaşı döktük onun için. En başta da gelini, duygusal Mouina. Evet, Touma o zaman korkmuştu ve bu onu öfkeli biri yapmıştı... Oğlan ise hâlâ annesine sarılıp ağlıyordu. Ben soğukkanlılığımı korudum, Mouina'yı kucakladım ve diğerlerine aldırış etmeden ona 'gel Mouina, kızım, ben seninle geliyorum!' dedim. Nasıl giyindiğini hatırlamıyorum. Ancak dışarıda, ben önden çıktığımda, onu tamamen kapanmış ve ayağında gerçek ayakkabıyla görünce, kendime baktım, hâlâ çıplak ayaklı ve terlikli dolaştığımın farkına vardım.

Küçük adımlarla ailenin evine gittik. Noubya, vurulanların annesi, bizleri karşıladı. Uzun boylu ve güzel bir kadındı; o zamanlar hâlâ gençti. Talihsiz kadının güzelliği şimdi uçup gitti, düş gibi. Hepimiz için öyle tabii, ama onda nedeni bu acılardı! Beni karşıladığı sözleri hatırlıyorum: 'Lla Lbia, oğlun Nurettin'i (en küçüğüydü, en çok onu seviyordu), çiftliğimizden sana hep yağ, süt ve bir sürü taze sebze getiren oğlun Nurettin'i, Nurettin'imi ölürdüler!'

Birlikte ağladık, onu kollarımda tuttum. O kollarımın arasında titrerken ve etrafımızdakilerin çıkardığı gürültüyü ayırt etmeye başladığımda, yakınlardaki bir evin taraçasından –kim olduğunu çıkaramadığım– bir erkeğin yüksek sesini işittim: 'Hapisteler! Hapisteler!' Doğru olmasını tüm kalbimle istiyorum ve diliyorum. 'Gördün mü', diye sakinleştirmeye, gözyaşlarını silmeye çalıştım Noubya'nın, 'gördün mü, yaşıyorlar! Yalnızca hapisteler!'

Söylediklerimi duymuyordu. Arka odalardaki akrabalar feryatlarını daha da arttırdılar. Allahın takdirine boyun eğmenin yeterli olduğu söylendiğinden, kendimi ve bu zavallı anayı bu inançlı düşünceyle avutmaya çalıştım. Şimdiden matem beyazlarına bürünen kadın kalabalığından şu ya da bu ses 'hapisteler' cümlesini tekrarlıyordu. 'Duydun mu?' dedim yavaşça hâlâ kollarımda tuttuğum Noubya'ya. Diğer bir odada kızı Mouina, başına teyzeleri toplanmış yarı yatar vaziyette çıplak kollarını ritimle bağrına vuruyordu.

Birden kapının önünde kamyonlar belirdi. Ah kızım, üç cesedi getirmişlerdi. Ancak içeri taşındıklarında ve girişteki uzun avluda gaz lambaları peşi sıra yakıldığı zaman, çok sayıdaki kadınlar saklanıp seslerini kestiler. O gece karanlığının çökmesiyle birlikte yağmurun başladığını hatırlıyorum; şimdi sessizce akan gözyaşlarımız, fayans döşemede yaratanın rahmetiyle karışan derelere benziyordu.

Aileden iki yaşlı kadın ve ben ölüler için kapıları açtık; her biri mahalleden iki erkek tarafından içeri taşındı. Merdivenin karşısındaki odanın zeminine yataklar serdik; burası, öldürülenlerin en büyüğünün geçen yaz damat olarak ayak bastığı büyük odaydı. Taşıyıcılar ortadan çekildi.

Üç cesedi bu odada yan yana yatırdık, birinin genç hizmetçi kıza rica eden sesini işittim: 'Yavrum, dolaptaki aynanın üzerine bir örtü atıver!'

Üç gencin görüntüsü karşısında bütün o kadınlara bir konuşma yaptım: 'Bunlar erkek değil! Hepiniz kulaklarınızı açın ve karşılarında eğilin, bunlar bizim aslanlarımız! Düşman onlardan korktu! Allahın resulü şahittir, şimdi cennettin kapısındalar!'

Kefen bezini nereden bulabileceğimizi öğrenmemiz gerekiyordu. Bazı komşular gençlerin bedbaht babalarıyla ilgileniyordu. Benim dışımda kimse acil cenaze hazırlıklarını aklına getirmiyordu. Bu nedenle Brahem'i çağırdım, ailenin yeğenlerinden fırıncı bir genci. İyi bir gençti, bir yün çilesi kadar tertemiz. 'Benimle gel!' dedim kararlılıkla. 'Kefen bezini bu saatte nereden bulacağımı biliyorum.'

'Emrindeyim teyze' dedi eğilip alnını uzatarak; 'Beni oğlun bil.'

Bu gençle birlikte dışarı çıktım, Saadoun'la evlilik yoluyla akraba olan Osman'a gittim. Karısı ricamı duyduğunda, bizimle çıkmak için giyindi. Ama kocası (mahkemede hep kâtiplik yapmıştır) onu durdurdu; ödlek. 'Nereye gidiyorsun?' diye itiraz etti. 'Bu kendi suçları. Bunlar haydut, bütün bu belanın sorumluları onlar!' Çünkü Osman korkuyordu. Yalnızca işi yüzünden değil. Allah zavallıyı böyle yaratmış. Onun huyunu önceden de biliyordum."

Madam Lionne doğruluyor ve tükürecekmiş gibi bir mimik yapıyor; adam sanki karşısındaydı da yargılıyordu onu. Mina, bir an

için karşısındaki yaşlı kadını acımasız bir yargıç rolünde düşünüyor, tüm kentin onun karşısında nasıl titrediğini hayal ediyor; yüreklerine korku oturmuş sakinleriyle, kuşkucu kaynanalarıyla ve beyaz matem çarşaflı ağlayan kadınlarıyla yirmi yıl önceki bu kenti.

"Kocasının söylenmelerine karşın" diye sürdürüyor sözlerini Lla Lbia, "Osman'ın karısı kapıda çarşafını üzerine geçirdi ve bizimle dışarı çıktı. Grubumuza iki genç kız daha katıldı, komşu evlerden birinde yaşayan çok yoksul bir ailenin kızlarıydı ve acı haberi almışlardı. Diğerleri, geri kalan herkes", diye öfkeli ve aşağılayan bir ses tonuyla devam ediyor, "buna şahidim ki, o zamanlar dışarı adım atmaya korkuyordu. En azından sözde 'iyi yetişmiş ve varlıklı adamlarla karıları', boynu bükük eşler ve dırdırcı annelerdi onlar!"

Madam Lionne, hikâyeyi yarıda kesiyor ve içeri girmeyi öneriyor. Serin gecede aniden çıkan rüzgâr öyle güçlü ki iki tabureyi deviriyor. "Yatmak, uyumak ister misin?" diye soruyor misafirine anne duyarlılığıyla.

Mina hayır anlamında başını sallıyor. "Devam et, Saadoun ailesinin hikâyesini bitir."

"Nasıl istersen" diyor Lla Lbia, elindeki gaz lambasıyla. Düşük tavanlı odada Mina'nın karşısına uzanarak oturuyor, kendisini ince bir battaniyeye sarıyor.

"Başla, dinliyorum", diyor kısık sesle Mina.

"O gece", diyerek anlatmaya başlayınca Lla Lbia'nın birden devleşen gölgesi karşı duvara yansıyor, "Fatima'ya gittim... Çünkü o günlerde Fatima, ölü yıkayıcılığında yardım ediyordu bana. Sokaktan seslendim, içeri girmedim. 'Benimle gel' dedim. 'Kefen dikmemiz gerek... Üç, üç tane ulu şehit yatıyor Saadoun'larda.' 'Hayır, hayır!' diye bağırdı zavallıcık yarı açık kapının ardından. 'Bu akşam çok tehlikeli, gelmiyorum seninle.'"

"Sana söylemiştim", diyor Lla Lbia kısa bir soluklanmadan sonra yüzünü buruşturarak, "o gece, bu akşamki gibi bir rüzgâr değildi bu kentin vatandaşlarının yüreğinde esen; bu arada yağmur da dinmişti." Biraz acı dolu, biraz da alaycı bir sesle devam ediyor: "Korkuydu! Ona öfkeyle

çıkıştım: 'Bana bak kızım –yüzü korkudan sararmıştı– benimle gelmemekte diretirsen, şad olsun ki, sana yemin ederim ki günün birinde bizimkiler dağdan inecek ve neler olacağını işte o zaman göreceksin!"

Yüksek, serbest bir kahkaha attı: "Onu tehdit ettim, düpedüz şantaj yaptım! Bütün gece boyunca içimde biriken öfkenin hepsini bu gariban çocukcağızın, Fatima'nın üstüne kustum. En az altı yıldır, gittiğim her yere gelmişti benimle, bir kez olsun itiraz etmemişti. Şimdi de çarşafını üzerine geçirip utançla başını eğerek peşimden geldi. Eve gidip, endişe içinde dönüşümü bekleyen oğlumun yanına uğradım. Onu komşularda yatmaya yolladım, terastan terasa geçerek gitti. Sonra Fatima'yla birlikte cenaze evine döndüm.

Orada Fatima'yla ben, bize yardıma gelen akraba bir kadınla birlikte dört veya beş saat çalıştık. Öldürülenlerin amcası –kentin diğer ucunda bir oto tamirhanesi vardı–, bana öldürülenlerden birinin kimliğini getirdi; sanırım Hüseyin'inkini. Kimliğinin ortasında, onu kalbinden vuran kurşunun açtığı bir delik vardı. Yalnızca o, yanına kimliğini almıştı. İşin sonuna doğru oturarak çalıştık. Kederli işimizi tam bitirmiştik ki Mustafa mücahitlerle birlikte eve geldi. Gecenin, şiddetli bir fırtınanın henüz dindiği ileri saatleriydi.

Hasan, tamirhane sahibi, beni kapıya çağırdı, 'şunu dışarı çıkar', diye fısıldadı işini henüz bitirmiş Fatima'yı işaret ederek. Onunla birlikte dışarı çıkmayı tercih ettim. Diğer kadınlar dışarıda toplanmışlardı. Bu arada mücahitler içeri girmişlerdi anlaşılan, vurulanları görmek ve karşılarında eğilmek için; sonra hemen gittiler."

Madam Lionne yorgunlukla konuşmaya ara veriyor. Sonunda kuru bir sesle, "İşte böyle bir geceydi, Mina'm" diyor.

Mina ayağa kalkıp gaz lambasını üfleyerek söndürüyor, ihtiyar kadının yanına gelip kınalı ellerini öpmek için eğiliyor. Sonra yan odaya geçiyor, biliyordu ki, yatacağı yer burası.

Madam Lionne yerinden kımıldamıyor: Elindeki tespihiyle oturuyor ve şafak vakti kılınacak sabah namazı için şimdiden içine dönüyor.

Dışarıda gece birazdan, Roma arenasının üzerinden kendi yoluna çekip gidecek.

2
"Annemin Cesedi Nerede?"

Misafir kadın o günlerde cipten inip televizyon ekibi eşliğinde içeri girdiğinde, Hania, affını istemişti: "Önümüzdeki hafta en küçük kardeşimizin nişanını yapacağız. Buradaki subay okuluna gidiyor, ülke çapında tanınmış bir okul." Çörekler, bademli ve fındıklı kurabiyeler olan tabağı elinden bıraktı. Gururla devam etti: "Annemin en küçük oğlu, pilot olmak istiyor."

Gururlu sevincinden özür dilercesine ekledi: "Fiilen ben büyüttüm onu. Annem, –bir an duraksadı– bizi terk ettiğinde... dağlara gitmek için... onunla benim ilgilenmem gerekti. O zamanlar beş yaşını daha doldurmamıştı."

Ardından Hania, Süleyha'dan söz etti; ama anlattıkları karmaşıktı. Başkentten daha yeni gelmiş olan kız kardeşi Mina, geçmişin izini sürme arayışını ondan devralacaktı.

Mina misafir kadını selamladı ve Hania, ikisini küçük bahçeye, limon ağacının altına oturmaya davet etti. Ses teknisyeni her şeyi öyle ayarladı ki, ses alma cihazı onun yardımı olmadan da çalışabilecekti. Hania misafirperverlikle, dışarıda cipin şoförünün yanında bekleyen asistanlara kahve ve çörek getirtti. Sonra kutlama hazırlıklarına döndü.

Mina ve röportajcı kadın arasındaki görüşme birkaç saat sürdü.

Mina'nın Lla Lbia'da kaldığı gece, Hania uykusuzluk çekti; kocasının yanında yatamadı (horluyordu, ama onu rahatsız eden bu de-

ğildi). Boş odalarda gezindi durdu. Sonunda oturma odasına geçip oturdu, lambanın zayıf ışığı sephanın üzerinde duran Süleyha'nın fotoğrafını aydınlatıyordu.

Bu yılı, kardeşinin düğünü olana dek nasıl atlatacağını düşünüyordu. Birkaç güne kadar ev nişan için dolup taşacaktı: Komşular ve bütün kentten kadınlar neşeyle kutlamaya geleceklerdi. Her şey hazırdı; ama onu bu gece huzursuz eden bu telaş değildi.

Misafir kadın, Caesarea'daki bir otele yerleşmişti. Ertesi sabah bir kez daha limon ağacının altında bağdaş kurmuş, koyun postunun üzerinde oturuyordu. Mina da öyle. Ama Hania, ev sahibesi, aşağı sarkan kollarıyla ayaktaydı, tamamen düşüncelere dalmıştı.

"Burada, bu şehirde..." diye söze başladı misafir kadın (bir soruya başlama tarzı böyleydi; gerçekten soran bir ses tonuyla değil, daha çok sözü havada bırakarak, bir iki kısa söz söyleyip bırakmak), "burada..." dedi ve babasının kentine, annesinin kentine uzun süre gelmekten kaçındığını itiraf etti.

"Burada, bu avlunun renkleri solmuş mozaikleri çok eski –tıpkı babamın evindekiler gibi", diye sürdürdü daha da kısık bir sesle. Saçlarını salladı ve elini boşluğa savurdu. Sanki orada, o alçak duvarın öte yanında yaşadığı ilk çocukluk yıllarından kalma görüntüleri kovmak ister gibiydi.

Hania onu duymuyordu artık. Şu düşünceye kilitlenmişti: Bu kadın, kendisinden daha genç, ama dünyanın birçok yerine gitmiş bu kadın, burada büyümüştü, küçük bir çocukken burada "duvarın diğer tarafında" yaşamıştı. Eskiden, otuz yıl önce, Süleyha, burada sade bir ev kadını olarak yaşıyordu. Süleyha yaşıyordu!

"Annem," diye başladı Hania, "annem buralara rahatça girip çıkıyordu; daha on yaşında bile değildim! Süleyha belki de Mina'ya hamileydi bile... Ve konuğumuz, küçük bir kızken, belki üç ya da dört yaşında, 'duvarın diğer tarafında' gülüyor, ağlıyor, oynuyordu..."

Hania, aniden tabureye çöktü: Dizlerinin bağının çözüldüğünü, üzerine birden çullanan anıların onu yüreğinden vurduğunu itiraf etmek istemiyordu. Mina gelmeden önce, röportajda sorulan bütün so-

rulara sükunetle yanıt verebilmişti. Değişen neydi? Diğer ikisi, şimdi karşılıklı oturup öyle konuşuyorlardı ki, sanki kendisi orada değildi.

Hania, olan biteni artık mutfak penceresinden izliyordu. Yabancı kadın, uzak ülkelerden dönüp gelmişti; ama son haftalar boyunca Süleyha'nın yaşamının son aylarını geçirdiği patikalarda yürüdü ve kaldığı küçük köyleri ziyaret etti.

Hania, bu misafir kadının teyzelerinden birinin –çocuksuzdu–, şu ortadaki evde ölümünü hatırladı. Erken yaştaki ölümünden önce uzun süre yatalak kalmış, sonra da kelimenin tam anlamıyla boğulmuştu. Hania, kadının hastalığının ne olduğunu artık hatırlayamıyordu. Herhalde veremdi, diye anımsadı.

İşte akciğer hastası komşunun bu yeğeni –ince, makyajsız yüzlü, yalnızca fındık renkli gözlerinde sürme olan bu yabancı kadının insanın yüzüne uzun uzun bakma âdeti vardı– gelişiyle bir anılar kasırgası kopmasına neden oldu.

"Gazeteciler bana Süleyha hakkında sorular sorduklarında", diye anlatıyor daha sonraları Hania, "onun hakkında konuşurken..." –birdenbire, daha hâkim olduğu Arapçaya geçiş yaptı; kendini böyle daha iyi ifade ediyordu– "sanki onu yeniden öldürüyormuşum hissine kapılıyorum!"

Mina, her zamanki canlı, kaygan hareketleriyle evin arka odalarında kayboldu, geri de gelmedi; sanki gölgelere karışıp yok olmuştu.

"Senin yanında," dedi Hania, misafirin tabağına ballı bademden kareler koyarak, "senin yanında" –duraksadı ve sonra yeniden Fransızcaya döndü– "ondan söz ederken tam aksine rahatlamış hissediyorum; kendimi acının dikenlerinden kurtarıyorum. Evet, biliyorum, şehirdeki bütün kadınlar, benim Süleyha'yla gurur duyduğumu düşünür (görüyorsun ya, 'annem' diyemiyorum, yaşadığı sıralarda bile ona hep ismiyle hitap ederdim). Buradaki kadınlar, kendilerine küçümseyerek baktığımı sanıyorlar; hemen hemen hepsi kendilerini eve kapattıkları için. Korkudan titreyerek, ama güvende. Süleyha'nın aksine! İçimde bir boşluk, kapkara bir delik var sanki; bir türlü kaybolmak istemiyor!"

"Dönmen gerçekten de uzun zaman aldı," diye sürdürdü inişli çıkışlı bir sesle. "Sen, yandaki evde ölen Huriye'nin yeğeni; dünyayı baştan başa dolaşmışa benziyorsun. Ama sana niye sitem edelim ki? İşte buradasın, önemli olan da bu, değil mi?"

Mina'nın mutfakta musluğu açtığı duyuldu. 'Herhalde yüzüne soğuk su çırpıyor', diye düşündü Hania. 'Birazdan yanımıza dönecek.'

"Evet", diye sözünü sürdürdü, yüksek sesle düş görür gibiydi. "İçimde bir yara var... Çünkü" –bu sözcükleri ağzından ancak bağırarak çıkarabildi– "Süleyha'nın yokluğu bize, iki kızına, çok acı veriyor!"

Gözyaşlarını silmeden ağlıyordu, önlüğüne sıkışmış geniş göğsü sarsılıyordu.

Misafir kadın elini çıplak koluna koydu. Mina sessizce geri geldi ve ablasının karşısına oturdu. Onun için bir bardak suya birkaç damla portakal yağı damlattı. "İç, Habiba" –demek ona "arkadaşım" diyordu– "İç, sana iyi gelecek."

Gözyaşları akmaya devam eden Hania, bardağı yalnızca dudaklarına değdirmekle yetinirken, misafir kadın, boğuk bir sesle, "Herkes diyor ki, sen Süleyha'ya ikiz kardeşiymiş gibi benziyormuşsun!"

Şimdi yüzüklü parmaklarıyla silmeye çalıştığı gözyaşları arasında, birden gururla gülümsemeye başladı. "Özellikle de şimdi, kırk yaşımı geçtikten sonra, yani onun kaybolduğu yaşa yaklaştığım sırada."

Hania, başını geriye atıp gökyüzüne baktı. Parmaklarını açarak titreyen ellerini havaya kaldırdı: "Süleyha burada kaldı, havada, bu tozun arasında, parlak güneş ışığında... bizi dinliyor, bize dokunuyor!"

Sakinleşti, göz kapaklarını kapattı ve derin bir soluk almak üzere boynundaki ve yüzündeki kasları gerildi.

"Elbette o görünmez; ama belki de geri gelir, kim bilir?"

Hania, beklenmedik bir anda geniş bir kol hareketi yaparak vakur bir edayla ayağa kalktı. "Her şeyden önemlisi" dedi dramatik bir biçimde ve sessiz bir gülüşle, "her şeyden önemlisi, Süleyha böylece her daim genç kalacak." Yeniden yerine oturdu. "Sonsuza dek kardeşim oldu... İkiz kardeş, öyle mi? Bu hoşuma gider."

Diğer ikisi kımıldamıyor, yalnızca dinliyorlardı.

"Son dönemde –sesi daha kısıktı, sisli anılar arasında arayışa çıkmışa benziyordu– "yirmisinde ya var ya yoktum, o da kırkındaydı; hatta son defa geldiğinde, bana küçükler için bir sürü tavsiyede bulunduğu zaman, onları bana ve kocama emanet etmişti... Uzun süre konuşmuştuk; tıpkı iki kız kardeş gibi."

"Ama yine de geçen sene, yaşamı hakkında bir film çevirmek istediklerinde," diye araya giriyor Mina, "onun rolünü üstlenmeyi reddetmiştin."

"O bambaşka bir şey!" Hania, enerjik bir biçimde misafirinin desteğini arıyordu: "Bu yolla, Süleyha'nın anısından kurtulabileceklerini sanıyorlardı herhalde!"

Sokaktan gelen çocuk kahkahaları sessizliği bozdu.

"Biliyor musun?" dedi Hania şimdi Mina'ya dönerek: "söylemeyi sevdikleri gibi 'sanatsal' şeylerden hiç anlamıyorum. Ama... –uygun sözleri bulmaya çalıştı– ama önce saygı göstermedikleri zaman..."

"Saygı mı özen mi?" diye sordu misafir temkinlilikle.

"Saygı," diye tekrarladı Hania. "Onun resmini televizyonlarda öylece seyre çıkarttıklarında annemin yalnızca bir kahraman olarak değil, sıradan bir kadın olarak da ikinci bir kez öleceğini düşünüyorum." Biraz düşündü. "Aileler Ramazan'da iftara oturduklarında tesadüfen yayınlanan bir resim..."

Mina'nın Madam Lionne'un minik, karanlık odalarından birine kıvrıldığı gece, –"huzurlu" anlamına gelen– Hania bir türlü huzur bulamıyordu. "Her zamanki uykusuzluk", dedi kendi kendine, "yine gün ışıyana kadar gözümü kapatamayacağım!" Mina, her zamanki gibi, günün sıcağı basmadan geri dönmüş olacak; ev kadınlarının iç avlularda aşınmış, solmuş portakal rengi veya yeşil fayans döşemelere kova dolusu su döküp sildiği saatlerde. Onu bir gölge gibi izleyen karşıki evin küçük kızıyla gelecek: Yasmina sonra bir köşeye oturup o kemikçiklerle oynayacak (Mina'nın çocukluğundan kalma

ve Hania'nın onun için sakladığı o kemikçikler). Yasmina, "başkentli kızdan" –onun Mina için kullandığı ve Hania'nın hoşuna gitmeyen lakap– "müzik" çalmasını rica edecek; geleneksel bir müzik değil, ama popüler şarkılardan da değil. Hayatında ilk defa bir Mozart sonatı dinlediğinden beri bu, onun için sadece "müzik"ti. Ardından da yukarıdaki odaya kapanacaklar.

Kız kardeşim, Caesarea'nın halk kahramanı Süleyha'nın kızı, diye düşünüyor Hania, demek ki başkentli bir kadın olmak üzere. Bu adil değil! Gecenin aydınlık yüreğinde uykusuzluk, kuruntulara sebep oluyor; Hania bunu biliyor. Yatağına geri dönmeden, evin bir köşesinden diğerine dolaşıp duruyor. Tadilattan geçirdiği evin sahibesi olarak orayı burayı topluyor; bir eşya, bir battaniye olması gereken yerde değil.

Bütün bir hafta boyunca yolunu gözlediği kız kardeşi nedeniyle sabırsızlık mı ediyordu yoksa? Yok, her tatil başında Mina daima evden uzak olurdu. Dışarısı çekerdi onu; tanıdık bildik yerleri yoklamak isterdi, sokak köşelerini, burada yaşamlarını sürdüren lise arkadaşlarının oturduğu iki üç evi. Sonra kentin doğu girişindeki Sidi Brahmin türbesine giderdi. Köylü kadınlarının konuşmalarını dinlemeyi çok sever, onlarla sohbet ederdi. "Bu benim için, kumsala gitmekten çok daha güzel!" diyerek davranışını mazur gösterirdi.

Hania, işte böyle gece gündüz düşünceleriyle boğuşup duruyordu. Erkek kardeşi bir yıl içinde evlenmiş olacaktı; o zaman ne yapacaktı? Kardeşi evden taşınıp gidecek, belki kentten bile ayrılacaktı. Bazen umutlanıyordu: Mina da sonunda evlenirdi belki! Kim bilir, kocasıyla birlikte burada otururdu yeniden, annesinin evinde.

Huzurlu Hania'nın Sesi

Mart 1957'deydi. Kocam kısa bir süre önce başkentte ameliyat olmuş, hastaneden taburcu edilmiş, Caesarea'ya dönmüştü.

"Annen nerede?" diye sordu bana.

Her şeyi hemen anlatmak istemedim. "Hamamda" dedim. Hasta görünüyordu hâlâ, sıkıntılardan sakınmak istiyordum...

Birkaç saat sonra dayanamadım ve ona her şeyi anlattım: "Annem saklanıyor. Seninle konuşmak istiyor! Sonra da gidecek."

Kocamla konuşmak için Süleyha –evinin uzun zamandır kontrol altında olduğunu ve çevredeki muhbirler tarafından gözetlendiğini biliyorduk– tamamen çarşafa bürünerek gizlendiği yerden çıktı ve sahiplerine güvendiği bir eve gitti; buradan çok uzak değil. İki duvar aştı, bir taraçadan aşağı atladı ve böylece baş başa konuşabilmek için damadıyla gizlice buluşabildi.

Görüştüler. İki küçük ile, kız kardeşim ve erkek kardeşimle ilgili her ayrıntıda anlaştılar. Sonra, geldiği yoldan geri döndü; son birkaç haftadır saklandığı meyve bahçelerinin arasındaki o küçük kulübeye...

Oraya onu almaya geldiler ve dağlardaki ormana götürdüler.

Biz, kocam ve ben, çocukların sorumluluğunu alarak sonuna kadar burada kaldık. Sonraki aylarda ve daha sonraki bütün bir sene boyunca Süleyha, Caesarea'yı çevreleyen yüksek dağlarda yaşadı.

Bütün bu zaman boyunca, Allah şahidimdir ki, başımı huzurla yastığa koydum. Çünkü biliyordum ki, Süleyha, nihayet yüreğinin ona emrettiği şekilde yaşıyordu. Bir gün, perşembeydi, bir telgraf ve bir mektup aynı anda ulaştı elimize. İkisinde de aynı sözcükler yer alıyordu: "Ana, Asya gribine yakalandı."

Tehlikede olduğunu hemen anladık.

Kocam birkaç ay önce yeniden belediyede göreve başlamıştı; ülkenin epey iç taraflarında bulunan Burdeau köyünde. Çocuklar kentteki okula gittikleri için evde kalmak zorunda kalmışlardı. Bir akrabamız onlarla ilgileniyordu. Onlardan düzenli haber alıyorduk. Kocam köydeki görevini bırakamadı. Süleyha'ya ilişkin endişe verici haber nedeniyle olabildiğince hızlı bir şekilde Caesarea'ya dönmem gerekti.

Bu bölgelerde ulaşım son derece güçtü. Haftada iki kez konvoylar oluşturuluyordu. Bunların dışında hiçbir arabanın yola çıkmasına

izin verilmiyordu. Kocamı sürekli sıkıştırdım, çünkü durumun vahim olduğunu hissediyordum. *L'Echo d'Alger* (Başkentten Haberler) gazetesinin dağıtım kamyonunu bekledi. Sabah saat dokuzda oradan geçen ve başkente kadar giden şoförünü tanıyordu. Kocamla arkadaşlığı sayesinde onun kamyonuna binmeme izin verdi.

"Yarı yolda ineceğim" dedim ona, "El Affnoun, Mitidja'da! Oradan nasıl devam edebileceğime bakarım."

Sözünü ettiğim köyün girişindeki benzin istasyonunda indirdi beni. Aslında Caesarea otobüsünü bekleme niyetindeydim. Ama sabırsızlandım. Sonunda Marengo'ya, benim de doğduğum annemin köyüne giden bir kamyonu durdurdum. Orada yine bir benzin istasyonunda indim. Zurih kazasına (Sidi Amar) gidecek başka bir kamyonu durdurdum. Burada inip köyün bağcılık kooperatifine kadarki iki-üç kilometrelik yolu ise yürüyecektim: Böylece hedefime daha yaklaşmış olacaktım. Çünkü başkentle memleketim arasındaki karayolu doğrudan buradan geçiyordu. Yine şansım yaver gitti: Bir araba durdu ve beni Caesarea'ya götürdü.

Elbette, kocamı Burdeau'da bıraktığımdan beri çarşafımı çıkarmış çantama saklamıştım. Avrupalı giysilerimle herhalde beni Korsikalı ve Yahudi sandılar; yani kendi ülkelerinden bir kadın olarak gördüler. Çarşaf olmadan ve şivesiz Fransızcamla özgürce hareket edebiliyordum.

Memleketime varınca, bir evin giriş avlusunda, şehirli kadınların taktığı şekilde geçirdim çarşafı kafama ve aceleyle, tamamen özüme dönmüş bir şekilde annemin evine gittim. Çocuklar gelişime çok sevinmişti. Tedirginliğimi belli etmedim. Üstümü değiştirdim. Saat öğleden sonra dörttü.

Hemen kocamın gelişimi önceden haber verdiği avukata gittim. Beni büyük bir hürmet ve nezaketle karşıladı, elimi sıktı.

"İyi ki geldiniz! Çok uzun sürdü ama!"

"Haberi daha bugün aldım! Burdeau'ya geç ulaştı posta."

"İçiniz rahat olsun. Anneniz büyükçe bir operasyon çerçevesin-

de tutuklandı, başkaları daha var. Anlaşılan bütün bir şebeke. Ama aralarındaki tek kadın kendisi. Endişelenmeyin. Kefalet karşılığında serbest bırakılması için elimden gelen her şeyi yapacağım... Pazartesi günü tekrar bana gelin."

Ona bir avans ödeme yaptım ve neredeyse tamamen rahatlamış olarak eve döndüm.

Pazartesi günü oldukça endişesiz bir biçimde avukatın yanına gittim. Beni içeri aldığında önceki görüşmemizdeki adam gibi değildi. Elini uzatmadı. Yüzünde donuk bir ifade vardı.

Masasının çekmecesinden verdiğim avansı çıkarıp bana uzattı. Dilim tutuldu.

"Paranız burada Madam. Son derece üzgünüm. Âdeta sağır dilsiz duvarlara çarptım. Sizin için bir şey yapamam! Kimse bana anneniz hakkında bilgi vermeye yanaşmadı!"

Kocam aynı akşam yanıma gelmeyi başardı. Ertesi sabah o da avukatın yanına gitti. Avukat gerçeği ondan gizlemedi: "Evet Süleyha Oudai tutuklandı; fakat sonra onu öldürdüler!"

Kocam, "o zaman en azından ölüsünü versinler. Bana yardımcı olun!" dedi.

"Üzgünüm", diye yanıtladı avukat. "Naaşını almanız imkânsız, bunu biliyorum."

Sonraki üç sene boyunca bize ulaşan haberler çelişki doluydu. Kimileri "onu öldürdüler!" diyordu; başkaları: "Onu öldürmediler! Onu gizli bir yerde tutuyorlar!" diyordu. Aylar geçti. Biri kapımızı çalıp, hemen ortadan kaybolmadan önce fısıltıyla haber veriyordu: "Onu şu veya bu evde gördük!" Bir başkası, bir esir kampında birilerinin Süleyha'yı kendisine uzaktan gösterdiğini iddia ediyordu. Bir diğeri ise onun yerleri sürekli değiştirilen bir grup kadın tutuklu arasında bulunduğundan emindi. "Bana bizzat söylediler, bu Oudai hanım diye!" Bu, 1962 Martındaki ateşkese kadar böyle sürüp gitti.

Umut ile umutsuzluk arasında gidip geliyordum. Artık ön adını söyleyemez olmuştum... Ve zavallı Mina –o zamanlar yeni büyümeye,

bir şeylerin farkına varmaya başlamıştı– en ufak şeyden ürker olmuştu. Mesela kapımızın önünde biri yol sorduğunda, ya da... Ben bu yılları gerçekten yaşadım mı?

Buna karşın şundan emindim: Süleyha'yı ormandan çıkardıkları o lanetli günde, uzak köylerdeki bütün yaşlı köylülerin toplandığı yere gidersek eğer, onu arayıp bulacaktım; ölü ya da diri!.. Bundan şüphem yoktu! Rüyamda defalarca mezarını gördüm: Issız bir yerde, aydınlık, muhteşem güzellikte bir mezar ve ben bu mezar başında gönlümce ağlıyordum. Gözyaşları içinde uyanıyordum, ama çocuklar karşısında normal bir ifade takınmak için kendimi zorlayıp toparlanmam gerekiyordu.

Evet, ben gerçekten de bekleyişle geçen bu yılları yaşadım mı, yoksa bunların hepsini düşümde mi gördüm? Süleyha'nın izini süren bir gölge gibi... Buna karşın, Sidi Abdelkader el-Cilani ve bütün diğer erenlerimizin türbelerinde, onun mezarını bulacağımdan ve sonunda tıpkı rüyalarımdaki gibi rahatlamış bir şekilde ağlayabileceğimden emindim! Ama Mina'm, sıkılı dişleriyle, ifadesiz gözleriyle tamamen kitaplara gömülmüş bir halde büyüyüp serpilen küçük kızım benim, Süleyha'nın yaşadığına dair umudunu hep korudu; bundan eminim.

Ateşkes ilanından birkaç gün sonra (Mina'ya bundan bahsetmedim; hızla, kırılgan genç bir kadına dönüşmüştü) kocam beni gizlice Oudai'lerin köyüne götürdü. Süleyha'nın o gün tam olarak nerede yakalandığını akrabalarının bilmesi gerekiyordu. Sonra o karanlık ormana girdim. Güney yakası boyunca yüzlerce ama yüzlerce çam ağacı napalm ile yakılmış olmasına rağmen orman çok derindi.

Birkaç köylü bize eşlik etti ve Süleyha'nın diğer üç partizan önderi ile birlikte zincirlenmiş olarak sürüklendikleri açıklık alana götürdü. Yaşlı tanıklardan biri bize gördüklerini anlattı: "Şurada üstü brandayla örtülü kamyon duruyordu. Diğer tarafta, iki-üç panzer dolusu asker vardı. Süleyha'nın etrafı, başında bir subayın durduğu bir bölük yerli asker tarafından çevriliydi. Helikopter işte şuraya inmişti. Pervanenin sesi hâlâ kulaklarımda."

Başka bir şey anlatmadı, onu nasıl götürdüklerini bile! Brandalı kamyonla mı yoksa söylentilerdeki gibi doğrudan helikopterle mi... Bu söylenti nedeniyle, tutuklandığı gün onu helikopterden attıkları da söylenir. Bu söylentiye inanmıyordum. Onun gibi bir tutsağı mutlaka uzun süre sorgulamışlardır!

Partizanlar arasında başka bir söylenti dolaşıyordu: "Süleyha hiçbir şey söylemediği için, tek bir söz etmediği, en ufak bir itirafta bulunmadığı için onu ağır işkencelerden sonra ormana attılar! Çakallara yem olsun diye!"

O görgü tanığı –çok yaşlıydı, bazen çelişkili şeyler söylediği de oluyordu– yanımızdan ayrıldı. Bütün günümüzü o devasa ormanda geçirdik. Ondan herhangi bir iz bulacağıma emindim, hem de çok emindim. Bütün olup bitenlerden kurtulan silah arkadaşlarının onun onuruna bıraktıkları herhangi bir anıt, bir işaret. Ama bir şey yoktu.

Bu dikenler ve çalılar arasındaki el yordamı arayış hakkında daha ne anlatabilirim ki? Rüyalarımda beyhude ortaya çıkan azametli bir mezar... O günden sonra hava aydınlanana kadar ortalıkta dolaşır oldum. "Annemin cesedi nerede?" Bağırıyordum, ellerimi ağzıma tıkıyordum bu sözleri gökyüzündeki kuşlara haykırmamak için.

En ufak bir işaret bulabilseydim; sonsuza dek söyleyebileceğim bir ağıt olurdu: "İnancım ve iradem sayesinde annemin hasarsız bedenini buldum!"

Ama kayalarda, hendeklerde, kayın ağaçlarının gövdelerinde, hiçbir yerde ona ait en ufak bir iz bulabildim, hiç...

Üstünden o kadar zaman geçtikten sonra buraya geldiniz, siz söyleyin bana: Annemin cesedi nerede?

Bu şekilde Süleyha'nın büyük kızının bitmek bilmeyen uykusuzluğu ince, sessiz mırıltılarla doluyordu. Aralıksız kendi kendiyle konuşuyor. Nefes almadan. Her yeri dolduran geçmişten söz ediyor. Havale geçirir gibi, altı ayda bir, bazen yılda bir; hastalık etkisini giderek yitiriyor.

On yıl önceydi; içindeki kesintisiz konuşmalar o zaman başlamış-

tı. İçini kavurup kurutan, bazen karamsarlığa gömen; içinde akan yoğun bir balgamın eksiksiz dışa atılması gibi... Bir boşluk, gizli bir mırıldanma; yalnızca dolgun cüssesinde değil, yüzeyinde de. Öyle ki saydam teni kızarıyordu:. Gerilmekten perişan olmuş bir ten; boğazı düğümlenmiş, neredeyse tümüyle gözyaşına boğulmuş.

Bu belirtiler ayın belli günlerinde daha da artıyor. O günlerde Hania yatağında kalıyor. Sessizce kendini dinliyor, sonu gelmeyen bir meditasyon gibi. Kimi zaman bu durum kesintisiz birkaç gün sürüyor. İçindeki konuşan sel akıp duruyor. İçinden fışkırıyor (büyüklü küçüklü damarlarından, koyu bağırsaklarından; kimi zaman başına çıkıyor, şakaklarını zorluyor, kulaklarında uğulduyor ya da gözüne çullanıyor, öyle ki insanları yalnızca kırmızımsı veya yeşilimsi görebiliyor). Nafile bir anne arayışı ya da daha çok, kızının içindeki anne, diyor kendine. Evet, onun gözeneklerinden terle çıkıp buharlaşan anne.

Ve bir gün, bundan emindi, içindeki anne, o inatçı sağır dilsiz, dile gelecekti ve onu alıp ormana, kayıp mezarının başına götürecekti.

Ama hayır! Savaştan sonra umduklarının hiçbiri gerçekleşmedi. Süleyha'nın cesedi neredeydi?

Bu hayal kırıklığının ardından geriye sözcüklerin bir tür iç kanaması kaldı. Buna karşılık âdet kanamaları bitiverdi; tam olarak ormanda arayışa çıktığı o günden beri. Umurunda değildi. Komşular, kocasının akrabaları, sessizlik içinde uzandığında, "ne zaman bebek veya hamilelik müjdesini vereceksin?" diye soruyorlardı. Hania yanıt vermiyordu. Biliyordu ki meczupluğuydu. Eskiden başka kadınlar hakkında "ecinnili" veya "musallatlı" oldukları söylenirdi; Arapçada "meskunates" denirdi bunlara. Ama bunun müsebbibi hep bir cin olurdu, talihsiz kişinin kabullenmek ve sessizce, bazen bir ömür boyunca boyun eğmek zorunda kaldığı iyi veya kötü bir ruh olurdu. Onlara sahip olan ve onlara içten içe eziyet eden bir tür gözle görülmeyen, kötü niyetli bir âşık gibi. Öteki kadınlar bundan haberdar olur, bunu bilmek bile istemeyen, korkmuş sırdaşlar olarak sessiz kalırlardı.

Fakat Fransa'yla savaştan beri bütün bu garip yaratıklar yok olmuş –Süleyha onlara asla inanmadı; Hania'ya da bu tür "saçmalıklara" kanmamasını öğütledi– herhalde başka bölgelere kaçmışlardı.

3
Caesarea'nın Taraçaları Üzerinde Süleyha'nın İlk Monoloğu

Beni ormandan çıkardıklarında, gölgelikten çıktığımda beni şaşırtan; en arkada, yere epey yakın havada asılı duran ve gümbürdeyen iki ya da üç helikopterin hemen altında, geniş bir yarım daire oluşturarak toplanmış köylülerin görüntüsü değildi... hayır bebeğim, hayatım benim. Orada yüzüme çarpan, gözlerimin içine ve bitkin düşmüş bedenime (yorgunluğunu artık hissetmeyeli günler olmuştu) çarpan ışıktı!

Sanki baş melek Cebrail beni havaya dikilmiş saç tellerimden, toz içindeki köylü şalımın tarazlanmış kenarlarından tutup havaya kaldırmıştı. Toplanmış kalabalık ve sıkışık nizam duran askerlerin üzerinden uçurdu, sonra da yavaş yavaş inişe geçerek, güneşin ışıkları altında parlayan, fenerli ve Roma meydanlı kentin üzerinde gezdirdi. Ardından mütevazı iç avlumuzun bir köşesine sinip havaya doğru kaldırdığın başının üzerinden uçurdu.

Tüm yol boyunca nöbetçiler etrafımı sarmıştı; insan seslerinden muazzam bir uğultu vardı. İzleyenler arasından öne çıkan bir ihtiyar, askerlerin tuttuğu safı yarmayı ve bana yaklaşmayı başardı. Kahverengi elbisemin yünlü ucundan çekip yarı hıçkırarak seslendi bana: "Süleyha! Ah Hadja'm!"

Yüceltmişti beni. Onu kabaca kenara ittiler.

"Sebatlı ol oğlum," diye yanıtladım.

Minnettarlığımı göstermek için onu gençleştirmiştim. Beni duy-

madı, ben de artık göremiyordum onu. Çünkü o parlak, gerçek dışı ışık seline gömülmüştük; hepimizi kör etti. İlk askerî kamyona doğru ilerlemeye devam ettiğimde, onların, cellatların, suskun muhbirlerin, miğferli ve el bombalı gri adamların beni az sonra bu arındırıcı havaya saçacakları düşüncesiyle avunuyordum.

O sabah, saat onda, kırmızı sardunyalı avluda, şimdi yarısı yanık olan yaseminin öte tarafında durduğunu hayal ettim. On iki yaşındaki küçük ev hanımının nasıl ciddi bir yüz ifadesiyle oğlanın çıplak poposunu ve bacaklarını bol suyla yıkadığını düşledim. En küçüğüm; daha altı yaşında, şaşılığı var ve bu bizi endişelendiriyor. Karşı komşun sana doğru dürüst "günaydın" bile demedi. Çünkü korkuyor o komşu. Giderek daha fazla ispiyoncu türüyor; en yoksul, sefil avlularda bile...

Kamyonun üzerinde bir branda gerili. Beni gökyüzüne kaldıracakları helikopterde; ah evet, belki aşağı bakmama nihayet izin verirler.

Seni görebilirim belki hayatım, minik incecik bedenini! Kızıl buklelerinin çevrelediği bekleyiş içindeki gerilmiş yüzün, düz göğsünde bağladığın kollarınla ve şakağında bir ben... Seni her gece kollarımda okşadım, mağarada; bu bölgeden ayrılmak zorunda kalmadan önce. Beni götürecekleri helikopterde sana bakmama izin verecekler mi? Beni aşağı atacaklar; öyle tehdit ediyorlar, eski limanı geçtikten hemen sonra. Fazla olgunlaşmış bir incir gibi, dağlarımızın bir yamacında, bir başına! Beni atacakları yüksekliklerden önce sana bakmak istiyorum; kan içindeki ayaklarıma rağmen, arkaya bağladığım ve parıldayan gökyüzünde uçacak olan saçlarıma rağmen, işkence edecekleri sönük göğüslerime rağmen.

Şimdi sırıtıyorlar, böğürüyorlar ve yüzlerini şekilden şekle sokuyorlar: "Bu işkencenin adı 'helikopter', ya konuşursun, teşkilattakilerin, cephane kuryelerinin, çetedekilerin isimlerini verirsin, destekleyen aşiretlerin liderlerinin isimlerini verirsin, kentte seninle işbirliği yapanların, çarşafları altında beyaz çayırkuşları gibi komployа katılan kadınların isimlerini verirsin ya da..."

"Helikopter" diyorlar buna... Umursamıyorum, yeter ki seni daha iyi görebileyim, seni nasıl okşadığımı düşleyeyim; şimdi öğle saatlerinin keskin ışığında sergilenen bedenime rağmen...

Brandalı kamyonun motoru homurdanıyor. Üç ya da dört astsubay beni ablukaya alıyor, ama kendim tırmanıyorum hemen kasaya; onlar için fazla ağırım, fazla onurlu...

O anda, her şeye tanık köylülerin oluşturduğu sıkışık yarım daire bize doğru hareketlenmeye başlıyor. Çok gözlü dev bir kaplumbağanın ağır ağır hareket eden ayakları gibi... Daire bölünüyor, ilk sıradakileri ayırt etmeye başlıyorum: Birkaç yaşlı adam, iki ya da üç tane güneşten kavrulmuş yüz, yanı başlarında çocuk salkımları; sarı, kirli saçları var. Ama kızlar, kadınlar yok aralarında; yalnızca tamamen örtüye sarınmış bir gölge, sıkılı yumruğunu aniden hızlı bir hareketle havaya kaldırıyor; öfke dolu. Bir kol, çıplak, güçlü bir kol; sabah güneşini yakalayan kalay ya da gümüş kaplama üç bilezik... Havaya tehditkar kalkan bu kınalı yumruk. Fransız astsubaylarına!

Köylülerin buruşuk yüzleri, öyle yakın ki... Çarşaflı kişinin meçhul yumruğu keskin, sevinçli bir irkilmeyle dolduruyor içimi –bu sırada havalanmak üzere olan helikopterlerin çatırtılarını ve kalabalığı dağıtmak için koşup gelen subayların emirlerini duyuyorum.

Bu çarşaflı kadın ve artık gözümüzü almayan, tersine bizi sarmalayan ışık –sanki hepimiz, gürültülü âletleriyle nöbetçiler bile; senin için, gözlerini kocaman açmış, bekleyişle yüzü gerilmiş ebedi seyirci için, uyuklayan kentte antik bir tragedya sahneliyor gibiyiz.

Burada hem bulunan hem de bulunmayan Mina'm benim; seni, küçük avlumuzda karşımda görüyorum. Günün birinde koşup geleceksin buraya, tam buraya, beni alıp götürdükleri bu yere. Yeryüzünden kalktığım o yere kadar koşup geleceksin.

Ani bir hareketle silkinip kendimi kurtardım; bir muhafız er ağır silahını omzuma bindirmişti. Hâlâ havada tutulan meçhul yumruğa sesleniyorum, bütün meçhullere. İhtiyar adamların taşlaşmış yüzlerine bakıyorum; hepsinin sessiz gözyaşlarıyla ıslanmış olduklarını görüyorum.

"Niye ağlıyorsunuz?" diye bağırıyorum. Öfkeyle konuşuyorum; çünkü bu kez, bu bir tek kez senin beni kıpırtısız kentin yüreğinde duyacağını, ağzı bağlanıp susturulmuş kentin tamamının beni duyacağını düşlüyorum!

“Niye ağlıyorsunuz?” diye sesleniyorum; birden hafifleyen bedenim nöbetçiye, kamyonlara, arka tarafta duran askerlere, şimdi yere inmekte olan helikopterlere dönüyor.

“Bütün bunlara bir bakın!” Elimle kolumla yaptığım hareket şimdi yeniden sanadır, bu neredeyse dondurulmuş sahnenin izleyicisinedir; yirmi gün ya da yirmi yıl sonra, ne fark eder, bu hareketim onların ordularının yaptığı bu yığınağı teşhir etsin diyedir. “Bakın, kardeşlerim, tüm bunlar yalnızca bir tek kadın için!”

Nöbetçinin tüfeği hızla sırtıma iniyor. Sendeliyorum, ama düşmemeyi başarıyorum. Beni alıp götürebilmeleri ve kamyonun tentesi altına sokabilmeleri için üç adama ihtiyaç duyuyorlar.

Bir anda ışıktan mahrum bırakılıyorum. Sonra dipsiz bir karanlık; balyozların altında kalmışım gibi pençeleyici bir acı. Ama bunlardan bahsetmeye ne gerek var...

Unutma tatlım, yalnızca bu sesi saklı tut kendinde –sana günün birinde ulaşacak olan, ormanın çıkışındaki sabahî sesimi– ve beni götürürlerkenki güneşi unutma.

Daha sonra, yaşamlarında ilk kez gözyaşlarına teslim olan o köylülerden bazılarının yüzlerini ara! Kadınlar arasında, yumruğunu öyle kaldıranın kim olduğunu bul. Evet, bütün o yıpranmış yünlü çarşafların altında, beyaz ya da kirli, sürmeli gözlerini mahcuplukla yere indiren kadınlar arasında bile ara. Diğer eli de, peçeyi burnunun ve sert çizgili ağzının önüne çeken ve aynı kalay ya da gümüş kaplama bilezikleri takan eli de bulmalısın; aradan yirmi yıl geçmiş olsa bile!

Yergi dolu, isyan dolu haykırışım, tükenmeyen ışığımızda, Caesarea’ya akıp yayılmaya hazırlanan öğleden hemen önceki o pırıltılarda yeniden doğacak.

Biliyorum, bu sahneyi hep yeniden karşında göreceksin. Biliyorum, bir gün koşup geleceksin, belki düşüp dizlerini yaralayacaksın, ama bana geleceksin, çok yakınıma; bugün Mina, prensesim benim!

4
"Kız Kardeşim, Küçükler Bana Ayak Bağı Oluyor!"

Erkek kardeşin nişanı nihayet yapılı. Ertesi sabah Mina, misafiri almak üzere otele geliyor. Kısa bir süre önce kendisine küçük bir araba aldı ve onunla birlikte Zöhre Oudai'yi, Dahra sıradağlarının eteklerinde yaşayan halasını ziyaret etmeyi teklif etti.

Araba ağır ağır baş döndürücü patikaları tırmanırken direksiyon başındaki Mina babasını anlatıyor: "Hacı Oudai ya da yalnızca El Hacı olarak; kentin ulusalcı yeraltı örgütünce ilk iki savaş yılı boyunca bu adla biliniyordu. Babam... annemin... üçüncü kocasıydı, inançlı bir Müslümandı."

Mina'nın refakatçisi: "Hatırlıyorum, 8 Mayıs 1945'te, ülkenin bütün doğusunda büyük bir isyan patlak verdiğinde ve korkunç bir biçimde bastırıldığı sırada, burada Caesarea'da bir eylem hazırlığı açığa çıkmıştı. Bir silah deposunun kapılarını havaya uçurmak üzere hazır tutulan patlayıcılar bulunmuştu. Daha eylemi gerçekleştirmeden militanlar yakalanmıştı. Dört ya da beş genç savaşçı ve Şelohlu (Kabileili) bir astsubay tutuklanmıştı. Aralarından biri, anneannemin yeğeniydi. Önce idama, ardından da müebbete çarptırıldı. Evimizde yas tutulduğunu çok iyi hatırlıyorum; annesi ayakta duruyor ve başsağlığı dileklerini kabul ediyordu, oysa ortada bir cenaze yoktu."

"1945'te dedin değil mi? Sanırım o yılın sonunda Süleyha babamla tanıştı. 1946'da evlendiler. Hadjout'tandı ve bundan böyle Caesarea'da oturacaktı. Buradaki âdetler daha muhafazakâr olduğun-

dan, öteki kentli kadınlar gibi yaşamayı kabul etti: Çarşafa girdi; ev içiyle sınırlı bir yaşam."

"Baban, bunu bana geçenlerde ablan anlattı, at tüccarıydı değil mi? Şimdi onun aşiretine mi gidiyoruz?"

"Annemin ilk kocasından olma çocuğu ya ablam; El Hacı'nın Mekke'ye hacca gittiğinde, yani 52 veya 53 yılında Mısır ve Suriye'yi de gezdiğini ve tamamen değişmiş bir politik bilinçle geri döndüğünü anlattı bana. O zamana dek birkaç ileri gelenle birlikte Arapça eğitimi veren özel bir medrese –hem kızların hem de erkeklerin gidebildiği– kurmakla uğraşmış. Bu okul büyük bir binadaydı. Bina, buralı olmayan, ama ulusalcı zihniyeti nedeniyle Caesarea'ya sürgün edilen zengin bir adama aitmiş. Ona menfi diyorlardı. Birkaç yıl sonra özgürlüğüne kavuştuğunda binayı vakıf olarak kente bağışladı, tek şartı burada bu medresenin açılmasıydı. Arap dili eğitiminin nihayet modernleştirilmesi gerekiyordu."

"Hatırlıyorum", diyor kısık sesle o kadar da yabancı olmayan yabancı kadın. "Bu okula giden bir kuzenim şivesiz Arapçayla bir tekerleme şarkı söylüyordu:

Bir dilimiz var, Arapça
Bir dinimiz var İslam
Bir vatanımız var Cezayir!"

Ezgiyi çıkarmaya çalışarak mırıldanıyor. "Ritmi muhteşemdi! Hayran kalmıştım!"

"Ben de!" diye araya giriyor Mina. "Ben bu şarkıyı birkaç yıl sonra öğrendim. Biraz basit bulmuştum. Aslına bakarsan üçü bir arada. Sırf İslam üçüncü tek tanrılı din olduğu için, bu kutsal birliğin hep üçlenmesi mi gerek gerçekten?"

"Kendimize özgü bir şarkı söyleyelim!" diye öneriyor misafir kadın.

"Üç dilimiz var,
hepsinden de önce Berberi dili!

Ve din bir kez var olduğundan:
Üç sevgili varlığımız var
İbrahim, İsa ve Muhammet!"

Mina, çiçek açmış meyve bahçelerinin bulunduğu tepelere yaklaşırken oyunu sürdürüyor: "Ünlü atalarımızdan da bahsedebiliriz!

Jugurtha ihanete uğramış Roma'da öldü,
ülkesinden uzakta
Kahine, Aurès'in efendisi yenik düşmüş
kuyu başında yaşamına son verdi
Abdülkadir, Şam'da sürgündeyken
İbn Arabi'nin yanında rahmetli oldu."

Bir ülkedeki üçlü: Üç dil, üç din, üç direniş kahramanı; bu oyun daha iyi değil mi? Vardığı bu sonucu yüksek sesle dillendirmedi, yalnızca kendi içinde söyledi misafir kadın.

Köye varıyorlar. Mina, küçük bir köy evinin önünde duruyor. Bahçesi şimşir çalısıyla çevrili. İki arkadaş neşeli bir anlaşma yolu bulmuşa benziyor.

Mina'nın halası, Zöhre Oudai, avurtları çökük yüzlü bir kadın, onları kapı eşiğinde gülen gözlerle karşılıyor. Misafirler geleneksel tarzda selamlıyorlar kadını: Ellerini öpüyor, ardından omuzlarını öpmek için eğiliyorlar.

Hala, yasemin kokuyor ve belli belirsiz gülümseyişi neşeli bir beklenti içinde olduğunu gösteriyor. Onlar için kuzinede ekmek pişirmişti. Ayrıca sabah hazırladığı balla nemlendirilmiş lavaşlardan da ikram etti.

Alçak, cilalı, ahşap sofranın etrafında oturuyorlar. Ev sahibesi dumanı tüten çayı, dibinde çam fıstıklarının bulunduğu uzun renkli bardaklara koyuyor. Yabancı kadına süzen bir bakış attıktan sonra ona kuru bir sesle çıkışıyor: "Duyduğumuza göre Süleyha Oudai hakkında sorular soran kişi sensin demek!" – Sonra toparlanıp daha uzlaşmacı bir sesle devam ediyor: "Bizim Süleyha'mız hakkında?"

"Yıllarca gurbetlikten sonra ülkemize geri döndüm. Caesarea'ya gelip babamın eski evinde kalabilseydim, sizi mutlaka daha önce ziyaret etmiş olurdum."

"Her geciktirme, her gecikme", diye açıklıyor Zöhre Oudai, kullanılagelen bir Arapça atasözüne ithafta bulunarak "gizli bir servet içe-

rir, bundan emin olabilirsin...” Gülümseyişinin bu kez bıraktığı etki daha sıcak; parmaklarıyla misafiri için en kalın lavaşı seçiyor. “Bize birkaç yıl gecikmeli olarak gelmiş olsan da bizim sözlerimiz aynı kalır. Bizim anılarımız şuradaki taş gibidir.” Eliyle yanı başındaki döşeme taşlarına vuruyor. “Tahrip edilemez!”

Cümlesi tam hızını almışken aniden susuveriyor, bakışları uzakları buluyor, birden düşünceli bir hal alıyor, sonra belli belirsiz hissedilen bir hüzünle ekliyor: “Yalnız yüreğimizdeki acı, o kalıyor!”

Meyve bahçelerinin içindeki o evde, son ilkbahar günlerinin bu öğleden sonrasının tamamı anılarla geçiyor. Ardından iki genç kadın yeniden arabaya biniyor. Yabancı kadın, dev bir mimoza demeti tutuyor kollarında.

Dönüşte, arada bir burnunu güzel kokan çiçeklerin arasına daldırırken, Zöhre Oudai’nin sözleri parça parça kulaklarında çınlıyor.

“Şu alçak masa konuşabilseydi eğer... o, yangında kül olup giden evimden bana geriye kalan tek şey.” Kısa bir suskunluktan sonra: “Süheyla köye geldiğinde ilaç getirirdi, barut getirirdi, para getirirdi! Yaşlı bir kadın kılığına girerdi –oysa o zamanlar ne kadar güzeldi! Takma dişlerini çıkarırdı, saçlarını açar ve onları buradaki köylülerin kullandıkları türden bir örtünün altına saklardı; parlak siyah şayak kumaşından, turuncu desenli. Eski, aşınmış bir örtü daha dolardı başına ve omuzlarına. Yoksulmuş gibi!.. Şehirde zengin bir yaşam sürdürebilirdi, ama bütün parasını ve El Hacı’nınkini büyük oranda bağışlamıştı; önce *medreseye*, sonra da açık mücadele dönemi başladığında örgüte!”

Zöhre Oudai, başını iki yana sallamıştı, geçmişe dalmıştı, onu yeni baştan yaşayabilmek için; sesindeki acılık kaybolmuş, neredeyse neşelenmişti. Ama kesinlikle ateşli bir anlatıcıydı, sanki hâlâ “açık mücadele döneminde”ydi; bu da yüzüne bir ışıltı oturtmuştu.

“Eğer bizim Süleyha’mız erkek olarak doğsaydı, bizde ve birçok başka halkta general olabilirdi. Çünkü hiç kimseden korkmazdı asla ve eylemi severdi. Kardeşim El Hacı’dan bile daha çok. Allah kahra-

manlar cennetinde onun yardımcısı olsun! Kardeşim yumuşak huyluydu; cesurdu evet, ama fazla yumuşak!"

Yeniden iç çekti:

"Aylar boyunca gelip gitti buralara sultanımız. Pazarda rastladığınız türden göçebe kadınlara, neredeyse bir dilenciye benzerdi; hani şu yumurta, tavuk ve şifalı ot satanlara. Süleyha sepetini tıpkı o hiç çekinmeden sokakta gezen evsiz barksız yaşlı kadınlar gibi taşırdı... Yaşlı bir kadın niye korksun ki, neden korksun? Hırsızlardan bile! İşte..." Sessizliğe gömüldü, sonra kendini şöyle bir sarsarak yeniden konuşmaya başladı: "Süleyha aşağı iner sonra yeniden yukarı gelirdi; sizin kentinizden buraya, bizim tepelere ve daha da yukarılara, dağlara. Bütün sığınakların yolunu bilirdi... Ya o taşıdığı barutlar, sepet sepet, bir yük hayvanı gibi!"

Vedalaşmadan kısa bir süre önce Zöhre şöyle dedi: "Söyleyin bana bıldırcınlarım, günümüzde böyle bir kadın bulunabilir mi?"

Araba, yine kentin içlerine doğru ilerlerken –misafir kadın Hania'ya merhaba demek istiyor; çünkü önceki gün nişanda konukların arasına karışma cesaretini gösterememişti– Zöhre Oudai'nin sesi ikisini sarıp sarmalıyor, yollarına devam etmelerinde ısrar ediyor sanki. İkisi suskunluklarını sürdürürken, sarsıcı duygularla yüklü, yorulmak bilmez bir rotada kulaklarına fısıldayan görünmez bir ırmak gibi.

Zöhre Oudai'nin Sesi

O zamanlar Süleyha sık sık bende sığınakta kalırdı.

("Sığınak-refuge" sözcüğü Fransızca söyleniyor, Arapçada yabancı bir ayrıksılıkla sırıtıyor; buralı, daha çok Berberice konuşulan dağlıların aksanıyla biraz sakarca çalınıyor kulağa. Zöhre dirseğini dizine dayarken, ekseriye alnında duran eli arada bir, hızlı ve düzenli bir hareketle sinekleri ya da neredeyse görülemeyecek kadar küçük sivrisinekleri kovalıyor.)

Politkomiseri (yine Fransızca bir sözcük) de geldiğinde, Süleyha'nın getirdiği her şeyi not ederdi. Bütün bunları *meida*'mda, şu küçük yer sofrasında yazarlardı ("lardı" diyorum çünkü hep aynı kişi gelmezdi), bu sofranın ruhu olsaydı neler anlatırdı neler!.. (Buna güldü, neredeyse bir çocuk kahkahasıydı.)

Politkomiserleri yazardı! O da yazardı. Çünkü şehirden getirebildiği her şeyi getirirdi. Yürürdü, çok yürürdü zavallı! Son zamanlara doğru dermanı kalmamıştı neredeyse...

(Araba yavaş gidiyor, sanki Zöhre'nin sesi safkan bir kısrak veya bir zürafa gibi, ya da da bir Sloughi, cins bir köpek gibi peşlerinden geliyor!)

Süleyha'nın bende kaldığı günlerden birinde, beklenmeyen büyük bir tehlike doğdu. Ansızın bütün evlerimiz Fransa'nın oğullarıyla doldu taştı... Kaçma şansı yoktu; Süleyha'ya "sofranın başından ayrılma! Başını öne eğ ve arpaları ayıklamaya başla!" dedim.

(Zöhre Oudai dalıp giden gözlerle sözlerine ara veriyor.)

Eskiden bu olayı anlattığım zaman ağlardım, şimdi bütün gözyaşlarım kurudu gitti! –Güçlükle konuşmasını sürdürdü– Kil ile karışık arpa koydum önüne, küçük yığınlar halinde.

"Eğil ve öylece kal" diye fısıldadım. "Bahse girerim hiçbir şey anlamayacaklar!"

Tespih elimde, girişin yanına dikildim tetikte. Kardeşler, yani mücahitler az önce zar zor kaçmayı başarmışlardı. Kapıda durmuş dışarıda olup bitenleri izledim. Askerlerin bütün kadınları evlerinden çıkardıklarını gördüm: Neredeyse hepsini, onları köyden uzağa, karşıdaki ormana götürüyorlardı! Hatta aralarında kuzenlerimden birini bile gördüm!

Hepsi tek sıra halinde yürüyordu, askerler kamyonlardan inmiş ve onları Allah bilir nereye götürüyordu! Resulüllah müminleri korusun!

Avluya döndüm, Süleyha'ya aceleyle fısıldadım: "Torunumla git!" Ufaklık beş yaşındaydı; oğlumun kızı. "Birlikte en arkadaki meyve bahçesine gidin. Sulama kanallarını açın ki bahçelerdeki toprak su-

lansın. Şimdi tam zamanıdır. Hiçbir şeyle ilgilenmeyin ve başka hiçbir yere bakmayın! İnşallah sizi oradan almazlar!"

Onlara, kendimden çok emin bir görüntü vermek istiyordum ama bıldırcınlarım, o günlerde herhangi bir şeyden emin olmak mümkün müydü? Elbette değildi!

Süleyha başındaki köylü eşarbıyla torunumu elinden tuttu ve her zamanki sakinliğiyle arka taraftaki meyve ağaçlarının oraya gitti.

Bir çırpıda askerler doldurdu içeriyi. Çok iyi hatırlıyorum, teyzelerimi, kuzenlerimi dikkatlice süzdüler. Onlarsa, o güne dek beni hep eleştirip durmuşlardı; şimdi onlar için bir şey yapmamı, her birini bu sıkıntıdan kurtarmamı bekliyorlardı... Fırtına geçip korkumuz yatıştığında, hep birlikte kahkahalarla güldük, şakalaştık, sırf yüreğimizi hafifletmek için.

O zaman onlara dedim ki: "Ne sanıyorsunuz beni kızlar, yoksa Fransız subayı mı?"

Hep beraber güldüler.

Neyse, tam o gün, Süleyha için halen endişelenirken –zavallıcık, küçük torunumla birlikte ayaklarını meyve bahçesinde şırıldayan suya tutuyorlardı– ansızın bir Fransız subayı avluma girdi. Görünüşünü hatırlıyorum, uzun boyluydu, şeytani, insanı ürküten bir güzelliği vardı, çoğu gibi onun da teni allı beyazlıydı ve ta şuraya kadar bir sakalı vardı! (Çocuksu bir muziplikle elini göğüslerine kadar kaldırdı.)

Bu subay bana çıkıştı (Fransızcasını sanki tiyatro sahnesindeymişçesine kullandı): "Hadi gel, gel kadın!"

Bunu dedi. Ben de cevap verdim: "Hayır!.. Hayır! Bu yasak!.. Evet, (gülüyor) yasak!"

A evet, bunu beceriyorum!.. Çünkü korkuyla, kızlarım benim, her şeyi öğrenirsiniz, Fransızcayı da, gerekirse canavarın dilini de! (Şimdi yeniden ciddileşti) "Yasak!" diye bağırdım, o da karşılık verdi (sesi, Zöhre'nin yeniden eliyle işaret ettiği uzun sakalın altından çıkıyormuş gibi kabardı): "Kadınlar... Vahşiler!"

Evet, bunu dedi... "Vahşiler". Biz garibanlar, Resulüllahın kutsal dulları, kamyondaki adamlar için buyduk demek!

Komşularımdan biri götürülürken Berberi dilinde bağırarak gitmek istemediğini söyledi bana. Yok yok, ağlamıyordu, öfkelenmişti. "Başka bir dil konuş kızım, ve itaat et!.. Yoksa bu akşam damda mı yatmak istiyorsun?" diye tembihledim.

Bana şöyle bir baktı, suratımdaki ciddi ifadeyi gördü ve söz dinledi. Başka bir şey söylemeden dışarı çıktı.

Süleyha'yı bu şekilde kurtardım, çünkü o günkü aramalarında meyve bahçelerine kadar bile ulaşamadılar.

Mina'nın arabası Hania'nın evinin önünde duruyor. "Evdesin, şurada da..." diyor kısık sesle yol arkadaşına, eliyle komşu evi ve Fatma'nın elini temsil eden, bakır tokmaklı eski yıpranmış tahta giriş kapısını işaret ederken.

"Gerçekten, orada hâlâ kuzenlerimden biri yaşıyor mu, onu bile bilmiyorum!"

"Yaşamıyor, en azından iki senedir boş duruyor!" diye karşılık veriyor Mina, arkadaşını Hania'nın evinin giriş kapısından geçirirken.

Birlikte birinci kata çıkıyorlar. "Bu benim odam" diye açıklıyor Mina. "Buraya kitaplarımı ve tüm yazlık eşyalarımı bırakıyorum, çünkü her sene tatilimi burada geçiriyorum."

Tam karşıdaki büyük ve serin odanın kapısı açılıyor.

"Hania" diye fısıldıyor Mina, "geçen hafta boyunca süren hazırlıklardan ve dünkü kutlamadan yorgun düştü. Dinleniyor."

"Onu rahatsız etmeyelim", diyor misafir kadın. Yeniden aşağı inip limon ağacının altındaki yerlerine geçiyorlar.

Yarı karanlıkta yatan Hania, iki genç kadının fısıldayan seslerini duydu... Kalkıp yanlarına gideceğim... Ev sahibi olarak bunu yapmalıyım!

Bitkinlikle birkaç dakika daha uyuyor, sonra yarı uyanık hülyaya dalıyor.

En ufağımızın dünkü nişanı... Oturma odası, iç avlu, bütün ev, kentli otuz, kırk kadınla dolup taştı; her biri alışılageldiği gibi iki, üç küçük çocukla geldiler. Genç kızlığa ermek üzere olanlar da getirildi ki, alımlılıkları uzak bir akraba, bir çöpçatan ya da müstakbel bir kaynana tarafından keşfedilsin. Ailenin kadınları, soğuk içeceklerin ve nişandan önce birçok gün boyunca pişirilen hamur işlerinin dağıtımında bana yardımcı olmak için geldiler. Onlar gelirken biz genç çiftin gelişini bekliyorduk (önce, aile üyeleriyle çevrelenmiş gelin, sonra o, ufaklığım benim, kardeşim az sonra geldi, çekingenlikle kaskatı kesilmiş gelinin yanına oturdu. İkisi bakışlarını yerde tuttu, birbirlerine bakmadılar, ikisi de birbirine bakmadı!) Yan yana fotoğraf çektirecekler; aile albümüne koymak için, üniversitede okuyan ve yakında sıranın kendisine de geleceğine sevinen kuzenlerden birinin videosu için. Ve kırklı yaşlardaki ağırbaşlı kadınların açıktan bakışları bu modernlik karşısında hayran: Sözlüsünün yanında, kendini bütün bu kadınların önünde böyle gösterebilmek ne büyük mutluluk! Nişanın doruk noktasının bekleyişi içindeki insanların uğultusu sürdü durdu.

Tüm bunlar daha dün oldu, dün! Nihayet her şey geçti, o seslerin uğultusu, kalabalık, meraklılar! Mina'nın ve diğerinin yanına inmem lazım, tam şimdi ortalık yeniden sessizliğe ve huzura kavuşmuşken. Kutlama gerçekten bitti, o zamandan beri... annemin ölümünden beri yapılan ilk kutlama! Kalkmam lazım! İçimdeki ses yeniden dışarı çıkmaya çalışıyor, anlaşılmaz bir mırıldanma, eski bir dilde, yabancı, ilkel bir Berberi dili; iki bin yıl öncesinden gelen bir Libya dili, bedenimin boşluklarından gelen bir gurultu. Kalk, kendini topla! Kolay, senin için her şey kolay olmak zorunda, sen Süleyha'nın kızısın! Aşağı inip limon ağacının altına otursam mı?

Onlar orada sohbet ediyorlar. Kız kardeşim, artık bir yetişkin, sessiz kalmayı öğrendi; ama bu kadınla konuşuyor ya da onun anlattıklarını dinliyor. Onların yanına oturmak, kız kardeşimin ve komşunun yanına. Ah Süleyha, arkadaşım benim, başkaları "annem" der, o ikisi için aşağı iniyorum, ama her şeyden önce senin için...

Daha dün misafir ettiğim şehirliler sohbetleriyle etrafımı çevirdiler. Bu selamlamalar, hayır duaları ve temennilerde geçmişten beri kullanıla gelen sözcüklerin hiçbir önemi yok.

Önemli olan sadece mırıldanmak, fısıldamak ve ötekiler arasında bu atmosfere kendini teslim etmek: Yükselen seslere, haykırışların yankısına, bastırılmış inlemelere, düğüm olmuş boğazda iğne gibi batan küçük tırmıklara, bir kez, sık sık, o kadar fazla tutulmuş gözyaşına, o kadar çok dışarı atılamamış iç çekişlere.

Sadece birbirine kulak vermek; hep birlikte, çıkışı olmayan bir kadere bağlanmış gibi.

Yalnızca birbirini dinlemek. Havadan nasıl söz edildiğini; başkalarının, akrabaların, kaynana ve kaynataların, insanın ışığını kesen, huzurunu, dinginliğini ve sükunetini çalanların sağlığından nasıl söz edildiğini dinlemek.

Düğünleri, doğumları, sünnetleri, Mekke'ye hacları, cenazeleri tespihteki boncuklar gibi çekmek yalnızca, seyirlerini görülmez bir iple dokumak; desensiz, renksiz, haresiz, tek bir ipek teli olmadan, ah Resulüllah!..

Senin yanına, kayıp anam, canlı Süleyham, senin yanına iniyorum bu merdivenlerden! Senin için, seni boğan ışığın değil, seni açığa çıkaran, seni alazlayan ışığın parıldadığı yere gidiyorum.

Hania kız kardeşinin arkadaşını akşam yemeğine davet etti. Kocası da orada; ama onları oldukça çabuk yalnız bırakıyor. "Kentte erkekler arasında bir toplantı" diyor, af dileyen bir gülümsemeyle. Hania çok değişmiş görünüyor, diye içinden geçiriyor misafir kadın. İlk günkü röportajda epey mesafeliydi.

"Televizyon bir belgesel yapmak istiyor sanmıştım, hep öyle ölmüş kahramanlar hakkında yapıldığı türden. Süleyha bugün yaşıyor olsaydı, bütün hepsiyle didişirdi!.. Bana bazen öyle geliyor ki onlar –her biri başka sebeple– onun, benim Süleyhamın kaybolmuş olmasından dolayı içleri ferahlıyor, evet, doğru sözcük bu, içleri ferahlıyor!"

Süleyha'dan söz açılır açılmaz Mina, duygularına hâkim olabilmek için herhangi bir gerekçeyle fırlayıp kalkardı. Fakat bu kez olduğu yerden kımıldamıyor; uyuşturulmuş gibi bir hali var.

Hania öneride bulunuyor: "Üçümüz, önümüzdeki günlerde Lla Lbia'ya gitmeliyiz. Komiser Costa tarafından aylarca sorgulandığında ve partizanlara katılmaya karar verdiğinde annemin tek desteği o olmuştu. Evet, Süleyha önceleri yukarıya Oudai sülalesinin yanına, onların meyve bahçelerine çıktığı sırada Lla Lbia onun sırdaşıydı. Oradan, yaşlı bir kadın kılığında tekrar kente inerdi, önünde hep bir rehber yürürdü; sırf kentin surlarının kapılarından geçmek için bile olsa. Surlar yok oldu ama iki kapısı hâlâ duruyor. Gündüzleri bu kapılardaki kontroller çok sıkı olurdu!"

Mina, Fransızca konuşarak söze karışıyor: "Madam Lionne" –gülümsüyor, çünkü falcının heybetli ön ismini Arapçadan tercüme etmeyi seviyor– "Madam Lionne ya da Lla Lbia, nasıl isterseniz, yeraltı direnişinde kentli kadınların motor gücüydü. İlaç, para ve erkek giysilerini ona ulaştırırlardı."

Genç bir hizmetçi kız odaya giriyor ve lambalara yöneliyor.

"Dora," diyor ev sahibesi, "Arkadaki eski gaz lambasını yak, ama kısık olsun."

Hania özür diliyor: "Yüreğim birden çok ağırlaştı!.. Erkek kardeşimden dolayı büyük sevincime rağmen... Öyle yakışıklı görünüyordu ki, sözlüsünün yanında gözleri ışıldıyordu!.. Tüm bunlara rağmen, belki de şehirli kadınların o teklifsiz konuşmalarından dolayı... Neredeyse hepsi kibirle Endülüs kökenli olduklarını öne sürüyorlar, oysa çoğunun annesi veya büyükannesi dağlardan inmiştir, ve bu o kadar da eski değil... Bugün gönlüm hasret dolu."

"Gelip seni de Zöhre halaya götürmemiz gerekirdi!" diyor Mina özür dileyerek.

"Yok. Bazen, Süleyha'yı her zamankinden daha çok özlediğim günler oluyor. Neden bu duruma bu kadar sık düştüğümü bulmayı istiyorum; üstünden neredeyse on beş yıl geçmişken!" Sesi düşüyor. "Takıntı gibi!"

Bir mumun titrek ışığında belirsiz bir suskunluk yayılıyor. Misafir kadın başını kaldırıp Hania'nın yüzüne bakıyor. Bir gözyaşı damlası geniş yanaklarından aşağı süzülüyor; gözleri uzaklara dalmış. Hania, ağladığının farkında değil. Parmağıyla bile olsa yüzünden akan anıların suyunu silmeye kalkışmıyor. Birkaç dakika sonra yüzü kuru; belki de alacakaranlık emdi izleri.

Hania, tok bir sesle konuşuyor. "Görüyorsunuz (yabancının ön ismini telaffuz etmeye cesaret edemiyor, ama senli benli konuşmanın daha kolay olduğu Arapçaya geçiyor) arkadaşım ve sen (içtenlikle Mina'ya dönüyor), küçük kızım, Cuma günleri önünde eğilebileceğim bir mezarım bile yok... Yaşıtım kadınların birçoğunun sahip olduğu gibi bir 'anne mezarı'. Diğer yetimlerden daha acıklı bizim durumumuz. Mumlar götürürdüm, adaklar koyardım, tahıl ürünleri ya da para, aşure bayramında her Müslüman kadın gibi ihtiyaç sahiplerine sadaka verirdim. Ve her şeyden önce Süleyha'yla baş başa, alnımı onun toprağına koyar, bedeninin yattığı nemli toprağa değdirirdim... Sonra (sesi düşüyor) onunla konuşurdum. İçimi açardım ona. (Bağırıyor:) Sana anlatırdım Süleyha!"

Bir kilim üzerinde oturan Mina kendini geri çekmeye başlıyor, oturuyor hâlâ ama kendini topuklarıyla geriye itiyor. Süzülerek karanlıkta kayboluyor, belki daha da uzağa, odalardan birine.

"Babam benden önce ölürse" diyor yüreği kabarmış Hania'yla yalnız kalan yabancı kadın, "buna dayanamazdım: Onun yüzünün... gözlerinin gömülmesine. Yok, bu fazlasıyla korkunç!"

"Kentimizin mezarlığı çok güzeldir" diye karşılık veriyor ev sahibesi. "En yüksek noktada, yaşayanların tepesinden aşağı bütün kenti, taraçalarını, limanı, feneri görüyor. Ölülerimizin her biri –bunu söylerken yalnızca Müslümanlardan bahsediyorum" diye açıklıyor, "sadece bizim mezarlığı biliyorum; orada yatan her biri istese kalkıp manzaramıza bakabilir."

"Yalnızca", diye araya giriyor, şimdi kapıda duran Mina, "Lalla Gouraya tepesiyle Bougie körfezi var, Caesareea'nın çevresinden daha geniş alana yayılan..."

Akşam boyunca aynı hizmetçi kız, birkaç tepsi salata ve kıyılmış nane, mavi taslarda keçi peyniri ve yine nefis kokan yeşil çay getiriyor. Sonra ortalıktan kayboluyor.

Hania şimdi gerçekten ismine uyan bir ruh hali sergiliyor: Yine o huzurlu haline dönüyor, kentli nezaketi sergiliyor.

Anlaşılan, bir tarihçinin özenini gösterme ihtiyacını duyuyor. Bu sırada ne ilk röportajdaki soğukkanlı tutumu ne de az önceki itiraflarının duygusallığı var. Gerçekten de iç huzuruyla ve dikkatli bir titizlik gösterme isteğiyle dolu, diye aklından geçiriyor, herhangi bir beklentisi olmadan yalnızca söyleneceklere kulak kabartan dinleyici.

Bu kadın, benim yeni arkadaşım, diye düşünüyor hâlâ kapı aralığında duran Mina; yanımızdaki eve taşınıp babasının zavallı evine biraz canlılık katmak için hiçbir girişimde bulunmamış olmasına karşın kendisine komşumuz demem istenen bu kadın, beklemeyi biliyor demek. Süleyha'ya ilişkin anılarımız ancak bocalayarak su yüzüne çıkabiliyor, bazen neredeyse şizofrenik bir durumda bırakıyor bizi bu anılar; sanki o, o mezarsız kadın, kendini bizim aracılığımızla ifade etmek istiyor gibi!..

Gezgin kadın, kimisi çalınıp Louvre'da duran, geri kalanları da arada bir turistlerin dışında kimsenin girmediği şehir müzesinde bulunan Yunan-Roma heykelli Caesarea'ya döndüğünden beri bunun farkına vardım. Tacı elinden alınmış bu başkentte boşluğun tamamının, üzerimizdeki ve hepimizin içindeki (yalnızca kadınlardan bahsediyorum; erkeklerin gözleri ve belleği sönmüş durumda!) bütün bu boşluğun, bu ince, hafif havanın yüklü olduğunu o anladı! Hem de çatlayasıya! Kuruyup gitmemiş ve tükenmemiş bir geçmişle. Ne yazık ki bu yük, çoğu gözler için görünmez kalıyor. Bu yüzden kentin üstüne böyle çökmüş, bu yüzden uyukluyor böyle; hem de civardaki diğer kentlere göre daha fazla. On üç sene sonra döndü komşu! Anlaşılan aile bağlarını unutmuş, babasının evini bile, biricik mirasını: Mirastan mahrum bırakılmış olarak dönüyor (Oysa demin babasından bahsetti: Gömülmesini düşünemiyormuş!)

Gezgin kadın bize geldiğinden beri, biz kadınların hepsi kendini konuşarak rahatlatma ihtiyacı duyuyor. Rahatlatma? Bunun anlamı, Süleyha hakkında konuşmak... önce eziyet çeken, daha sonra da ayırt edilebilir bir gölge olarak hareket etmesini sağlamak için... Ah evet, zihnimizdeki eski zamanlar!

Kız kardeşinin karmaşık düşüncelerinin çok uzağındaki Hania anlatısına devam ediyor.

"Kocası El Hacı partizanların yanında mücadele ettiğinde, Süleyha bazen Oudai'lerin meyve bahçelerine çıkardı. O zamanlar evliydim –1949'dan beri; on altı yaşındayken evlendim– ve kocam ülkenin iç taraflarındaki bir postanede iş bulmuştu. Caesarea'ya otobüsle gitmek yarım günlük bir yolculuktu. El Hacı, hac yolculuğundan döneli beri, ama özellikle de Mısır'ı 1954'ün hemen öncesinde gördüğü için, 'Fransızları kovmalıyız' demeyi âdet edinmişti. Birçok halkın mücadelesinden söz ediyordu 'Peki biz ne yapıyoruz?' diye devam ederdi sözüne. Bugün bile sesi kulaklarımda: 'Haklarımıza en son biz mi kavuşacağız?'

Daha 1955'te, partizanlara katıldığında, onun fotoğrafını, hakkındaki her türlü bilgiyle birlikte jandarma karakollarına göndermişlerdi; benim yaşadığım bölgeye bile!.. Kocam resmî dairelerde iş görürken iki fotoğraf görmüştü bir keresinde: Biri Mustafa Saadoun'a aitti, diğeri ise El Hacı'ya. Biri fotoğrafları kendisine göstermiş ve ikisinin de 'çok tehlikeli' sayıldığını söylemiş. Anneme bundan söz etmedim. Fakat elimden geldiğince sık ziyaret etmeye çalışıyordum onu. Kocasıyla irtibat sağlamak için yukarı çıkıp indiğini biliyordum. Bir gün içini çekip ricada bulundu: 'Canım, kız kardeşim, benim için bir süreliğine küçüklere bakabilir misin? Bana ayak bağı oluyorlar!.. O zaman çalışmak için tamamen serbest olurum!' Böylece küçükleri belli bir süre için yanıma aldım; buluşmalarını daha rahat ayarlayabilsinler diye. Artık nihayet daha uzun süreliğine evden ayrılabiliyordu. Birkaç ay boyunca daha huzurlu hissetti kendini."

Hania ayağa kalkıyor ve mutfaktan bir sürahi su getiriyor. İçiyor ve yeniden yerine oturuyor.

"Hatırlıyorum", diyor kısık sesle, "yaklaşık iki hafta sonra kocam hastalandı; yüksek ateşle yatıyordu! Doktor bekliyorduk..."

Yanında duran sürahiyi eline alıyor. Yarı karanlıkta iki dinleyici bu hareketinin gölgesi gibi kafalarını döndürüyor. Hania içecek mi? Hayır, sürahiyi tek eliyle tutup diğer eline su döküyor ve bir avuç dolusu suyu yüzüne çarpıyor. Yanaklarından süzülen soğuk damlacıklar gibi anılarının da hızla akıp gitmesini istiyor gibi... Yorgun düşmüş bir sesle anlatmaya devam ediyor.

"O sırada Caesarea'dan bir arkadaş telefon etti: 'El Hacı' dedi kocama çok kısık bir sesle 'Allah günahlarını bağışlasın!' Kocam sendeleyerek ayağa kalktı, zorlukla iki kat merdiveni tırmandı ve bana 'Baban... bitti!' dedi. Ardından durumu ağırlaştı yeniden. Doktor geldi ve onu başkentteki büyük hastaneye sevk etmeye karar verdi. Ben hemen Caesarea'ya Süleyha'nın yanına gitmek üzere yola çıktım; küçük erkek ve kız kardeşimi ona geri götürdüm."

5
Mina'nın Sevda Düşü ve Madam Lionne Anlatmaya Devam Ediyor

Ertesi sabah Mina ve arkadaşı arabayla kentten çıkıyorlar. Güzel bir haziran günü; yola çıkmadan önce kararsızdılar.

"Ya Zöhre Oudai halaya gideriz; önceden haber vermeden de gelebilirsiniz dememiş miydi bize: 'Burası sizin eviniz güvercinlerim!'"

"Vedalaşırken öyle şefkatliydi ki," dedi Mina.

"İkinci plan da... Hıristiyan kadının mezarını ziyaret etmek; değil mi? Gerçek turistler gibi."

"Niye ikisini de yapmıyoruz? Biliyorsun, bugün yılın en uzun günü!"

Mina gökyüzüne hayranlıkla bakmak için başını geriye attı. Yola çıkarken oluşan rahat hava aralarında yine o uyumun doğmasına neden oldu.

Tipasa yoluna girdikten sonra, önce küçük limanda durmaya ("oradan hep taze karides alırım", diye açıklıyor Mina), sonra gizemli anıt mezara çıkan küçük yola sapmaya karar veriyorlar.

Bir Hıristiyan kadın için mi yapılmıştı, yoksa Kleopatra'nın kızı, Mısır'ın Caesarealı kraliçesi için mi? Fakat arkeologlar bu versiyonu daha yeni aydınlığa kavuşturmuşlardı.

"Neredeyse iki bin yıl önce Kleopatra Selene, ünlü, intihar sonucu ölen Mısırlı kraliçenin kızı, kendini avutmaya çalışıyordu.

Helenleştirilmiş Numidyalı Kral II. Juba'nın eşiydi. Peki avunmak istediği şey neydi? Ya bu mezar gerçekten onunsa?" Mina'nın arkadaşı, aydınlanmamış tarihi düşünürken kaybediyor; sonra birden irkiliyor: "Nasıl olup da Mina'ya bu mezar ziyaretini önerebildim! Süleyha'nın mezarı belli değilken, gelişigüzel bir çukura gömülmüşken ya da mavi gökyüzünde dağılıp gitmişken!"

Fakat mezardan söz etmeyi bırakıyorlar. Direksiyon başındaki Mina, ansızın, şaşırtıcı bir biçimde içini arkadaşına açıyor. Kısa bir süre önce yaşadığı bir hikâye. "Hayal kırıklığına uğrayan bir aşk" diyor Mina iç geçirerek. "Bu defa her şeyin başka olacağını düşünmüştüm."

Tipasa'ya vardıklarında balıkçılar henüz denizden dönmemişlerdi. Leğenler ancak iki üç saat sonra dolacak. Yola devam etseler miydi?

Fakat yabancı kadın bu kasabanın o kadar da yabancısı değil. Birkaç teknisyen ile birlikte ilkbaharda burada çalışmıştı. Kasaba sakinleri selam veriyor; onu, kısa saçlı başındaki geriye doğru ittiği şapkasından tanıyorlar.

Mina'ya, bir aydan fazla kaldığı pansiyona uğramayı teklif ediyor. "Orada biraz enerji depolayalım. Faslı bir aşçıları var, çok güzel taze meyveli kek yapıyor."

Oturdukları taraçanın gölgesinde zamanı unutuyorlar; aşçı Maanat, bu lokantanın civardaki en iyi lokanta olduğu parlak (sömürge) zamanların nostaljisini yapmaktan dolayı çok mutlu. Mina, arkadaşının gözüne şimdi çifte gamlı görünüyor: "Süleyha tarafından terk edilen" olarak ve kendine sakladığı bir sırla yüklü.

Mina, epey zaman, üç yıl önce başından geçmiş bir aşk acısını itiraf ediyor. Arkadaşı, ister istemez, güçlü bir fırtınanın ardından köşe bucağı ıssız rüzgârlara terk edilmiş bir odaya ayak basmış gibi hissediyor kendi; duvarlara çarpıp duran kepenkleri, camları kırık kapılarıyla, kavgalara ve kırıcı sözlere mekân olmuş terk edilmiş bir oda.

"Bu olayı unutamıyorum", diyor kekeleyerek; "Bilmiyorum, bu yaralı halim henüz diri sevdadan mı kaynaklanıyor? Canımı hâlâ çok yakan ve cismi olmadan da diri kalan bir sevda! Yoksa, gönül yarası

her defasında yeniden açılıp kanıyor mu?..” Buzlu çayından ateşini körükleyecekmiş gibi içiyor. “Herhalde seni sıkıyorumdur!” diyor özür dileyerek.

Arkadaşı onun bileğini yumuşak bir hareketle okşuyor. Artık senli benli konuşuyorlar, samimiler. “İstemiyorsan anlatma, devam etmek zorunda değilsin. Buradayım... senin için!” Arkadaşı hareketiyle bunları söylüyor sanki.

Cesaret kazanan Mina, anlatmaya devam ediyor: “Ancak bugün, ve hâlâ çekine çekine, başımdan geçen bu yegâne sevdanın sıradanlığından söz edebiliyorum. Üstelik yaşadığım bir sevda da değildi; bunu nasıl tarif etmek gerek? Ne mi oldu? Hiçbir şey; elle tutulur o kadar az şey var ki!”

Sesi düşüyor. Tedirginlikle ayağa kalkıyor, bedenine keskin bir sancı saplanmış gibi. “En iyisi yola devam edelim, o zaman önümde yol olur, cadde açılır. O zaman bu hikâyeyi anlatabilirim... bu sevdayı, yok ya, bu geri çekilişi!”

Birlikte Caesarea yoluna giriyorlar. Dönüş yolunda Mina içini dökmeye başlıyor.

“Raşit, başkentte öğrenciydi. Üniversitedeki son senemde bana her yerde eşlik ediyordu. Bana yer tuttuğu amfide, kafeteryada ve ders aralarında, kalabalık barlarda. Pazar sabahları beni almak üzere geldiği kızlar yurdunun kapısında beklerken, çekingenlikle karışık sevinci hoşuma gidiyordu.”

Duraksıyor; dikkatini virajların arttığı yola vermesi gerekiyor. Dönünce aniden denizle karşılaşılan keskin bir virajda, kent kapısının önündeki Sidi Brahmin türbesini ziyaret etmeyi öneriyor.

“Orada sadece kadınlar var, halktan kadınlar, köylü kadınlar, tek tük de kentli kadın olur. Orada taşlarda otururken en azından kimse bizi rahatsız etmez.”

Arkadaşı, sıkıntılı genç kadını onaylıyor. Hemen inmiyorlar. Park yerinde, ellerini direksiyonda bırakan Mina, gözlerini boşluğa dikip konuşmaya devam ediyor.

Gerçek bir iç dökme diye düşünüyor arkadaşı. Bu suçluluk duygusu niye? Bunda pişmanlık duyacak ne var?

Civardaki kulübelerin önünde duran ama yaklaşmaya cesaret edemeyen çocuklar tarafından gözetleniyorlar.

"Raşit ve ben, üniversiteliliğimizin o son aylarında akla gelebilecek her şeyden söz ettik, bir tek aşk dışında! Ona annemin hikâyesini anlattım; onun yaşadığı zamanları değil, daha çok onsuz geçen yıllarımı (sesi sönüyor)... Bilmen gerek; onun için hiç ağlayamadım. Hâlâ bir şeyler düğümleniyor buramda; ve Raşit'le bunları konuştuğumda bunu kendime ilk kez itiraf edebildim. Ona yakınlık duymam böyle oldu; çünkü onun siyah, parlak (duraksıyor), ateşli gözleri karşısında konuşabiliyordum, hakkımdaki her şeyden söz edebiliyordum. (Bir el hareketiyle tüm çaresizliğini ifade ediyor) Biliyor musun, bu ülkede başkaları o kadar büyük acılar yaşadı ki, bazen neredeyse şanslı olduğumu düşünüyorum! Evet yetim kaldım, babasız annesiz, ama söylenegeldiği gibi 'ulusun evladı' olarak kimi avantajlara sahiptim. Ablamın olması da büyük bir şanstı. Bana yardım etti, böylece hem öğrenimimi sürdürüp hem de erkek kardeşimle ilgilenebildim...

Raşit, Atlas dağlarındaki küçük bir köyden geliyordu. Benimle yaşıttı, daha sakin bir çocukluk geçirmiş ama pek anlatmazdı. Bazen annesinden ve dört kız kardeşinden söz ederdi: Dağ köyünde onun öğretmen olmasını ve kazancını kendilerine göndermesini bekliyorlardı... Konuşmaktan en çok hoşlandığı şey edebiyattı. Hatırlıyorum, René Char, Michaux ve tanımadığım bazı Amerikalı şairler. Bana tuhaf gelirdi; bu kadar yalçın, geçit vermeyen dağlardan geliyordu ama yalnızca güzellik düşlüyordu; nasıl anlatayım, yabancı sözcüklerle bir güzellikten, başka bir yerde yanan bir ışıktan bahsedercesine!"

"Şiirin güzelliği asla başka bir yerde değildir. Şairlerin nerede yaşadıkları önemsizdir", diye itiraz ediyor arkadaşı, nihayet arabadan inip türbeye doğru ilerlemeye başladıklarında.

Burada aşk nerede gizli, diye düşünüyor arkadaşı. Ya da arzu beklentisi?

Mina, başını eğik tutuyor. "Zöhre halayı düşünüyorum. Kocasını, üç oğlunu ve erkek kardeşini kaybetti. Bir damla gözyaşının kalmadığını söylüyor, ama onu sık sık gülerken gördüm. Fakat gülüşü acımasız! Bir düşün, bir daha asla kente inmek istemiyor. Bazen o gür kahkahasıyla 'ne yapayım şehirde bütün o çakalların arasında?' diyor."

Yeniden arabaya varıyorlar.

"Bana Raşit ile kendini anlat, ona nasıl açıldığını..."

"Evet, devam edelim... romantik hikâyeye!" diyor Mina, şimdi biraz daha yüreği hafiflemiş olarak. Araba, meraklı çocukların önünden harekete geçiyor. "Caesarea'ya gitme süremiz, aslında tam da bir hikâye olmayan hikâyemi bitirmeye yeter."

Genç kadının anlatısına yeniden başlamadaki zorlanışından, ayrıntılarda kaybolmamak ve zihnini bulandırmamak için öyküyü daha kısa ve net anlatma çabası okunuyor... Ve, diyor yanındaki dikkatli arkadaşı, gizli onurunu ve kibrini korumak için: Değil mi ki o "kahramanın kızı"! Belki de sadece bir tutukluğun, ürkekliğin, korkuyla karışık çekingenliğin hikâyesidir! Kadınlarca şefkat sözcükleri yağmuruna (güvercinim, bıldırcınım, tatlım...) tutulan genç kızlar, bir ilişkiye nasıl gireceklerini, aşkı nasıl yaşamaları gerektiğini bilmiyorlar; sonuçta onlar, gazetelerin iddia ettiği gibi ülkenin ilk "modern nesli" sayılıyorlar.

Duyguların, sevdalı düşlerin, tatminsiz arzuların, korku ve dehşetin öyküleri; korkulan hangi tehlike? Tehlikeli olan, keskin, sıkıştıran bakışlardır; şiddete, bazen de arzunun sıradan tatminine fazlasıyla yakın dokunuşlardır.

Beyaz kazlarla saldırgan horozlar arasında, hülyalı, ürkeklikle titreyen ve duygu karmaşasıyla akılları başlarından giden gençler arasında nasıl bir sevda, nasıl bir aşk hikâyesi mümkün olabilir?

Ya bakışlar! Sokaklarda kımıldamadan duran o kadar çok sayıda delikanlının, dilsiz, düşsüz, en fazla tarla kuşuna dokunma, yusufçuğu ezme, çığneme dürtüsünün esiri aç, tecavüz eden, yutarcasına bakan bakışlarını kim tarif edebilir... Nefret ansızın patlak veriyor onlarda; kimse bilmiyor neden ve ne diye.

Tırmanışa geçen ve tepelere yaklaşan yolda Mina hikâyesine dönüyor yeniden. Bir çırpıda anlatıyor, dudaklarından arka arkaya dökülen sözcük seli nefessiz: "Raşit, yazdan sonra güneyde öğretmenlik görevine başladı. Bütün sene boyunca bana aşk mektupları yazdı; gerçek, harika aşk mektupları! Ona kendi tarzımda yanıtlar yazdım; cesaret vermeden ve onun duygu dolu üslubunu kullanmadan. Elbette mastır sınavına hazırlandığım başkentte onun arkadaşlığını özlediğimi itiraf ettim ve bir sonraki tatilde yanıma gelmesini rica ettim... Sanırım, o sırada kendimi yavaş yavaş onu sevmeye alıştırdım; belki de çok uzakta olduğundan, yanımda olmadığından. Birini sevmeye ihtiyacım vardı ve belki de bu ayrılık bunu tetikledi! (Duraksıyor.) Sonuçta yirmi üç yaşındaydım ve hâlâ bakireydim. (Acı acı gülüyor.) O ana kadar bir öpücüğe bile izin vermemiştim!"

Konuşması yavaşlıyor, başını öte yana çeviriyor. Kara gözleri ateş saçıyor.

"Annemin kahramanlığını sürdürmenin bendeki tarzı mıydı bu? O, o kadar dirayetli ve onurluydu ki; tüm kibirliliğimle, reddedişimle ona benzemeye çalışıyordum, ama önemsiz, çok ufak tefek meselelerde..."

"Ya o âşık delikanlı?" diye soruyor arkadaşı, Mina'nın kendini iğnelemelerini hafifletmek için.

"Sana söyledim ya bir hayal kırıklığıydı... Gerçekle yüz yüze geldim, hiç hazırlıklı olmadığım bir anda."

Mina, Raşit'in tüm ilanı aşklarına rağmen kış tatilinde başkente dönmeyişini, Atlas dağlarındaki ailesine de gitmeyişini anlatıyor. Romantik anlatısının akışına dalmış öğrenci kız aşk düşü görmeye başladı: "Onu bekliyordum, gelmesini umut ediyordum, ilk kucaklaşmalara kesinlikle izin verirdim bu kez! Tüm bedenim, o güneşli ama soğuk kış boyunca buna hazırlandı", diye itiraf eden sesinde en ufak bir dalgalanma yoktu. "Şefkat göstermeye, sevgi dokunuşlarına, yani aşka... Kentte yaptığım yürüyüşler geliyor aklıma, sanki içimde bir hastalık yavaş yavaş gelişiyordu!"

Mina, genç adama bahar tatilinde sürpriz yapmaya karar verir. "Çölde yapacağımız gezileri gözümde canlandırabiliyordum!"

Tıka basa dolu, tozlu bir otobüse atlayıp, genç kadın yolcuyu şaşkın bakışlarla izleyen yerli halkla gece yolculuğu yaptı. Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte düzlükte uzanan açık sarı bir vahada otobüsten indi. Yaptığı çılgınlıktan duyduğu neşeyle bir saat boyunca etrafta dolandı; bir lise öğrencisini andırıyordu. Raşit'in ders verdiği liseyi ve oturduğu sokağı buldu.

"Orada buldum onu, çok büyük, neredeyse hiç eşyasız bir dairede yaşıtı bir Fransız kalkınma yardımı görevlisiyle birlikte. Beni görmekten dolayı pek de mutlu görünmüyordu. Oldukça berbat bir otele götürdü beni; oysa onun evinde kalmayı umuyordum. Bol bol yer vardı orada, ve bunun yakışık alıp almadığı umurumda bile değildi..."

Araba kentin doğu kapısından giriş yapıyor. Sömürge döneminde kent merkezini çevreleyen surlar yıkılmıştı. Yalnızca kırmızı taştan iki kapısı kalmıştı geriye; işe yaramayan zafer taçları olarak.

"Sana bu üç gün hakkında ne anlatayım ki?" diyerek konuşmaya yeniden başlıyor Mina. "Hayalimde canlandırdığım şeylerin hiçbiri olmadı... Sevdalı bir tatil değildi, çöle gezi bile yapmadık. Son akşam Raşit bana her şeyi itiraf etti; aksi halde hiçbir şey anlamamış olacaktım. Fransız kalkınma yardımı görevlisiyle dostluğu platonikten çok öteydi ve o sırada bana söylediği gibi, çok önemli bir kararın arifesindeydi: Okul yılının sonunda ülkeyi terk edip Fransız gençle birlikte yurtdışına gidecekti. Bu arada şunun bilincindeydi: Kendi deyimiyle 'eve kapatılacak' bir kadınla evlenmeye razı olsaydı homoseksüelliği hoş görülecekti; burada olduğu gibi kendi köyünde de. Diğerleri gibi yaşasaydı, hiç kuşkusuz eğilimleri görmezden gelinecekti."

"Sen bu duruma ne dedin?"

"Dediklerimin tek kelimesini bile hatırlamıyorum. Belki cevap da vermedim. Ağladığımı hatırlıyorum. Ağlamaya bir türlü son veremiyordum; oteldeki son gece, ertesi gün aynı tozlu otobüste. Ondan beridir hiçbir şey yok. Kimseyle bu hikâye hakkında konuşmadım. Birkaç ay sonra Raşit bana iki kez yazdı; benden yanıt istedi, anlayış göstermemi... Mektupları yırtıp attım, bu kez ağlamadım!"

Aynı gündü, ikindi vaktinin ısı stoklarını tükettiği ve ilk, neredeyse fark edilmeyecek kadar ince bir esintinin Madam Lionne'un avlusunun bir köşesindeki çardağı örten asmanın altında hissedilir olduğu andı. Yaşlı kadın orada oturup Mina'yı bekliyordu.

Komşunun oğlunu haber vermesi için onun yanına göndermişti: "Benimle biraz sohbet etmeye gel."

Mina, bir saat sonra geldi. "Aslında seni eski komşumuzun kızıyla tanıştıracaktım; otelde ona bir not bıraktım. Galiba müzeye gitti."

Madam Lionne, *douirate*'lar mahallesindeki her evin sahiplerinin aile öyküleri söz konusu olduğunda çok keskin bir hafızaya sahipti.

"Onun akrabalarını, hem baba tarafını hem de anne tarafını tanıyorum. Özellikle de anne tarafını! Hangimiz hafızasında Lla Fatma'nın, anneannesinin bir fotoğrafını, hatta birçok fotoğrafını taşımıyor ki?" Susuyor, dışarı çıkıyor ve nane çayını koymakta acele etmiyor.

"Uzun zaman önce", diye devam ediyor, "Süleyha, annen, hâlâ evde olduğu zaman, arkadaşının annesi geldi bana. Beyaz ipekten bir boy çarşafıyla, görümcesi ona eşlik ediyordu. Tek oğlu için endişeleniyordu; henüz çok gençti ve daha o yaşta Fransa'da kaçak olarak çalışıyordu."

"Falına mı baktın? *Ronda* mı baktın?" diye soruyor Mina şaşkın ve merakla.

"Tabii –bu tövbe etmeden yıllar önceydi– ama bir işaret görüp göremeyeceğimi bilmiyordum. Uzun süre konsantre olmam gerekti, sonra yavaş yavaş görmeye başladım... Genç delikanlıyı bizde yetişmeyen ağaçların olduğu bir caddede, rüzgâra teslim olmuş uzun bir caddede gördüm. Hiç düşünmedim; ona şu sözleri söyledim: 'Hayır, endişelenme onun için!.. Bir yolda yürüyor... Verdun'dan pek uzak olmayan bir yolda!"

"Verdun?" diye soruyor Mina hayretle.

"Evet, tatlım, bu sözcüğü neden söylediğimi bilmiyorum! Öteki savaştan dönmüş eski askerlere –bu savaş çok eskilerde kaldı– biz ço-

cuklar sokakta rastladığımızda 'Verdun'dan gelenler' diyorduk. Ve bu delikanlıyı gerçekten de bir an için bu yolda hızla ilerlerken gördüm; bilmiyorum bu sözler nasıl çıkmıştı ağzımdan: 'Verdun'dan pek uzak olmayan!' Söylediklerime kendim de şaşırdım, derin bir soluk aldım, sonra ekledim: 'Kısa süre sonra ondan haber alacaksın!'"

Madam Lionne, yüksek bir kahkaha attı. "O iki hanımefendiyi görmeliydin; genç anne ile görümcesini, bana nasıl teşekkür ettiler, kalın bir deste kâğıt para bıraktılar ve rahatlamış olarak gittiler."

Bir an düşündü:

"İki hafta sonra doğru şeyler gördüğümü duydum. Genç çocuk Fransız polisi tarafından tutuklanmış ve cezaevine atılmıştı, üstelik de Fransa'nın tam da o bölgesinde!"

6
Mozaikteki Kuşlar

Niye hemen otele yerleştin sanki? Otuzlu yıllardan kalma mermer ana kapısı, zemin kattaki şıkça salonuyla Caesarea'nın yegâne oteline... Ne de olsa çeşmeli ve antik heykellerin süslediği kare biçiminde gölgeli meydana bakan ufak balkonuyla birinci kattaki en iyi odayı verdiler sana. Açıklama yapmıştın: "Üç ya da dört gece için, daha bilmiyorum. Odaya daha uzun süreliğine ihtiyacım olduğunda size söylerim."

Yine aşağıya indiğinde, müzeye gitmek üzere –kapanmadan önceki bir ilk ziyaret için– kendine sormuştun, başka müşteriler de var mı acaba diye; bir gecelik konaklamaya gelenler veya yabancı turistler... Otel müdürüyle Fransızca konuştun, ama kimliklerini ona bıraktığına göre, o ya da bir çalışanı belki de onları inceleyecek ve bu kentten geldiğini anlayacak. Annenin ismini okuduğunda belki de kendi kendine neden dayında kalmadığını (onun kentteki evi Caesarea'daki en büyük evlerden biri) merak edecek.

Ertesi sabah kimliklerini yorumsuz teslim aldın. Otel çalışanının bakışı şimdi daha dikkatli geldi sana, o kadar.

Turisti oynadığını anlıyorlar ve herhalde nedenini merak ediyorlar.

Çoğu yolcular burada en fazla bir gece kalıyor; bu arenayı, tiyatroyu, deniz fenerini ve müzeyi gezmek, ardından da günü vakur belombra ağaçlarının gölgelediği kare meydanı sınırlayan parmaklığın alt tarafında bulunan sahilde bitirmek için yeterli bir süre. Ertesi sa-

bah erkenden ülkenin en uzun su kemerini ve Tipasa'da antik kent kalıntılarını görmek veya Chenoua'da yabancı turistler için kurulmuş otel kompleksinde biraz vakit geçirmek için yola koyuluyorlardı.

Sana doldurman için verdikleri forma bu nedenle babanın ismini, kendi soy ismini yazdın; kocanınkini değil, çünkü boşanma nihayet resmileştiğine göre asıl kimliğine büründün yine. Rastlantı sonucu kısa bir süre sonra doğduğun kente geri döndün, babanın kızı olarak. Arkadaşın Mina, her şeyden önce annesinin kızı; Caesarea'nın kahramanı ülke içlerinde doğmuştu ve ancak yaptığı son evlilikle antik kentin kalbine yerleşmişti.

Akşam yemeği saatinde aynı gün Madam Lionne'a gidiyorum, orada Mina'yla buluşuyorum. Geleneklere uygun bir biçimde ev sahibesinin önce omzuna sonra başına, ipekten örtüye bir öpücük konduruyorum. Lla Lbia, çardağın karşısına oturuyor. Gururla, eylül ayı başında hasadın nasıl olacağını hesaplıyor: Üzümler, ülkedeki en iyi cinsten, kentin adı bunlarla ün saldı.

"Allah izin verirse", diyor, "yedi-sekiz kilo çıkacağını tahmin ediyorum, çok değerliler, adları bu yüzden *cherchali*. Bak, henüz o kadar küçük olmalarına rağmen, çekirdeklerinin kendine özgü rengi belirmeye başladı: Açık hareleri olan bir kırmızı. Eti kütür kütür, suyunun tadına doyum olmaz..." Gülüyor, "İddia ediyorum, Allah affetsin, ağızda dağılan suyu, Hıristiyanların içtiği tüm o şaraplardan daha iyi!.. Sen bu kenttendin, bu üzümün adını mutlaka hatırlıyor olmalısın *ahmar bou 'Ammar!*"

"Hatırlıyorum", diyorum mahsunlukla ve Mina'ya dönerek Arapçadan Fransızcaya çevirmeye çalışıyorum: "*Ahmar bou 'Ammar,* bu ünlü üzüm cinsini nasıl çevirmeli Mina?" Düşünüyorum, sonra kendimden emin olmayan bir gülümsemeyle çeviriyorum:

Erguvan alı, Ammar üzümü.

"Biraz uzun gibi", diyor Mina. "Arapçadaki kısalık güzel, üstelik kafiyesi var!"

"Eskiden", diye hatırlıyor Madam Lionne, "en az iki kilosunu başkentte oturan görümceme yollardım. Oradaki pazarda bu cinsi hiç bulamadığını söylüyordu." Susuyor bir an, sonra tümüyle anılara dalmış ekliyor: "Ruhu şad olsun, mekânı cennet olsun!"

Hevesle Madam Lionne'a döndüm: "Az önce müzedeydim, özellikle mozaikleri yeniden görmek için gittim. En ünlüsünü daha uzun incelemeyi isterdim; 'tarlada çalışanlar'ı anlatan. Belki orada bu üzümleri bulurdum... Bugün gibi o zamanlarda da yetiştiriliyorlardı, bundan eminim!"

Mina yer sofrasını getiriyor; tabaklar, ekmek ve son olarak dumanı tüten bir çorba tenceresi koyuyor masaya.

"Bunun yerine", diye devam ediyorum, "tuhaf bir mozaik önünde kalakaldım, onu hatırlamıyordum! Biliyor musunuz", heyecanla konuşuyorum, ev sahibesinin karşısında neredeyse bilgiç bir ses tonu alıyorum; "o eski, neredeyse iki bin yıllık freskte resmedilen o üç kadın, şaşkınlık içindeki gözlerime bugün yaşıyormuş gibi görünüyorlardı! Üç kadın, daha doğrusu üç kuş-kadın, evet! Hatta, şimdiye kadar kimsenin kadınları böyle resmettiğini, bu bölgedeki hiçbir mozaikte böyle resmedildiklerini sanmıyorum; ne Karthago'da, ne Timgad'da, ne de Leptis Magna'da. Bundan eminim. Caesarea'lı kadınlar! Her an denizin üzerinden uçup gitmeye hazır, uzun, kuş bacaklı kadınlar. Deniz kıyısında bir sahne, kıyıda oturuyorlar ve resmin merkezindeki dalgalar üzerinde ilerleyen büyük bir gemiye bakıyorlar. Yüzleri öyle güzel ki, kademeli olarak değişen renkler, yüzyıllar boyunca bozulmamış ve bütün parıltılı güçleri korunmuş."

"Taştan Caesarea'lı kadınlar, bunu görmeyi isterdim", diyor evini pek ender bırakıp gitmiş ev sahibesi; en son Muhammed peygamberin Medine'deki mezarını ziyaret etmişti.

"Ben bu mozaiği biliyorum!", diye sesleniyor Mina ve nihayet yanımıza oturuyor. "Haklısın, belki en güzeli değil, ama kesinlikle olağanüstü! Yanılmıyorsam otuzlu yıllarda keşfedildi, küçük bir yer-

leşimcinin evinde! *Odisseus ve Siren'ler*[*], Odisseya destanından[**] ünlü bir bölüm. Gemideki adamlardan ortadakinin eli kolu bağlı sanki. Mürettebatına önceden kendisini direğe bağlamalarını istiyor ve geri kalanlara (burada yalnızca iki kişi değil mi?) kulaklarını balmumuyla tıkamalarını emrediyor. Biliyor musun teyzeciğim, bu anlatılan, kahraman Odisseus'un başarıyla çıkacağı bir baştan çıkarma sahnesidir! Yolculuğuna her ne pahasına olursa olsun devam etmek istiyor, ama Siren'lerin söylediği şarkıları dinlemeyi de şiddetle arzu ediyor, iki adamı gemiyi rotada tutmak zorundayken, bu baştan çıkarıcı şarkıların zevkine tek başına varmak istiyor..."

Mina, gözleri önünde yeniden canlanan bu sahneye gülmeye başlıyor, sonra bana dönerek "tuhaf değil mi, aslında Siren'ler daha çok deniz kızı olarak tasvir edilmez mi?" diyor.

"Şu kesin ki biz tıpkı Odisseus gibi Yunanistan'dan çok uzaktayız. Bu Caesarea'lı kuş-kadınlar peşimi bırakmadı: Geçip gitmekte olan gemiyi kandırıp yanlarına getirebildiler mi? Adamlar şarkılarını duyduklarında, kıyıdaki tehlikeyi göremez oluyorlar. Fakat mozaik bu ölüm tehlikesini canlandırmıyor. Hayır, bu sahne sanki tümüyle müziğin büyüsüne kapılmış durumda. Kadınlar ellerinde bir şeyler tutuyor; birinin elinde flüt, diğerinin elinde bir lir var. Uçup gitmeye hazır müzisyen kadınlar gibi geliyor bana. Kahraman Odisseus ise onlara kulak kabartıyor ve kendini zincirlettiği için aynı zamanda acı çekiyor..."

Kişniş çorbasını içmek için yer sofrasına oturuyoruz. Elim ekmeği bölerken, halen bu antik sahneye dalmış bir halde oturuyorum.

"Bunlar günümüzün kadınları mı, mozaikteki şu kuşlar?" diye soruyor düşüncelere dalmış Madam Lionne.

---

* Odisseus: Düşmanlarını zekâsı ve kurnazlığı ile yenen ünlü Yunan kahramanı. Odisseya destanının kahramanı. İthaka kralı Laertes ile Antikleya'nın oğlu. Penelope'nin kocası. Deniz tanrısı Poseydon'un kinini üstüne çektiğinden Troya dönüşü başına çok bela geldi. Siren'ler – Ezgileriyle insanları büyüleyen kuş bedenli, kadın başlı öldürücü deniz yaratıkları. Gemiciler için büyük tehlikeydiler. Bir adada otururlar ve söyledikleri şarkılarla denizcileri büyüleyip onları yanlarına getirirler, sonra da parçalarlardı.

** Odisseya: Homeros'un on iki bin dizeden oluşan ikinci destanı.

Bakışını uzun süre benim, yabancı kadının üzerinde tuttuktan sonra neredeyse şefkatle iltifat ediyor: "Az önce Mina'ya senin aile büyüklerini ne kadar iyi tanıdığımı anlattım: Annenin babasını, ki onu göremedin sen. Bir lakabı vardı (eskiden buralı kentli ailelerin bir geleneğiydi bu: Resmî kimlikteki, kökeni belirten, ama çoğu kez Fransız idaresi tarafından değiştirilmiş olan ismin dışında, her ev için kullanılan bir lakap vardı. Çoğunlukla aile büyüğünün karakteristik bir özelliğini anlatırdı). Büyük babanın adı da *el chatter* idi; *keskin görüşlülüğü* nedeniyle..." İçini çekiyor ve kaşığını çorbaya daldırıyor. "Sen de onun gibisin kızım! En azından bakışlarını keskin görüşlü buluyorum!"

Benim zihnimi bütün bu süre boyunca çözümsüz bir soru kurcalıyor, nihayet uzak geçmişteki kadınlarda beni uğraştıran şeyin ne olduğunu buluyorum: "Mozaiğin renklerinin hiç değişmeden bugüne gelmiş olması değil. Üç kuş-kadından birinin bedeni yarı yarıya silinmiş durumda. Ama renkleri duruyor... Buraya gelirken kendi kendime dedim ki: Uçup gidecekler, kesinlikle yapacaklar bunu. Bu kentin kadınları; şarkılarıyla ve yürek hafiflikleriyle! Fakat (acımı dile getiriyorum) 1962'den beri buralara yeniden bir uyuşma yayılmış ve her şeyin üzerine çöreklenmiş. Bunu sokaklarda, iç avlularda hissedebiliyorsunuz. Fakat yukarıda yok bu, ne dağlarda, ne de onların eteğindeki tepelerde; orada halen ayık kalmış insanlar var. Geçmişteki yangından sonra havada asılı duran bir kül bulutu! Tek bir kadın gerçekten uçup gitti, o da senin annen Mina, Süleyha."

Gecenin kucağında, yeniden otel odamdayken, uzun bir uykusuzluğun ardından Madam Lionne'un anlatısı yeniden canlanmaya başlıyor ve bir slayt gösterisi halinde akıp gidiyor. En ufak bir soru sormadan dinlemiştim onu. İlk olarak aniden Süleyha'nın görüntüsü odayı dolduruyor; gelip gidişleri. Olaylar kadar hafif solmuş nostaljik renklerden oluşan bu yarı uyku halimde, bana görünenleri sorgulamayı bir kez olsun aklımdan geçirmiyorum. Gözlerim açık, yatakta yatıyorum; perdeyle örtülmemiş pencerelerden dolan gecenin ışığı,

bu gerçek dışı atmosferi daha da güçlendiriyor. Bana öyle geliyor ki sanki uzanmış bedenim, bu kente dönüştü; eski kent merkezi El Qsiba'daki dar ara sokaklarıyla ve Süleyha'nın yaşadığı dönemlerde olduğu haliyle kent surlarının ardına kadar açılmış kapılarıyla Caesarea'ya dönüştü...

Sonra sonra, Caesarea'yı çevreleyen tepelerde ve meyve bahçelerinde yaşayan insanlar (Oudai sülalesi) tarafından oraya çağırılan Süleyha'yı gördüm. Kocası El Hacı'nın ölüm haberini aldıktan sonra oraya nasıl vardığını; naaşı kısa bir süre önce ordu tarafından aileye teslim edilmişti. Süleyha, kapalı gözlerle boylu boyunca yerde yatan ölünün karşısında diğerlerinden ayrı duruyor. Sonra çömelip üzerine eğiliyor, göğsünde, şakağında ve kolundaki yaralara dokunuyor. Sonra iki elini birden El Hacı'nın henüz kurumamış kanına daldırıyor. Ağlamıyor; dudakları bir şeyler mırıldanıyor, bir Müslüman dua, "artık sıranın kendisinde olduğuna dair" bir yemin. Belki de ona sevgi sözleri söylüyor, onun eylemini sürdüreceğinin andını içiyor...

Akrabalarla mücadele yoldaşlarının kendisini beklediği iç avluya çıktığında yalnızca ertesi gün yapılacak cenazeden söz ediyor. Kente inmek zorunda. "Yapacak bazı hazırlıklarım var" diye ekliyor. Üçüncü gün Oudai'lere geri dönecek. "Bizlere bundan böyle merhamet eyle Yarabbim!" diye bitiriyor sözlerini hissedilebilir bir harekette bulunmaksızın. Küçük kız kardeşlerden biri ağlamaya başlıyor, ama dirayetli Zöhre Oudai, onu uyarma görevini üstleniyor, ağlamanın yakışık almadığını söyleyip açıklıyor: "Bu evde halen bir şehit yatıyor sevdiklerinin arasında! Bu onura layık olduğumuzu göstermemiz gerekir!"

Süleyha, aile üyelerini kucaklıyor, sonra genç erkeklerden birinin eşliğinde kente geri dönüyor. Her zamanki gibi kent surlarının kapısında kontrol var. "Yarın görüşmek üzere!" diyor, Caesarea sakinlerinin taşıdığı türden bir ipek çarşafa bürünmeden önce.

Evine dönüşünü görüyorum; çarşaflı, dik duruşlu, dik bakışlı bir kadın. Yine de aklından şöyle bir şey geçirmiştir: Caesarea bundan böyle benim için ıssız... sensiz! İçeri girdikten sonra sükunetini ko-

ruyarak çocuklarına sarıldığını görüyorum; iki küçüğü. Henüz çok küçükler. Sonra da yapılması gereken işlere koyuluyor. Evinde telefonu olan bir komşusundan, Blida'daki ikinci evliliğinden olma ve artık genç bir adam olan oğlu El Habib'e haber vermesini rica ediyor. Biliyor, gelecek. El Hacı, bir bakıma onun rehberi olmuştu.

Otel odasının ışığını söndürüyorum, uyumaya çalışacağım. Bu kez Madam Lionne'un sesi; onu iç avlusunda otururken bıraktığımdan beri yerinden kımıldamamış olacak. Koyu, kimi zaman tık nefesli sesi kesiliyor; devam ettiğindeyse hikâyenin devamını masal anlatırcasına getiriyor.

"Babasının yetiştirdiği oğlu yirmi yaşını anca geçmişti, Fransız ordusundaydı. O zamanlar, El Hacı'nın etkisiyle –çünkü sık sık annesini ziyaret ederdi– karşıdaki dağlara silah nakletmeye başlamıştı. Cenazeye gelmekte diretti. Bir sonraki gün Blida'ya döndü. Kısa bir süre sonra, dönüşünde tutuklandığı haberi geldi. Ona sekiz gün boyunca işkence etmişler; konuşmamış. Onu serbest bıraktılar, ama birkaç gün sonra ortadan kayboldu."

Madam Lionne'un sesi odamın karanlığında kaybolmaya yüz tutuyor. Hâlâ kulağıma gelen sözleri var: "Süleyha Blida'ya gitti. Avukatlarla görüştü, sorular sordu... Birkaç ay sonra mahkeme görüldü. Yargıç dava sonunda, Lahbib'in beraat ettiğini söyledi. Elbette, hiçbir açık vermemişti çünkü... Fakat ondan hâlâ haber yoktu. Birileri, partizanlara katılmayı başardığını söylüyordu; başkaları paraşütçülerin ya da giderek daha açıktan hareket eden OAS'lıların onu yakalayıp öldürdüğünü... Süleyha vazgeçmedi. Gelip gidiyordu; Blida'da partizanların ailelerine gidiyordu. Zavallı, hiçbir zaman yakınmadı!"

Ses mi uzaklaşıyor, yoksa uykuya mı dalıyorum?

Sabahleyin otele ertesi gün ayrılacağımı bildiriyorum ve Roma arenasının oradaki Madam Lionne'a bir daha gitmeye karar veriyorum.

Daha içeri girerken ani gelişim için özür diliyorum. Hâlâ Süleyha'nın hikâyesinin etkisinde, geçirdiğim geceyi anlatıyorum. Kocasının ölümünden sonraki aylarda Süleyha'nın Costa adında bir

komiser tarafından sürekli çağırılarak rahatsız edildiği dönemi aydınlatıp anlamak istiyorum.

"Lla Lbia, affedin beni, ama bu sıkı gözetime rağmen, kentte, aslında pasif, ürkek kadınla, ki bu normal, sizin adlandırdığınız gibi bir 'Kadınlar Ağı'nı kurmayı nasıl başardığını anlamak istiyorum. Bu onun eseriydi. Bana kızmayın ne olur. Bu hem kentimin hem de Süleyha'nın yaşamıyla ilgili."

"Kesinlikle kızım", diye yanıtlıyor ev sahibesi. Aslında, büyük bidonlarla dökülen suyla iç avlunun taşlarını yıkama zamanı. "Rezillik, rezillik" diye öfkeleniyor, "yöneticiler bize, bir zamanlar o çok sayıdaki su kaynaklarıyla ünlü bu kentte bize suyu bir gün veriyor, bir gün vermiyor! Rezalet!"

Konuk kadın, Madam Lionne'u gölgeli, serin odasına kadar takip ediyor, bu arada hizmetçi kız, ev işlerine yardıma gelen bir komşu kız işe koyuluyor.

Kahve geleneklere uygun olarak fincanlara konulduktan sonra Madam Lionne anılarına yoğunlaşıyor:

"El Hacı ormanlarda yaşamını yitirdiği haberi hemen kentteki bütün evlerde duyuldu. Derinden sarsılan kadınlar daha aynı günün öğleden sonrasında Süleyha'ya gittiler, başsağlığı dilemek için... Naaşın aşiretine teslim edildiğini ve cenazenin orada, yukarıda yapılacağını öğrendiler.

Ben de aynı gün onun yanına gittim. Ev kalabalıktı. Süleyha'yı alnına bir tülbent bağlamış olarak buldum. Yalnız kalabileceğimiz küçük bir odaya götürdü beni. Orada bir elini açıp gösterdi bana, içinde kurumuş kan vardı. 'El Hacı'nın kanı!' diye açıkladı bana. 'Bu sabah yukarı çıktım. Akrabaları onu yıkamadan önce beni onunla yalnız bıraktılar. Tüm yaralarını tek tek öptüm!.. Yarın onu gömecekler! Ben de onlarla olacağım! Bu onun sonu', dedi hiç iç geçirmeden. Takip eden haftalarda oğlunun kayboluşu ya da ölümü olayı patlak verdi. Blida'ya gidip gelerek tüketti kendini!.. Sonuç alamadı.

İşte o günlerde, buradan, Caesarea'dan Komiser Costa da onu sürekli olarak sorguya çağırmaya başladı. Onu, en azından şimdilik,

tutuklamamasının sebebi olarak küçük çocuklarının olmasını gösteriyordu... Gerçekteyse evi büyük olasılıkla gece gündüz kontrol altında tutuluyordu; onun üzerinden birkaç bağlantı ortaya çıkarmayı umuyorlardı.

Saatlerce süren sorgu sırasında Süleyha, kök söktürmekle ün salmış bu komisere direniyordu. Onu gerçekten çok sık sorguya çağırıyordu; yıpratma taktiğiyle onun direncini kırmayı umuyordu. Bir keresinde onu sürekli suçladığını anlattı: 'Beni kandırmaya çalışıyorsun! Beni uyutmaya çalışıyorsun!..' Bu sırada hep saygılı davranırmış, onun deyimiyle 'neredeyse salon tarzıyla', sonra aniden beklenmedik bir soru yöneltirmiş. Ama daima tetikteydi Süleyha ve en ufak çelişkiye düşmemek için çok dikkat ediyordu.

Bir gün, büyük kızı, Caesarea'ya gelip onunla buluşmayı başarınca Süleyha ona anlatmış –Hania daha sonra annesinin sözlerini bana aktardı: 'Costa'yı uyanıklığından, heyecanlılığından tanıyorum; enseme oturtulmuş yırtıcı bir hayvan gibi hissediyorum onu! Pusuda bekliyor! Beni köşeye sıkıştırmaya çalışıyor! Bir an yalpalasam, bir sorusunda şaşırsam, düşünmek bile istemiyorum...' Sonra her zamanki tarzıyla alaya almış: 'Avrupalılar, aslında Jeanne d'Arc'a yaptıklarını yapmak istiyorlar bana, Araplar nasıl öldüğümü seyretmek için civardaki dağlardan aşağı insinler diye beni meydanda ateşte kızartmak istiyorlar!"

Hania, çaresizliğin bu sözlerini aktardı bana. Buna rağmen, sana temin ederim, Süleyha hep güçlü kaldı; inatçılığı ve kararlılığıyla. Kocası öldürüldüğünde üzerinde bulunan eşyaların kendisine teslim edilmesini sağladı; zincirli altın saati dahil olmak üzere. Üzerinde taşıdığı önemli miktardaki paranın iadesini talep etti; bu paranın ticaret kazancı olmasını gerekçe gösterdi. Sonuçta at tüccarıydı ve köylüler arasında halen, çok eskiden beri olduğu gibi söze söz ilkesi geçerliydi. Süleyha, bu paranın, şimdi yetim kalan çocuklarına ait olduğunu söyledi.

"Bu davayı kazanabilirdi belki, eğer" –Madam Lionne bir titremeyle sarsılıyor– "eğer her şey bu kadar hızlı gelişmeseydi."

“Ne oldu?” diye sordum merakla.

“Bu arada birlikte çalıştığı politik birimden (El Hacı dağa çıktığında, onunla şehirdeki yoldaşlar arasındaki irtibatı kendisi sağlamaya başlamıştı) birkaç mücadele arkadaşı tutuklandı ve...” –Madam Lionne, elini küçümseyici bir hareketle savuruyor– “aralarından bazıları, isim vermiyorum, erkek değil süt kuzusuydu diyelim!

Bu tutuklamalardan haber aldığımda, hemen çarşafımı üzerime geçirip yukarıya, yanına gittim. ‘Ne yapmayı düşünüyorsun; şu, şu ve birkaç kişi daha tutuklandı... onların cesaretine pek güven olmaz. Konuşacaklar, bu kesin, en azından bir ikisi... Sonra Fransızlar gelecek sana; senin için, demek ki şehirle dağları birleştiren bağlantı bu! diyecekler!’

Her zamanki gibi çaresizliğini dışa vurmadı. İkimiz hâlâ ön avluda duruyorduk. Sesli düşündü: ‘Biri ya da öteki konuşacak. Sekiz yüz bin Frank toplandı ve bunları gerçekten de ben teslim alıp yukarı çıkardım! Gelecekler ve soracaklar, ‘Para nerede?’ diye. Şimdi bir yerlerde kendi param olsaydı, bunu onlara verirdim. Hatta, parayı kendime saklamak istediğimi bile iddia edebilirdim! Ama şimdi para bende değil. Böylece şimdi ellerinde delil var ve bu çok korkunç. Köye, Oudai’lere çıkacaklar ve tüm köy bunun acısını çekecek!.. Şimdi kaçmalıyım, benim yüzümden köylülere bela gelsin istemiyorum!”

“Bunun üzerine dağa çıktı; ilk başlarda meyve bahçelerindeki insanlarda saklandı, sonra köylü kılığına girdi.”

Madam Lionne, bir süre susuyor, sonra ekliyor: “Ne kadar da uzak geliyor, yine de onun hakkında konuşmaya teşvik edilmek, böyle tüm ayrıntılarıyla, sana temin edim ki kızım, bu acılarıma merhem oluyor!”

7
Süleyha'nın İkinci Monoloğu

İsyanımla başladı her şey ve her şey isyanımla bitti. Polis komiseri Costa, son haftalarda aklımdan çıkmayan tek adamdı; evde yemek pişirirken, kenarları oyalı keten çarşafları büyük aynalı dolaba yerleştirirken ve her sabah çardağın altındaki açık yeşil fayanslarla döşenmiş havuzu silerken.

Babanız El Hacı'nın ölümünden sonra Costa beni haftada bir iki kez sorguya çağırıyordu; sonraları neredeyse iki günde bir. Sorgu her zaman sabahtan öğleye kadar sürerdi, çoğunlukla üç saat, bazen dört. Her sorguyu aynı cümleyle ve babacan bir ses tonuyla bitirirdi: "Bakman gereken çocuklar var... Artık onların öğle yemeği vakti geldi! Anne olduğun için şanslısın, üstelik herkesin birbirini tanıdığı bu küçük kentte! Benim yerimde başkaları olsaydı, sorgulamaların çoktan cezaevinde yapılırdı!"

Omzuma düşmüş çarşafımı yukarı çekip başımı ve saçımı yeniden örtüyordum. Hatta yerinde dursun diye kumaşın uçlarını dişlerimin arasına alıyordum. İnce tülden peçeyi elimde tutuyordum. Sonra dışarı çıkıyordum, örtmediğim yüzümle, ipekten ve yünden çarşaf bütün bedenimi kapatıyordu. Polislerin, çoğunlukla ince eleyip sık dokumadan şüpheli gençleri ya da erişkin köylüleri hücrelere sürüklerken bana düşmanca bakışlar fırlattıkları uzun, gri koridorlardan geçiyordum.

Yegâne kadın olarak ben çarşafımla ve dik yürüyüşümle bu korku koridorlarını adımlıyordum. Sokağa adım attığımda açık üçgenden

yalnızca tek bir göz görünürdü. Bu halimle, şehirlilerin değil köylülerin tarzında örtünmüş oluyordum, mahallemde herkesin tanıdığı at tüccarı El Hacı'nın dul karısı olmama rağmen... Birkaç hafta önce dağlarda öldürülmüş olan El Hacı.

Mahallemdeki dar sokakları tırmanıyordum yeniden, esnaf küçük dükkânlarını kapatmış olurdu bile; bir kısmı namaza gitmek üzere, diğerleri en sıcak saatlerden kaçmak için. Sizler, küçüklerim, beni bekliyordunuz. Her şeyin hazır olduğu küçük sofranın başında; Mina'm, o zamanlar henüz onuna basmamıştı, dönmeyebilirim korkusuyla benim rolümü çok erkenden üstlenmişti.

"Yiyelim!" dedim, küçük avluya girdiğimde. "Bakın, anneniz eve çarşafa bürünmüş dönüyor, tıpkı bir Bedevi gibi!"

Şakalaşmaya çalışıyordum; sessizce öğle yemeği yiyorduk; radyoda dağlardaki operasyonlardan bahsediyorlardı, bazen de başkentte patlayan bir bombadan. Başkentte işte, sonsuz bir uyuşma halindeymişçesine görünen Caesarea'da değil.

Sana, Mina, komiser Costa'nın sorgularına gittiğimi söylemiyordum. Ama biliyordun ki ortada bir sır var, tehlikenin nasıl da giderek yakınlaştığını seziyordun. Başını kaldırıp bana bakıyordun daralmış göz bebeklerinle, tetikteydin ve metanetle zorluyordun kendini gülümsemek için.

"Küçük kardeşime baktım!" Geceleri korkardım, gözlerimi açık tutardım. Çünkü günün birinde senin, on yaşındaki bir kız çocuğunun, burada tek başına kalman gerekeceği günün gelip çatacağını söylüyordum kendime; gece ve gündüz, kendine ve erkek kardeşine bakacaktın. Hayır, bu fazla acımasız olurdu. Zaman kazanmalıydım... Ama nasıl? Bir çözüm bulmalıydım...

"Komiser Costa" diye mırıldandım kendi kendime, titreyen bir yürekle. Korkumun demir çemberini nasıl azıcık gevşetebilirdim; ya sendelersem, ya tek bir yanıtta yanılırsam...

Ona meydan okumak.

İki ay boyunca, son dakikada çağrı yaptığı sorgulamalara girdim.

Her defasında tanımadığım sivil giyimli biri kapıma iki kez vuruyor ve kapının altından bir kâğıt uzatılıyordu; okuyordum: "Acil sorgulama", hemen çarşafı üzerime geçiriyordum.

Şunu kendime demeliydim: Bu kentte hiçbir kadın "acil" olarak bir sevgiliye gitmesi gerekmiş miydi? Üstelik daha sonra, neredeyse hiç şüphesiz herkesin ölümünü, unutmasını ya da daha da kötüsü mahkûm edilmesini sağlayacağını bildiği birisine? Oraya gittim, soğukkanlılıkla; bütün o günler boyunca içimi şiddetli bir huzursuzlukla dolduran bu süreğen, keskin gözlü heyecana giderek alıştım.

Bu adam tehlikeliydi. Bir keresinde onu aniden yakından görünce kendime sordum: Bizzat işkence yapıyor mudur... Bu ellerle? Tıknaz vücudu, geniş omuzları. Karşımda duruyordu, büyük ve iri, göbeği ceketinin altından öne çıkıyordu; üniforma giymezdi hiç. Kalın gözlük camlarının ardında ağır, keskin bir bakışı vardı. Konuşmanın ortasında özenle manikür yapılmış eliyle gözlüğünü enerjik bir hareketle burnundan indiriyor, etraflıca temizledikten sonra onu omzuna doğru sallıyor ve nihayet bana dosdoğru bakmaya zaman ayırıyordu. Bu ara verişte, karşı karşıya gelişin bu doruk noktasında, gizli düellomuzun merkezinde ben ayağa kalkıyordum (içgüdüsel olarak kalkıyordum, sanki o bana vurmak istiyormuş ve ben onun darbelerini savuşturmaya, kaçınmaya, karşılık vermeye hazırlanıyormuşum gibi) ve çarşafım tümüyle aşağı kayıp daha önce oturduğum sandalyenin üzerine düştü. O anda ne söylediğinin bir önemi yoktu, imalı, samimi, tuhaf bir biçimde yumuşak sesi, beni vazgeçirmeye çalışıyor gibiydi! Neden? İtiraf etmediğim ve kanıtlamaya çalıştığı mücadelemden, tahmin ettiği ama yakalayamadığı gizli çalışmalarımdan...

Tuzak. Gem vurulmuş bir sükunetle, ketum oyunlarla, bu tuhaf atmosferde, sorularını sorduğu yavaşlıkla çalışıyordu (aniden o kadar samimi oluyordu ki dürüst olduğuna inanılabilirdi). Bu şekilde etrafımda bir örümcek ağı dokuyordu: Görünmez ve fazlasıyla görünür; bense onun avı. Avının kolayca ele geçirilir olmadığının farkındaydı, elinden kayıp giden bir yılan balığı gibi. Var gücümle ona direnmeye

zorluyordum kendimi; ne derse desin, "iyi Fransızcam ve eğitimimle" ilgili iltifatları ne olursa olsun.

"Basit bir ilkokul diplomasından başka bir şey değil, komiser bey!" diye karşılık veriyordum.

Hayır, onun felce uğratılmış avı olmak istemiyordum, asla! Gerektiğinde ona küfretmeye hazırdım, ne pahasına olursa olsun! Bir defasında, biri o anda içeri dalıverseydi diye düşündüm –bir polis veya bir partizan– kolaylıkla aramızda bir aşk sahnesinin yaşanmak üzere olduğunu zannedebilirdi. Tek bir adım atmadan öylece duruyordum ve Costa, beni kucaklamak üzereydi, yalnızca sesiyle değil, bana tecavüz etmek, kendini bedenime bastırmak... direncimi böyle kırabileceğini düşündüğünden... Evet, her defasında bir saniyeliğine bu korkulan, özlenen, inkâr edilen tecavüz anı beliriyordu, ikimizin aklından da içten içe geçiyordu; onun ve benim. Ama o, nefretimin kibirli karşı koyuşumun ne kadar ötesine gidebileceğini bilmiyordu. Bense, durumun giderek veya bir anda tecavüze dönüşebileceğinden ona direnmeyi, geri çekilmeyi yeğleyip yeğlemediğimi bilmiyordum. Onaysız bir tecavüz, ama belki de nefretin olmadığı.

Uykulu mahalleme dönerken bütün bunları düşünüyordum. Bu adamdan artık nefret etmiyordum, aramızdaki çekişme her saniye sonsuz bir gerginlik içinde bulunan bedenimi sonunda tamamen duyarsız bir noktaya götürdü, durağan, boş bir ilişkiye. Ondan kurtulmalıydım.

Sana komiser Costa'dan bahsediyorum küçüğüm... "Semaya yükselişimden" ya da istersen kayboluşumdan iki yıl sonra, daha sonra gelip gördüğün mağarada kalan birkaç partizan, yani "benim oğullarımdan birkaçı", pusu kurup onu öldürmeyi başardılar. Bir gece tek başına girmeye cesaret ettiği bir ara sokakta. Çünkü, sonunda onun bir sevgilisi olduğu anlaşılmıştı; Berberi bir hayat kadını. Arkasından yaklaşıp, kan kaybından ölsün diye boğazını keserek öldürdüler onu; askerî hastanenin yakınlarında... Önceleri, ikimiz de hâlâ hayattayken; beni, gitmek, çocuklarımı terk etmek, "dağlara çıkmak!" zorunda bırakacağını söylemişti bana.

Bu adama karşı uzun soluklu karşı koyuşumun benim için şans olduğunu mu söylemeliyim? Üç kocama rağmen, günümüz sokaklarının üzerinde dolaşan ve seni sesiyle sarmalamaya çalışan gölgenin, yani benim, boğazı kesilmiş bir adamın hayaleti tarafından takip edildiğini mi söylemeliyim?

İnsan şu soruyu sormalı kendine: Bu ülke üzerindeki lanet, bazen düşmanlarımız hakkında yanıldığımız gerçeğinden mi ileri geliyor? Uykudan uyanmak için isyanımıza ihtiyacımız var ve bu sırada, karşılaştığımız düşmanın –az kalsın bize kalkış noktası olarak hizmet eden diyecektim– yüzü ve bedeni pek bir önem arz etmiyor. Sahneyi arıyoruz, engel tanımadan tam üzerine yürüyoruz, tıpkı tiyatrodaki oyuncular gibi ve izleyici kitlemiz olmadığından kendimize tesadüfi bir çerçeve yaratıyoruz; alelacele çizilmiş tebeşirden bir çizgi...

Çabuk, bir düşman, çabuk, bir ses; karşısında direneceğimiz. Kendi dışımızda arıyoruz ve bu sırada tüm bilmecelerden ilkini kendi içimize taşıyoruz, hayır...

Şunu söylüyorum sana benim küçük kızım, komiser Costa beni kurtardı; çünkü beni karar vermeye zorladı, bir adım atmaya, prangaları sökmeye zorladı. Öyleyse bu durumda gerçekten düşman o muydu?

Ben dağ köylerine çıkmadan tam yüz yıl önce, Bougie kentinin Fransızlar tarafından henüz fethedilmiş surlarının altında savaşçı Berberi kadınlar, gözleri önünde henüz şehit düşmüş erkeklerinin atlarına atlayıp bu surlar altında düşmana karşı durdukları söylenir. Amazonlar gibi öldürttüler kendilerini! Yeni istilacılar şaşırıyorlardı, "Ne menem bir halktır ki böylesi kadınlara sahip?" diye yazıyorlardı.

Bu yabancı gözlemcilere teşekkür etmez gerekmez mi? Bedenlerimizin ansızın aydınlığa çıkışına ve üzerine ağıt yakıldığı için bu ölümle mana ve gerçekleşme buluşuna bir tek onlar tanıklık ediyor.

8
Zöhre Oudai Bir Kez Daha Geçmişe Dalıyor

Mina ve arkadaşı, misafir kadın, birbirinden ayrılmaz mı oldular? En azından bütün bir günlerini etrafı gezmeye ayırdılar: Oued Bellah'ta bulunan başkentin en uzun su kemerini ve Chenoua'da bulunan daha kısasını gördüler, sonra bu kez ikisi birlikte müzeye gitmeden önce amfi tiyatroyu ziyaret ettiler. Yalnızca özgün mozaiği görmek için değil, aynı zamanda heykelleri de inceleyeceklerdi. Mina, tanrıçaların yeniden kentin her yerine yerleştirileceğini tasavvur ediyor, oldukları gibi, kimisi tamamen çıplaktı, diğerlerinin de üzerlerini örten kumaşın kıvrımları bedenlerinin biçimlerini açığa çıkarıyordu... kentin kadınları Kleopatra Selene'nin eşi, bilge prens karşısında, kara ya da ak çarşaflarını hayranlıkla heykellerin ayaklarına bırakacaktı; bu şekilde tanrıçalar geleceğin müjdecileri haline geleceklerdi...

Turist programının ardından –yabancı kadın (en azından ona öyle diyorlardı) yerinde durmazlığıyla Mina'yı da kendisiyle birlikte sürüklemiş ve onu geçmiş çağlardaki Caesarea'yı görmeye sevk etmişti– ertesi sabah ikisi birlikte meyve bahçeli tepelere geri döndü.

Zöhre halanın evinin önünde arabadan iniyorlar, teyze onları, ocağının dumanları içinde çıplak kollarını açmış gülerek karşılıyor.

Ardından ikisi, evin önündeki saçağın altına dizilmiş minderlere minnettarlıkla oturup dinleniyorlar...

"Kızlarım", diyor Zöhre Oudai ve henüz sıcak ekmeği misafirle-

rinin önüne koyuyor, "bu sabah, daha güneş doğmadan, ocağı yakmama yardıma gelen kimdi dersiniz? Çünkü bu yaşta ocağın içini artık tek başıma temizleyemiyorum, sonra çalıları içine yerleştirmek ve her şeyden önemlisi dumanının fazladan tütmesini engellemek gerek... Bütün bunlar çok fazla benim için!"

Bir kahkaha daha atıyor, artık kente, "çakalların arasına" inmek istemeyen savaş dulu; şehit düşmüş üç oğul annesi.

"Yani" diye devam ediyor ve kınalı parmaklarıyla ekmeği bölüp "kızlar"a uzatıyor, "Şekerlerim, daha bugün sizleri andım, çünkü bana yardım etmeye kim geldi dersiniz?" Birden hüzünle başını iki yana sallıyor: "Rabbın merhameti büyük, ama katı olduğu da çok oluyor, birkaç ölümü birden yaşatarak bizi vurduğunda, yine de merhameti var! Allahın rahmeti bugün kuzenim Cemile'yle buldu beni. Yan tarafta oturuyor. Benden neredeyse yirmi yaş küçük. Hatırlıyorum, yeni gelin olmuştum, o bebekti ve bakımı için halama yardım ediyordum. Hepimiz bu köyde oturuyorduk, eskiden; barış zamanında.

Şimdi ömrümün sonuna gelirken, bir zamanlar kollarımda tuttuğum Cemile bana bakıyor. Bütün gece boyunca ağlardı, aylarca sürdü bu durum ve annesi benden rica etmişti: 'Artık gücüm kalmadı! Bu kız çok acımasız!' bunu öz be öz annesi söylemişti! Ben, kocamın yanında, ki kaya gibi uyurdu ve horlardı –Allah cennetinde korusun onu!– onu her gece kollarımda sallardım, uykuya dalardım, kısa bir süre sonra irkilerek uyanırdım çünkü mızıldanırdı, kısa bir çığlık atardı, sonra da bağıra bağıra ağlardı ve ben onu saatlerce, sabah ezanına kadar kollarımda sallardım... Evet... Size bütün bunları niye anlatıyorum ki?

Eskiden yarı uykuda kollarımda taşıdığım bu Cemile, bugün beni 'taşıyor'; böyle demeyi âdet edinmişiz. Tam kırk yıl sonra... Allahın rahmeti bu işte! Benim dört oğlum ve tek kızım vardı. Kuzenimin, benim için kendi kızım gibi olacağı yazılıymış kaderimizde! Hemen yanda oturuyor ve her sabah kendi evinin işini görmeden önce bana uğramakla başlar güne; söylediği üzere 'hayırseverliğinden'. 'Halam' der bana 'söyle bugün senin için ne yapabilirim?'"

Zöhre hala düşünceli düşünceli başını sallıyor. “Sabahın o erken saatinde sanki Cebrail bildirdi bana: ‘Mina, senin küçük Mina’n, bugün seni yeniden ziyaret edecek!’ Evet, evet, bu sesi kafamın içinde duydum! Düşündüm ki, herhalde misafir kadın hâlâ kentte! Belki de ikisi beraber gelir. Size günümün nasıl başladığını anlatıyorum, çünkü sabahları, iki namaz arasında genellikle bir şey yapma isteğim olmuyor. Eskisi gibi değil... Böyle anlarda meyve bahçesinin önünde oturur dağlara bakarım ve bugün aramızda olmayanlarla konuşurum: Kimisinde en büyük oğlumla, bir diğerinde babalarıyla... bazen abimle, bana en yakın olan ve kendim gömebildiğim abimle...”

Başlığına koyduğu eli birden rüzgâra bir şamar vuruyor veya görünmez sinekleri kovalıyor, sanki hatıraların ilmeklerini uzaklaştırmak ister gibi...

“Yani, bu sabah seni andım, Mina’m! Kendime dedim ki: Gelmezse eğer o zaman burada kalırım, şimdi ikinizin oturduğu yerde ve ufaklık da burada olmadığı için annesiyle konuşurum.” İrkiliyor, alnını ovalıyor. “Süleyha’yla, Allah rahmet eylesin!”

Misafirler çaylarını yudumluyor.

“Lavaşları bölün, hâlâ sıcaklar, rica ederim. Nerede kalmıştım? Kuzenim bu sabah buraya geldiğinde, tereddüt etmedim, kararlı bir biçimde dedim ki: Bugün çok sıcak olacaksa da lütfen ocağı yak kızım! Belki misafirlerim gelir!”

Güneş, avluyu çevreleyen küçük duvarın üzerinden batmaya başlıyor. Çiçekli şalvarının içinde kurumuş, ufacık kalmış Oudai hala ayağa kalkıyor, oturuyor ve ‘kızlarının’ karınlarını doyurduklarından emin olmak için dikkat ediyor. Şimdi artık düşüncelerinde Süleyha’yla birlikteymiş gibi görünüyor, on beş sene geriye gitmiş gibi.

“Bana öyle geliyor ki” diye dalıyor yabancı kadın, “sanki Süleyha burada bir kuş gibi, yarı saydam, parıldayan kanatlarıyla her bir kadının zihninde hiç kaybolmadan süzülüp duruyor...”

“Size Cemile’den bahsedeyim mi?”

Zöhre Oudai'nin sesi titrek, "günün birinde Fransız bir subayın avluma kadar girdiği ve Süleyha'nın şanslı bir rastlantıyla arka taraftaki meyve bahçemde kurtuluşu bulduğunu hatırlıyorsunuz değil mi?"

"Belki", diye söze giriyor Mina, "annem o zaman tutuklansaydı (arkadaşı onun ilk kez doğrudan annesinden bahsettiğini fark ediyor), o zaman Süleyha işkence görecekti, cezaevine girecekti... Ama belki de, bunu şimdi kendime söylüyorum, hâlâ yaşıyor olacaktı ve... (sesi kesiliyor) şu anda, şimdi... bunlardan konuşuyor olacaktı, seninle... bizlerle!"

Zöhre hala ılıyan çayı koyuyor. Önüne eğdiği başı düşünceli, sonra konuşmaya başlıyor: "Ah Mina, eğer öyle olsaydı böyle olurdu deme... Allah böyle istemiş, biz ne yapabiliriz? O gün tutuklansaydı, Süleyha'nın yazgısı belki daha da acı olacaktı..."

Kararlı bir baş hareketiyle ses tonunu değiştirdi. Neşeli bir masala döner gibi Cemile'nin hikâyesine döndü ısrarla.

Hikâyenin içindeki bir hikâye, bu hep böyle sürüp gidiyor, diye düşünüyor misafir kadın. Bu bilinçaltının bir stratejisi değil mi; şarkının sonunda, öyküyü ören ipin nasıl düğümlenerek yeniden çözüldüğünü, nasıl esnetilip çevrildiğini dinleyip gördüğümüzde... sonunda kendimizi kurtulmuş hissetmemiz için! Bu sessiz, hareketsiz geçmişten, başımızın üzerindeki bu kaya duvardan... Hafızayla oynamanın rahatlatıcı bir yöntemi...

"Fransız subayın geldiği o günü düşünün..." Zöhre halanın sesi neredeyse şen şakrak. "Cemile'yi tutuklamıştı ya diğer hala ve teyzeler, kuzenlerle birlikte..."

Yabancı kadın, subayın, Zöhre Oudai'nin aktardığı ve kuşkusuz biraz değişikliğe uğramış Fransızca sözlerinin yankısını duyuyor içinde yeniden: "Kadınlar... Vahşiler."

"Aynen," diye vurguluyor Zöhre hala sözlerini. "Daha sonraları, Fransız evlatlarının yine böyle aniden ortaya çıkıverdiği bir başka defa... Süleyha bizde değildi; partizanlara çıkmıştı çoktan, çünkü kentten bizim meyve bahçelerine o gidiş gelişler onun için fazlasıyla tehlikeli olmaya başlamıştı... Cemile'yi çağırayım, devamını kendisi anlatsın bize."

"Yok, en iyisi sen anlat", diye itiraz ediyor Mina.

"Bu sefer, gerçekten Cemile'yi kılık değiştirmiş Süleyha zannettiler! Neden? Öncelikle Süleyha'yla yaklaşık aynı yaştaydı. Ama her şeyden önce, askerler her zamanki gibi bütün kadınları evden çıkarıp dışarıda sıraya dizdiklerinde karşı çıkmıştı Cemile! Düşünün bir kez, Cemile öfkeyle, hem de Fransızca olarak, hey yüce Allahım, şöyle demişti: 'Neden, neden bizi evlerimizden çıkarıyorsunuz?' Evet, canlarım, Fransızca konuşmuştu."

Zöhre Oudai, sahneyi yeniden gözleri önünde görüyor, gözleri beklenmedik bir kinle parıldıyor. "Kuzenim bu sözcükleri bir şekilde öğrendiği Fransızca olarak söylemişti. Bilmiyorum, belki de genç bir kızken bir süreliğine eğitimli akrabaların yanında şehirde kalmıştır. Askerler onun Fransızca konuştuğunu duyduklarında, hemen 'Bu o, o ünlü Süleyha!' diye düşündüler. Onu götürdüler; geniş, beline dolayarak bağladığı bir kuşakla sırtında taşıdığı en ufak kızıyla birlikte. Uzun süre yürümesi gerekti, ormanın içinden ve iki yaşındaki ufaklığın ayakları sürekli kasıklarına vurup duruyordu!.. Cemile bu vaziyette Caesarea'ya kadar yürütüldü! Görenler, zavallının ormandaki patikada yürümekten ayaklarının kan içinde kaldığını anlatıyor."

"Ya sonra?" diye soruyor Mina sabırsızlıkla Zöhre soluk alırken. Gün batımı ufka yayıldı bile. Avluya alacakaranlık doluşuveriyor hemen.

Kentteki ana kışlaya ulaştıklarında komutanlar işgüzar subayı azarladılar: "Size küçük çocuğunu taşıyan bir kadın getirmenizi mi söyledik! Bu köylerden, altın dişi olan ve yanağının şurasında... tam olarak sol yanağının ortasında bir beni olan her köylü kadını getirmenizi emretmiştik!"

Dışarıda evlerine gitmek üzere erkek sesleri vedalaşıyor. Sesi yüksek ayarda bir radyodan uzun nağmeli bir Mısır türküsü çalınıyor.

Zöhre hala birkaç dakika dinlendikten sonra "öyle olmuştu" diye devam etti. "Hatırlıyorum, bir baskın yapılacağı anlaşıldığında, altın takma dişleri olan bütün kadınlar, dişlerini hemen çıkarırlardı..."

Gülüyor, gevşiyor: "Bunu anlayamayacak kadar gençsiniz canlarım. Savaştan hemen sonraki dönemde –bizim Fransa'yla savaşımız değil, öteki, Almanya'yla olan– bir moda çıktı, özellikle kentlerde, ama burada bu bölgede de: Kadınlar, bazıları hâlâ genç olan kadınlar; beyaz, sağlıklı dişleri vardı, doğunun incileri kadar beyaz... Bunlar diş kırıcısına gidiyor, hepsini çektiriyor ve ağızlarına tamamı altından olmak üzere takma diş taktırıyorlardı! Evet, ağzın içinde bir servet taşımakla övünüyorlardı ve ekliyorlardı: 'Bir şey olduğunda daha emniyette olmak için!' Yalnızca el koymalar gelmişti akıllarına, zavallılar, savaş değil!

Zengin veya durumu iyi olan köylülerin karıları –bu devrimden önceydi– bu modayı izlediler. Bağımsızlık savaşımız buradaki dağlara geldiğinde, daha önce burnu bu kadar havada olan aynı kadınlar en ufak baskında, ilk iş takma dişlerini çıkarmak zorunda kalıyorlardı; Süleyha yüzünden... ve ağızları bir ihtiyarınki kadar boş kalıyordu!"

Zöhre Oudai başını arkaya attı ve uzun, tutkulu, alaycı bir zılgıt çekti. Öç alırmış gibi; bastırılamaz, fışkıran çağlayanlar gibi; bu çığlığın, yükselmek için en azından on yıldır beklemesi gerekti. Gece etrafa çöküyordu.

Bayram için bir zılgıt mıydı yoksa öfke kahkahaları mı?

Az sonra Mina ayağa kalkarken, neşeli bir sesle "Annem erkek kardeşimi doğurduktan sonra, bunu ablamdan biliyorum, bitkin düşmüş bedeniyle bir yıl kadar yatalak kaldı. Kalsiyum eksikliğinden neredeyse bütün dişleri dökülmüştü. Ondan beridir Süleyha altın takma dişler kullanırdı. İyileştikten sonra kilo da almış, oldukça güçlenmişti."

"Güçlü ve kuvvetli", diye araya giriyor Zöhre Oudai; "Tıpkı bizlerden biri gibi görünüyordu, dağlı köylü kadınlar gibi güçlü; biz ağır işlere alışkınızdır!"

Kederle söylendi: "Günün birinde kurtuluş günü geldi, ah evet! Ne kadar da uzun sürmüştü! Allahım, ne kadar uzun!" Sesi düşüyor: "Yedi yıl, bu hiç de az değil!"

Uzun bir sessizlikten sonra geçmişin onu yakalamasına izin veriyor. "Kayboluşundan bir ay sonra Fransızlar geldi köye. 'Dışarı!' diye emrettiler bize, sonra evi ateşe verdiler! O zamanlar Oudai'lerin on iki evi vardı. Altısı benim ve oğullarımındı, bunların dördü sıkıştırılmış topraktan, ikisi taştandı! Ordu bir gün önce köyün muhtarına gelmiş ve onda partizanlara para verenlerin listesini bulmuşlardı. Sorumluyu öldürdüler. Bizlerinse her şeyini yaktılar. Evden birkaç değerli eşya çıkarmak istemiştim; izin vermediler. Her yeri ateşe verdiler!.. Ertesi gün bu sofrayı buldum, meyve bahçesinde bir portakal ağacının altında. Of, eskileri düşündükçe!.."

Zöhre Oudai susuyor, yüzü soldu, bir eli kasılırcasına titremeye başladı. Konuşmaya devam edemiyor. Ayağa kalkıyor ve gezinip duruyor. Yeniden oturuyor, şimdi parmaklarının arasında siyah boncuklu bir tespih tutuyor.

"Peki bağımsızlık günü?" diye soruyor, ev sahibesinin duygularının kabarışını izleyen misafir kadın.

"Kurtuluş günü?" diye sürdürüyor Zöhre hala, biraz daha yatışmış bir ses tonuyla. "Ateşkesten sonraki ilk ayda birçok Avrupalı aile, kitlesel bir kaçışla ülkeyi terk etti; ama hepsi değil. Kız okulunun müdiresi burada kaldı, bizim yanımızda, ta ölünceye kadar. O zamanlar, kızımın üç çocuğuyla birlikte yalnız başıma idim, onların sorumluluğu benim üzerimdeydi. Kocam kızımı çok gençken onu isteyen ilk kişiye verdi. Hâlâ savaş vardı ve adımızı lekelemesinden korkuyorduk!.. O gencecik yaşında baba evinden ayrıldıktan sonra, daha sonraları benimle birlikte 'yeraltında' çalıştı; evli ve küçük çocukları olduğu halde. Süleyha'yı ormanda tutukladıklarında yıldırım hızıyla çarşafını üzerine geçirip yukarı koştu, onu görmek için. Son sahnenin tanığı olmuştu.

Daha sonra boşandı. Üç küçük yavrusuyla benim yanıma döndü. Onu yeniden evlendirdim ama çocukları ben alıkoydum. Babaları onlara bir şey göndermez ve onu yeniden adam gibi davranmaya zorlayacak adam da kalmamış ortada! Karınları tok mu, üstleri başları var mı, ilgilenmez.

Bağımsızlıktan sonra, oğullarını partizanlıkta kaybetmiş ve evleri dinamitle havaya uçurulmuş herkesin –yani tam da benim durumumdakilerin– kentte bir ev hakkına sahip olduğunu öğrendim. Kaçan Fransızların terk ettikleri evler üzerinde hak öncelikleri vardı.

Rica etmeyi sevmem, ama küçüklerin yükü nedeniyle başımı çarşafla örtüp, çekingenliğimi yenip bir günlüğüne aşağı indim. Allal lakaplı birinin evlerin dağıtımından sorumlu olduğunu söylediler bana. İşte bu Allal, 1956'da dağa çıktığında bir ay boyunca benim evimde saklanmıştı. Si El Hacı, kentten bir yaşlı, Allal'ın evini göstermek için bana eşlik etti. Benim yerime kapıyı tıkladı, muhterem adam. Kapalı kapının ardından bir kadın yanıt verdi, Allal'ın eczanede olduğunu söyledi. 'Bir toplantı' diye de ekledi. Rehberim bir tereddüt geçirdikten sonra bana yolu gösterdi. Tek başıma içeri girdim. Si Allal, toplanmış yurttaşlar karşısında büyük büyük konuşuyordu. Ve ben elimde sepetle, başımda çifte katlanmış çarşafımla, bacaklarımda dizlerime kadar çıkmış cadde tozuyla birlikte tam ortalarına oturdum.

Allal'a, kocamın öldürülmüş olduğunu ve üç oğlumun kahraman olarak şehit olduklarını herhalde hatırlatmama gerek yok diye düşünüyordum. Ona en azından şunu demem gerekirdi: En ufağı, bizim dağlardan başlayıp Tunus sınırına kadar neredeyse bütün çarpışmalara katıldı, sen mağaralarda ve deliklerde kalırken!.. Fakat dilimi tutmayı yeğledim. Güzel sözlerine bir ara verdiğinde ona sadece şunu söyledim: 'Allal, hakkım olanı almak için geldim! Ufaklıkların başları üzerine bir çatı gerek, duyduğuma göre burada dağıtımı sen yapıyormuşsun.'

Sertçe lafımı kesti. Arapça ve oldukça kaba bir sesle yanıt verdi: 'Evet, anne, önümüzdeki günlerde yukarı çıkıp sana geleceğim!'

'Sonraki günlerde' gelmedi, yarım yıl sonra geldi, beni ona herkesin önünde 'hakaret etmekle' ve eczanenin kapısını çarpıp çıkmakla suçlamak için; ben onlara 'çakallar' diyorum" diyor sırıtarak.

"Ancak daha sonra, çok sonra anladım ki o aslında, ben hiç farkında olmadan tamamen kendiliğimden onunla Berberice konuştuğum için utanmıştı. Bu, onun etrafındaki kentlileri dikkate almadığını gösteriyordu!

Onun suçlamalarına şöyle cevap verdim: 'Evet, gerçekten de yeni arkadaşların karşısında kapıyı çarpıp çıktım! Ve yeniden çıkıp bu kulübeye döndüm. Ve bilmiyorsan söyleyeyim, bu kulübe Fransız ordusundan kalma! Düşman, buranın benim ve üç öksüz için yeterli olacağını düşündü. Ve bugün sana şunu söyleyeyim Allal: Düşman haklı çıktı!' "

Aynı gün Mina, arkadaşına, ablası Hania'nın yanına giderken eşlik etti. Daha içeri girerken 'Habiba, arkadaşımız seninle vedalaşmak istiyor, çünkü yarın başkente dönmeye karar verdi' dedi.

"Sana öyle alışmıştık ki! Umarım gelecekte daha sık görüşürüz."

Mina, önlerine sofrayı koyarken, misafir kadın, sık sık özlediği halasını yarın ziyaret etmek istediğini anlatıyor. Babasından da bahsediyor, birkaç aydır onun sağlığından endişe duyuyor.

"Ülkemizde kendilerini 'babalarının kızı' olarak adlandırabilen kadınlar ne kadar şanslı!" diyor Hania kederle. Uygun sözcükleri arıyor gibi: "Süleyha da, benim annem, gençliğinin o ilk gücünü babasına borçlu! Aslında bu İslamın geleneği: Lalla Fatima ve babası peygamberimiz, ki birçok kızı vardır, ölmek zorunda kalanlar Fatima'nın oğullarıydı ve Fatima'nın kızları, ithamın sözcükleri, herkesin karşısında konuştular!"

Mina yanlarına oturdu şimdi. Ablasını dikkatli bakışlarla süzüyor.

Ablası neredeyse neşeli, ama aynı zamanda da kederli bir havası var. "Kuşkusuz sıra dışı bir annem var... Yine de Mina'dan daha az şanslıyım, çünkü babası El Hacı'ya dair güzel anıları var... Ben babamı tanımadım... Hatta evlenmeden önce doğru dürüst bir ailem bile yoktu, yalnızca Süleyha vardı."

Misafir kadın tezcanlılıkla lafa giriyor: "Süleyha'nın, tıpkı ninem gibi üç kocası oldu değil mi?"

"Doğru, geçenlerde, televizyoncu asistanınla birlikte benimle ilk röportajı yaptığın zaman aklıma geldi. Ama öyle herkesin önünde onun özel hayatı hakkında konuşmak istemedim."

"Şimdi baş başayız" diyor onun son kez dinleyiciliğini yapan kadın.

"Bence Süleyha bu kentte –ki burada gelenekler daha katıdır ve dedikodu özellikle acımasızdır– tıpkı büyükannen gibi, yaşam tarzıyla daha çok bizim neslimize uyuyor. Onu idealize etmiyorum, emin olabilirsin... Örneğin bütün kocalarını kendisi seçmiş." Birden rahat bir kahkaha atıyor; "Ve her birini sevdi, farklı biçimlerde de olsa!"

Sonra Hania ayağa kalkıyor ve evin içlerinde direktifler veriyor; evdeki yardımcıya izin veriyor; hafta sonunu geçirmek için eve gelen erkek kardeşinin anaç ablasına ihtiyacı var ve o bunu seziyor. Nihayetinde Caesarea'da evler neredeyse istisnasız kadının yaşam alanını oluşturuyor, harem gibi bir şey. Demek ki "evdeki bey", koca olsun, kardeş olsun ya da yetişkin oğul olsun (Zöhre Oudai kısa bir süre önce kocasından söz ederken Berberi dilinde "benim evim" demişti), bu bey ve er kişi, kendini yalnızca dışarıda gerçek anlamda reis olarak hissediyor. Neredeyse eksiksiz bir cins ayrımının geçerli olduğu sokakta, kahvelerde, kimi zaman camide... aile üyelerinin (kadınlar, kız çocukları ve küçük erkek çocukları) kendi şahsına dahil edildiği, geçimlerinden mesul olduğu, yani emrinde tutmak ve aynı zamanda toplumda temsil etmek zorunda olduğu her yerde.

Hania yerine döndükten sonra, annesinin "aşk hikâyeleri" olarak adlandırılabilecek hikâyeleri anlatmaya devam ediyor. Farkında olmadan Süleyha'dan bir kız kardeşmişçesine söz ediyor.

"On altısında, mezuniyetiyle birlikte yeniden köye, babasının evine döndükten sonra ilk kocasıyla, babamla evleniyor... Tuhaf; bütün bunların hepsini birden anlatmıştı bana: Partizanların yanına çıkmakta kararsızlık çektiğinde, küçükleri düşündüğünde ve onları sonunda bize emanet ettiğinde; bana ve kocama! Bu güç durumdayken, bana kendi gençliğini anlatma ihtiyacı duymuştu, herhalde benim o sırada ilk evlendiği yaşta olduğumdan. Benim –onun gibi on altı yaşında– evli halimi görünce ve bir süre sonra iyi bir kocam olduğunu, güvenilir biri olduğunu görünce içini bana açtı; kadın kadına bir bakıma.

Böylece ilk kocasıyla babasının öğütlerine rağmen mutlaka evlenmek istediğini öğrendim. Ne yazık ki bu evlilik çok kısa sürmüş, bir seneden az sanırım. Babam, civardaki itibarlı bir yerleşimciyle dövüşlü bir kavgaya girişmiş. Bu yerleşimci onu elebaşılıkla suçlamış... Babam kaçmış, Fransa'ya giden bir gemiye atlamış, yani ülkeyi terk etmeye karar vermiş, ama kendinden haber vermeye söz vermiş."

Hania duraksıyor; ta başından beri babasız büyüdüğünün daha yeni bilincine varıyor gibiydi.

"Süleyha beni bu olaydan sonra doğurdu. Bir seneyi aşkın bir süre ondan haber beklediğini anlattı bana. Sonra özgürlüğünü yeniden elde etmek için kadıya başvurmuş ve gerekli işlemleri yapmış. 'Benim için kolay olmadı bu' diye itiraf etti bana. 'Ama kimse bu yüzden ağladığımı görmedi benim!'

Köyde, babamın halası da oturuyordu. Beni büyütmeye gönüllü olmuş. Süleyha, Blida'da postane memuru olarak çalışmaya karar vermiş. Yani ben köyde büyüdüm, hâlâ hatırlıyorum, o hep pazar günleri birkaç saatliğine gelirdi; ben altı yaşına basana kadar."

Hania düşüncelere dalıyor... sonra daha yumuşak bir ses tonuyla devam ediyor: "İkinci evliliğinin düğün günüydü. Gözleri sevinçten parlıyordu. O kadar güzel görünüyordu ki... Hayatında makyaj yaptığı tek gündü. O zamanlar genç kadınların kirpiklerinin arasına ve elmacık kemiklerinin üzerine gümüş ya da altın renkli payetler yerleştirilirdi. Bir gelinin tanrıçaya benzemesi gerekiyordu!"

Mina çömelmiş oturuyor ve dinliyor. Süleyha'nın mutluluğunun öyküsü onu neşelendiriyor gibiydi; kendisi de kısa bir süre önce hâlâ çektiği aşk acısını anlatma ihtiyacı duymuştu.

Hania neredeyse şakacı bir sesle anlatmayı sürdürüyor: "İkincisi, anlaşıldığı üzere, çok yakışıklı bir adamdı! Üstelik Fransız ordusunda astsubaydı. Sahara'dan geliyordu ve teni neredeyse siyahtı. Damat ilk gece zılgıtlar arasında odaya girdiğinde 'ne kadar yakışıklı!' diye bağırışıyordu düğüne gelen kadın konuklar çarşaflarının ardından. O kadar küçük olmama karşın, kadınların bu yorumlarından dolayı mı, Süleyha'nın onunla aşkla evlendiği sonucunu çıkarmıştım? Belki

de onu babamdan daha çok sevmişti; bunu söylemese de... Fakat bu düğüne dair görüntüler hâlâ eksiksiz duruyor belleğimde.

Bir ayrıntı geldi yeniden aklıma: Beni, davetli kadınlara, en azından damadın ailesindeki uzaktan gelen kadınlara kız kardeşi olarak tanıttı! Evet, kesinlikle öyle; Süleyha'nın yegâne yalanı, kibirden söylenmişti. Sanki bu adam onun ilk kocasıymış gibi. Bu kadar küçük olmama karşın, ona gücenmedim. Zaten yaşam onu, sonra daha ne kadar güldürebildi ki" diye ekliyor Hania birden hüzünlenerek.

Mina sabırsızlıkla söze girdi: "Şimdi farkına varıyorum, bu ikinci evliliğin nasıl bittiğini hiç öğrenemedim!"

Hania dinginlikle anlatmaya devam ediyor: "Yeniden, kendini partizanlara katılmaya mecbur hissettiği güne dönüyorum ve bütün yaşamını bana aktardığı güne. Belki de daha sonraları onun tanıklığını yapacağımı sezinlemişti. 'Arkadaşım, kız kardeşim', diyordu bana sık sık."

Hania'nın sesi, annesinin kendisini ifade ettiği şefkatin anısıyla kırılıveriyor. "Sözlerini iyi hatırlıyorum, çünkü bu kez o adamı terk eden kendisiydi. Oysa ondan bir oğlu vardı: Üvey kardeşim El Habib. O, daha sonraları, kendisinden önce kayboldu. Bana şöyle demişti: 'El Habib'in babasını terk ettim, çünkü beş ya da altı yıllık bir evlilikten sonra artık onunla anlaşamıyordum. Belki güleceksin, ama gerçek bu; onunla 'politik olarak' anlaşamıyordum artık...' Bunu iki kez tekrar etti, Fransızca olarak, *politiquement*, 'politik olarak'. 8 Mayıs 1945'te, birkaç ay öncesinde Constantine bölgesinde bir ayaklanma çıkmıştı ve ardından o korkunç bastırma operasyonu geldi: Ordu, donanma ve de Fransız yerleşimciler binlerce ve binlerce vatandaşımızı öldürdü. Oysa aynı gün dünya savaşı sona erdi. Ve bu savaşta sayısız insanımız Fransa'yı kurtarmak için İtalya'da, Almanya'da, Alsas'ta kanını döktü. Bizim bölgemizde, Mitidja'da, bunlardan kısmen haberdar olmuştuk. Onun sözlerini kulaklarımda duyuyorum hâlâ: 'Çaresi yok. Bu ülkede iki kamp var; ve o, bana öylesine çok şey ifade eden adam, kendimizi bu işin dışında tutabileceğimize inanıyordu... 8 Mayıs 1945'ten sonra!' – 'Bunu yapamam!' demişti kocasına. 'Ya buraya aitim ya da oraya, öteki tarafa!' Sonra bir iç çekişle

ayağa kalktı: 'Çok yazık!' Hatırlıyorum, yanında bir zarfın içinde bu ikinci kocasının üniformalı bir fotoğrafı vardı. Tek kelime etmeden fotoğrafa baktı. Daha sonraları bu fotoğrafı ona oğlunun, benim yarı kardeşimin verdiğini öğrendim; El Habib onu örnek alıp partizanlar için çalışmaya başladığında... Gencecikti daha, yirmisine yeni girmişti onu tutukladıklarında!"

Misafir kadın, ikinci kocasının bağımsızlık savaşı çıktığında hangi kampta mücadele ettiğini sormadı. Belki de onu nispeten sakin olan Sahra'da bir göreve vermişlerdir; ya da kim bilir –kardeşlerle dayanışmaya girmeye heveslenmesin diye– onu Almanya'ya göndermişlerdir; orada Fransız ordusu müttefiklerle birlikte ülkeyi işgal etmiştir.

"Ardından Süleyha köye dönmek yerine yeniden postanedeki işine döndü. Oğlan babasının yanında büyüdüğü için beni Hadjout'a getirtti. Orada, eskiden kendisinin gittiği Fransız ilkokuluna gittim. Artık gerçekten kız kardeşi gibiydim! El Hacı'yla tanışınca yeniden evlendi. İlk iki kocasından çok farklıydı o; kendisinden az gençti, Arapça, Berberice ve bir parça Fransızca konuşuyordu. Onun yanına bu eve taşındım. Her şeyden önce ailecek bir arada oturduğumuz akşamları hatırlıyordum: El Hacı, Fransız gazetelerini getiriyordu, o da bunları ona okuyordu. Ülkemizi ilgilendiren bütün konularda konuşurlardı."

"Bu akşamların bazılarını ben de hatırlıyorum", diye araya giriyor Mina dingin bir sesle. "Haklısın, Habiba, annem her üç kocasını da sevdi, her birini kendi tarzında."

Ayağa kalkıyor. Kapıdan doğru titreyen sesle "ama babam onu terk etmedi! Ölüm onu önce aldı!" dedi.

9
Süleyha'nın Caesarea'daki Son Gecesi

Ertesi sabah Mina, misafir kadını arabayla başkente götürebilmekten dolayı memnun görünüyordu. Yolculuğun başlangıcı oldukça sessiz geçiyor; misafir kadın önceki akşam Madam Lionne'un söylediklerini içinde işitiyor bir kez daha.

Madam Lionne'un Sesi

Süleyha bir gün kapımı çaldı, yanında en büyük kızı Hania vardı. O zaman henüz Süleyha'nın birkaç gündür evine gitmediğini, orada burada gizlendiğini bilmiyordum. Yüzündeki değişikliği hemen fark ettim! İkisini arka taraftaki odalardan birine soktum.

İtiraf ediyorum, tam o sırada İspanyol kartlarımla iki müşterim için "fal" bakıyordum. Onları gönderince Süleyha ve büyük kızının yanına gittim. Hatırlıyorum Ramazan ayıydı. Süleyha bana dedi ki: "Durum ciddi... Sana itiraf etmeliyim ki şu sıra kalabileceğim bir ev bulamıyorum."

Hemen karşılık verdim "Aradığın ev benimkidir. Ne kadar ciddi olduğumu anlayabilmen için şimdi birlikte notere gidelim. Evi senin üzerine yapayım. O senindir!"

Bu sözler yüreğimin en derinlerinden geliyordu. Bana teşekkür etti ve sordu: "Peki ben burada olduğumda başka insanların gelip beni ziyaret etmesine de izin verir misin?"

"Burada ne istiyorsan yap!"

O gün rahatlamış bir halde ayrıldı buradan.

Birkaç gün sonra geri geldi ve dosdoğru şunları söyledi: "Fatima Amich'i benim için çağırabilir misin? Bunu benim için yapar mısın?"

Komşusu Fatima Amich'in evine giderek onu beraberimde getirdim.

Bunun üzerine Süheyla, "Asya'nın, Benjoucef'in kızının da buraya gelmesine izin verir misin?"

"Buraya kimi getirmek istiyorsan getir!" dedim ben de.

Fatima Amich'e nerelere gideceğine dair bir dizi talimat verdi. Rahat konuşabilsinler diye ikisini yalnız bıraktım. Fatima gitti; kısa bir süre sonra geri geldi, yanında Asya da vardı. İkisi tabii ki çarşaflıydı ve böylece tanınmaz haldeydiler; bu arada evime müşterilerin gelip gitmesi alışılmadık bir şey de değildi.

Bütün bu süreç boyunca, ordu veya polisin düzenlediği ev baskınlarının giderek sıklaştığının da farkındaydım. Evde biriktirdiğim bir miktar para vardı. Mutfak olarak kullandığım küçük odanın bir köşesinde yere bir çukur açıp gömmüştüm parayı. Takip eden ziyaretlerinde Fatima ve Asya'nın Süleyha'ya para getirdiklerini gördüğümde üçünün önünde gizli yerimi açtım. İçinden beş bin Frank çıkarıp bağışım olarak onlara vermek istedim.

Süleyha reddetti: "Senden bir şey almayacağız! Kapını bize açık tutmaya devam et yeter, bu para bağışından çok daha değerlidir!"

"Benim kapım sizin kapınızdır", dedim yeniden ve paramın diğerlerinin parasıyla aynı muameleyi görmesi için ısrar ettim.

Aynı gün Fatima Amich, Süleyha'nın yukarı çıkaracağı şeyleri satın almaya gitti. Süleyha benimle yalnız kaldığında bana mahcuplukla bir sıkıntısını anlattı:

"Oruç zamanı ve niyetliyim. Ama rahatsızım, kendimi kirli hissediyorum."

Hemen birkaç sahan su koydum ocağa. Soyundu. Fatima geri döndüğünde, ona yıkanmasına yardım etti. Elbiselerinin pek zavallı

bir görünüm sergilediği dikkatimi çekti. Kendi elbiselerimden birini verdim ona, neredeyse aynı beden giyiyorduk.

Sevinçle giyindi. Sonra dedi ki: "Yukarıya çıktığımda elbiselerini sana geri yollarım!"

"Dikkat et", diye karşılık verdim, "işte o zaman çok alınırım! Sakın onları geri gönderme!"

O bilirdi yüreğimin temiz olduğunu... Bir tek Allah bilir ya, insanlar bunun her zaman farkında olmazlar!

Böylece Süleyha kent içinde gizli faaliyetine başladı. Başlarda ayda bir kez geliyordu Fatima ve Asya'yla buluşmak için. İkisi her yere gidiyordu, zengin evlere ve en mütevazılarına, hatta okullara bile! Her defasında topladıklarını getiriyorlardı, ben de saklıyordum. Kısa bir süre sonra Süheyla haftada bir gelmeye başladı. (Sessizlik... Madam Lionne düşüncelere dalmıştı, anımsıyordu, arada bir iç çekiyordu.) Elbette sizlere, kızlarım, bu çalışkan karıncaların çalışmalarını anlatmak istiyorum. Ama bunun her zaman kolay bir iş olduğu anlamına gelmiyor. Bu işe en canla başla atılanlar bile bazen korkuya kapılıyordu!

Bir seferinde Süleyha'nın komşusu Fatima Amich beni ziyaret etti. Destekçiler kazanmak söz konusu olduğunda Süleyha'nın ilk aklına gelen o olmuştu. Çünkü Fatima cıvıl cıvıldı, her yerde arkadaşları vardı. Ama Fatima bile bir öğleden sonra gelip benimle dertleşti. Eminim bütün gece ve sabah boyu bu düşünceyle mücadele edip durmuştu:

"Süleyha, dağlarla kent arasında gidip geliyor. Bazen, köylü kılığına girip görümcesi Zöhre Oudai'de saklanıyor... Hamamda duydum, çok yaşlı ama hâlâ zehir gibi bir aklı olan kayınbabası, El Hacı'nın babası, bunu hoş görmüyormuş. Onun şehre bu kadar sık inmesini istemiyormuş. Nihayetinde ailesinden biri olan o bile korkuyorsa, ben nasıl korkmayayım?"

Onu sakinleştirmek zorunda kaldım: "Önemli olan, senin kendini ele vermemendir! Ayrıca yaşlı kayınbabası her şeyi de bilmiyor! Orada yukarıda örgütün onu koruduğunu bilmiyor."

Kadınlardan bir diğeri, ona Kheira diyeyim –soy ismini söylemeyeceğim çünkü bana müşteri olarak da geliyordu– aynı şekilde endişelerini dile getirmişti: "Kentle dağlar arasında gidip gelen kadın hepimizi felakete sürükleyecek! Tüm kentin prangalara vurulmasına sebep olacak! Ne sanıyorsunuz, evlerinizde karıştırdığınız işlere Fransa'nın hep kör ve sağır kalacağını mı?" Bu hanım böyle sinirlenirken, korkudan sapsarı kesilmişti!

Ona içtenlikle karşılık verdim: "Bütün bunlar evimde olup bitmesine rağmen ben korkmuyorum!"

Ama başka seçeneğim yoktu, bu anneleri ne olursa olsun sakinleştirmem gerekiyordu. "Kendiniz görüyorsunuz", diye söze başlıyordum iki üç tanesini bir araya topladıktan sonra, "Süleyha köylü kılığına girip aşağı iniyor; kâğıtları sağlam, otlarını ve taze yumurtalarını satmak üzere pazara gelen sayısız kadınlardan biri gibi. Fakat erkek korumaları var: Bana geldiğinde, peşi sıra hamamda nöbet tutuyorlar. O dışarı çıkar çıkmaz bir sürü güvenlik önlemi alınıyor, genç bir delikanlı sepetini önden taşıyor. Ama bütün bunlara rağmen", diye bitiriyordum, "her şeye kadir Allah bizi sınadığında, o zaman bunları alnımızın akıyla atlatmamız gerek. İşte bu kadar! Kendimizi onun rahmetine bırakalım, burada söz konusu olan bizim yükümlülüğümüz!"

Fakat ilk aylarda pek öyle kayda değer bir sınama gerçekleşmedi... Kadın ağı normal bir biçimde işliyordu.

Mina, dönüş yolunun yarısında suskunlukla direksiyon sallarken, yolcusu uyuyora benziyor; gerçekte Madam Lionne'un evinde kendi vesile olduğu önceki akşamki aktarımların etkisi altındaydı. Neden yola çıkmakta, neden tam da başkente dönmekte bu kadar acele etmişti ki? (hayır, soru aslında farklıydı: Nereye dönüyordu?) Oysa Madam Lionne önceki akşam kendine has coşkusuyla anlatmayı sürdürmüştü: Süleyha'nın artık kontrol altındaki kent surlarından dışarı çıkmasının imkânsızlaştığı gün yaklaşmıştı. Düzenli kontrollere maruz bırakılan kentte aniden güvende uyuyabileceği tek bir ev kalmamıştı!

“Mina, annenin Odisseyası hakkında her şeyi biliyorsun. Madam Lionne’un son anlattıklarını tamamlayabilir misin? Olayları tam olarak gözümde canlandırabilmeliyim; hem de tıpkı Lla Lbia’daki kadar kesin ve ayrıntılı olarak! Bana yardım edebilir misin?”

“Elbette, deneyebilirim”, yanıtını veriyor Mina yumuşak başlılıkla. Süleyha’nın hikâyesinin açıkça esiri olmuşken bu kadın şimdi gitmekte neden bu kadar acele ediyor ki diye soruyor kendine. “O gece...” Mina duraksıyor. “Şimdi farkına varıyorum, o gece annemin kentte geçirdiği son geceydi!”

Unutulmaya yüz tutmuş olayların yankısını, iki kişi paylaşmaktan ne kadar zevk aldığını şaşırarak tespit ediyor Mina. Hummaya tutulmuş gibi. Tuhaf, Madam Lionne’un mesleği bir zamanlar geleceği önceden görmekti; onu tahmin etmek, bazen öngörmek, ya da bu olamıyorsa, uydurmak, parçacıkları birleştirerek bir bütün tablo oluşturmak. Oysa şimdi geçmişi diriltiyordu; hem de hiç kimsenin yapamadığı kadar da iyi! Bütün gizli kalmış somut ayrıntılarıyla beraber.

Mina, şimdi, Saadoun kardeşlerin öldürüldüğü geceyi anımsıyor; Madam Lionne’un sesi aracılığıyla, hatta onun çevik, korkusuz bedeni aracılığıyla tanık olduğu geceyi. Kentin kadınları bu sırada Lla Lbia etrafında, kimi zaman karman çorman, kimi zaman da uzaktan gelen sesleriyle bir tür koro oluşturuyorlar. O gece ölü yıkayıcısıydı ve bu nedenle hafızasında olaylardan çok ritmi kalmıştı (dökmesi gereken su, kıyılan gencecik bedenlere son bir sevgi dokunuşu misali acısını hafifletmişti belki; acıyı dindiren belki de dualar eşliğindeki ritüellerdi). Birilerinin cesareti ile ötekilerin çaresizliği arasında, çıplak korku ile ihtiyat ya da yüreksizlik arasında hareket eden bir dansın ritmindeymişçesine anımsıyor. Kent tarihine ait bu sahneleri her sabah, duadan önceki “içe dönüşlerinde” gerçekten karşısında görüyor. Bu dönemi tüm ayrıntılarıyla, müziğiyle, reel süreciyle ve birden fazla açıdan hareketle yeniden yaşıyor: Kadınların bekledikleri, korktukları ya da aniden dışarı süzüldükleri o iç avlulardan. Sonra

yeniden sokakları, meydanları, pazarları görüyor; hareketsiz gölgeleriyle –ki buralarda hemen hepsi erkek cinsindendir– unutkan tanıklar. Çocukluğunun kentine bu kadar gecikerek dönen konuk kadın, hepsini uyuşturulmuş olmakla suçlayacak.

Madam Lionne ise kimseye ithamda bulunmuyor. O, zamanı aşıyor, saf belleği oluşturuyor.

Arabayı kullanırken Mina, küçük bir kız çocuğu gibi bu yaşlı kadının kucağına çıkıp büzülmeyi, anlattıklarını dinlemeyi ve her şeyi yeni baştan yaşamayı düşlüyorum, diye düşünüyor... En son, Saadoun kardeşlerin gecesinin hatırasını canlandırdıklarında, gözlerini neredeyse kaybetmiş genç komşu kadının ağıdını duymak buna yetmişti...

"O son gece", diye başlıyor yanında oturan arkadaşı yeniden, Lla Lbia'nın sesinin gölgesindeki ses olarak, "Süleyha'nın Caesarea'daki o son gecesi çok hareketliydi! İstersen..." Yanında direksiyonu sallayan Mina'nın, Hania'nın yanındayken yaptığı gibi duygu yoğunlaşmasıyla yine içine kapanabileceği endişesine kapılıyor birden. "Lla Lbia'nın son anlattıklarına dönüp onu bir film senaryosu gibi gözlerimizin önünde akıtabilir miyim, kısa, hızlı, yoğun? Kabul eder misin?"

"Elbette", diyor Mina sakince, gözlerini trafiğin yoğunlaştığı yola dikerek.

"Başlıyorum öyleyse: Gün akşama dönmek üzere, sahne Madam Lionne'un orada başlıyor. Daha sonraları bağımsız Cezayir için kullanılacak altı bayrak dikmiştir; yıl 1957 (önlerinde daha savaşla geçecek dört-beş yıl var)."

"Dikmiş, katlamış ve sepetin en altına yerleştirmiştir", diye tamamlıyor Mina; Madam Lionne ve bayraklarının tasavvuruyla sevecen bir gülümseme yayılıyor dudaklarına.

"Süleyha, köylü kılığında onun evinde, Lla Lbia'nın mutfağının köşesinde; dağlara çıkarılacaklar burada bir çukurda bulunuyor: Para, ilaç..."

"Ve bu defa Lla Lbia'nın kendi elleriyle diktiği bayraklar da!"

"Süleyha, buna gülmüş olacak, bence şefkatliydi yorumu: 'Lla Lbia ne kadar büyük bir hazine saklamış buraya!' Bayrakların üzerine ilaçlar yerleştiriliyor, onun üzerine sebzeler, değişik cinsten, büyük bağlar halinde. Köylü kadının pazarda satamadan geri götürdükleri!"

"Bir şey daha..." Anlaşılan hatırlamak, Mina'yı çocuk gibi eğlendiriyor. "Madam Lionne, sebzenin haricinde tarçınlı ekmekler de koyduğunu anlattı; çok taze, neredeyse hâlâ sıcak! Bunlardan arada bir yukarı yollardı; abur cubur olarak, 'kahramanlarımız' için özel bir hediye olarak", diyor gülerek.

"Sonra", diye devam ediyor anlatıcı, "her şeyi, gerilimi giderek artan sessiz bir filmdeki gibi akıp gittiğini görüyorum. Özetleyeyim: Yaşlı köylü kadın, başını ve omuzlarını saran kaba yünden örülmüş kirli bir örtüyle Roma Arena'sından uzaklaşırken, sokağın köşesindeki hamamın önünde gözcülük yapan rehberi onu gözleriyle izliyor. Ağır sepetiyle birlikte önünden geçmesine izin veriyor. Hızlı adımlarla kentin doğu kapısına doğru ilerliyor. Fakat köylü kadın hendeğin oradaki bir dönemeçte bitkin düşmüş gibi durup dinleniyor: Sepeti fazla ağır. Rehberliğini yapan köylü oğlan hemen arkasından yetişiyor. Yanına ulaştığında eğiliyor, çabucak etrafına bakınıyor yolda kimsenin olmadığından emin olunca sepeti alıyor. Önden yola koyuluyor. Elinde artık içinde yalnız yumurtaların bulunduğu küçük bir sepetle yaşlı köylü kadın, peşinden yürüyor. Kapıdaki kontrol noktasındaki tüm risk artık rehberinin omuzlarında; kâğıtlarında sorun yok. Köylü kadın dört beş adım gerisinden geliyor, onun da kâğıtları geçerli."

"Annem bu şekilde o kapıdan on ya da yirmi kez sorunsuzca geçmişti. Sokak gürültülü, askerler var, ama baş kahramanlar arasında tek bir sözcük alışverişi yapılmıyor! Kapıdan geçerken ikisinin de birkaç dakika süren yürek çarpıntıları oluyor."

Mina bir an düşüncelere dalıyor. Caesarea'yı çevreleyen ve 1841'de Fransız ordusu orayı işgal ettiğinde sağlam kalan ünlü surlar, bağımsızlık sırasında tahrip edildi. "Fakat, annemin köylü kılığında sıkça kalp çarpıntısıyla geçtiği kapı hâlâ duruyor. Ben ona Süleyha kapısı diyorum hep."

"O akşam" diye devam ediyor anlatıcı, "kontrol nöbeti Senegalli askerlerdeydi. Arkadan gelen Süleyha şu sahneyi görüyor: Uzun boylu bir işlem yapılmaksızın sepet rehberinin elinden alınıyor ama aranmıyor, rehberse genç erkeklerden oluşan –hem kentli hem köylülerin olduğu– bir grubun yanına götürülüyor. Hepsi birlikte yakınlardaki bir barakaya götürülüp hapsediliyor! Emirler, bağırışlar, bir çığlık. Süleyha yalnızca ses karmaşasını duyuyor."

"Geri dönüyor. Genç fedaisi tutuklandı, üstelik de bu sepetle birlikte! Doğu ve batıdaki sur kapılarının kapatılmasına yalnızca bir saat var; sonra kentten çıkmak imkânsız."

"Devam edebilir miyim?" diye soruyor anlatıcı usulca.

"Çocuklar gibiyim", diyor Mina kendine şaşırarak. "Her şeyini önceden bildiğin bir hikâyeyi dinlerken daha büyük bir zevk alıyorsun!"

O anda arkadaşının aklına, kendisine saklamayı yeğlediği bir düşünce geliyor: Hikâye ilk kez anlatıldığında merakı giderir, diğer seferlerindeyse özgürleştirici bir etkisi olur!

Ve anlatmaya koyuluyor: "Süleyha'nın kente indiği o acılı günlerde Madam Lionne evden çıkmamayı âdet edinmiş. Evlatlık oğlu da aynı şekilde halihazırda bekliyor. Kural olarak Süleyha'nın rehberi yalnızca evlatlığına haber veriyor, o ise Lla Lbia'ya 'her şeyin yolunda' olduğunu bildiriyor. Bu Süleyha'nın kontrol noktasını sorunsuzca geçtiği anlamına geliyor. Madam Lionne o zaman iç huzuruyla akşamını her zamanki gibi geçirebilecektir: Namaz, akşam yemeği ve içe dönüşler.

Fakat o gün köylü kadın sepeti olmadan geri dönmüştür. Süleyha, uzaktan gördüklerini anlatır. Sepet nedeniyle endişelidir. Sepetin en dibinde bulunan bayraklar bu kez hiçbir bahaneye geçit vermeyecektir. Delikanlı işkence görecek ve bu gece evler daha büyük bir itinayla aranacak. 'Bu gece bana kalacak bir yer lazım!'

O sırada kız ve erkek kardeşiyle birlikte Caesarea'da bulunan büyük kızı Hania'ya haber uçuruyor hemen Lla Lbia. Geliyor, çarşafı başında. Annesine sarılıyor; sonra ümitsizliğe kapılıp ağlamaya başlıyor."

Mina heyecanla sözünü kesiyor: "Devamını ben anlatayım, bu sahneyi o kadar sık dinledim ki ablamın ağzından. Gözümde de öyle canlandırıyorum ve bu anı çok seviyorum; belki de ablam Hania bana çoğu zaman annem kadar güçlü göründüğündendir. Ama bu defa cesaretini yitirmiştir. Bu anı anlatırken bundan dolayı utanmıyor ve onu o haliyle, o büyük korkusuyla gerçekten çok seviyorum."

Mina, arabayı boş bir arazide park ediyor, motoru susturuyor; gözleri parlamaya başlıyor. "Hania ağlıyor, ellerini ovuşturuyor: Bu gece annesinin başına neler gelecek? Arap mahallesindeki her ev didik didik aranmaktadır: Askerler, tek tek her evde, sokağa çıkma yasağından önce evlerine dönmüş bütün aile üyelerinin kimliklerini tespit ediyor. Ardından evin kapısına büyük kırmızı bir kontrol işareti yerleştiriliyor. Hania'nın aklından o anda bütün bunlar geçiyor: Hangi tanıdık ya da politik olarak faal aile, şu anda Süleyha'yı yanında barındırma riskini göze alacak; gıyabi tutuklama kararı her yerde ilan edilmişken? Fakat Madam Lionne Hania'yı kucaklıyor, sakinleştiriyor ve neredeyse gülerek teselli ediyor: 'Süleyha burada uyuyacak, benim evim onun evidir, her ne olursa olsun! Yaşayacaksak hepimiz hayatta kalacağız! Öleceksek hepimiz öleceğiz!' Ama annem itiraz ediyor: 'Senin evin daha hiç kontrol edilmedi. Bunu kabul edemem; sen ve oğlun davamız için çalışmaya devam etmelisiniz! Başka bir çözümü yoksa, kendi evimde çocuklarımın yanında uyumayı tercih ederim! Beni tutuklayacaklar, ama küçüklere bir şey yapamazlar!'"

Şimdi, korku ile kalacak yer arayışının nöbetleşmesini konu alan hikâyeyi anlatmayı misafir kadın devralıyor: "Şimdi Madam Lionne, kurye oluyor. Süleyha ve kızı Hania'ya evden bir yere kımıldamamalarını tembih ediyor. Ailelerden hangilerinin gerçekten yurtsever düşüncelere sahip olduğunu biliyor. Kentteki kadınlardan oluşan bir tür politik grubu bizzat kendisi kurmuştu. Aralarından bazıları köylü kadın Süleyha ile irtibata geçmişti bile.

Lla Lbia, ilk olarak bu aktif kadınlardan birine gidiyor –evi çoktan kontrol edilmiş olmalıydı– Aouicha'ya. Bu kadın Lla Lbia'ya neşeli bir edayla kapıyı açıyor. Bu yaşlı kadının, geç saatte de olsa, ertesi

gün yapılacak bir toplantıyı haber vermeye geldiğini düşünüyor. Bu parolalar ve bu heyecandan giderek daha çok hoşlanmaya başlıyor: Olağan günlük yaşantısı içinde bir değişiklikti anlaşılan! Ne var ki Süleyha'nın ne vaziyette olduğunu duyar duymaz ve sokağındaki bütün o güzel burjuva evler, şimdiden kırmızı işaretlerini sergiliyorken, korkuya kapılıveriyor. Madam Lionne kendisine kısık sesle fısıldamıştı sadece: 'Bir kadın, biliyorsun... Bir yerde gecelemesi gerekiyor, ama benim evim henüz sayılmadı!' Kadın hiçbir şey söylemeden kafasını olumsuzlayarak sallıyor ve hemen kapısını kapatıyor. Doğal," diye ekliyor anlatıcı, "bunu anlamak mümkün. Belki saygın eşine bulunduğu faaliyetlerden henüz söz etmemiştir! Ama varlıklı bir aileye mensuplardı. Aouicha, Süleyha'yı tavan arasına ya da kilere saklayabilirdi ve evdeki erkeklerin ruhu bile duymazdı. Ya da numara yapabilirdi: O zavallı, gezgin bir köylü kadın, bir dilenci. Yalnızca biraz yiyecek vermek için evine sokabilirdi onu, İslami hayırseverlik adına, ve sonra bir köşeye bir koyun postu atardı, bir gece rahat uyuyabilsin diye; ertesi sabah Süleyha sabahın ilk ışıklarıyla ayrılırdı evden...

Hanımefendilerden ilki reddetmişti yani. Onun çektiği vicdan azabını tasavvur edip neredeyse haklı çıkarmak mümkün. Madam Lionne'un yüzüne kapıyı kapattıktan sonra sırtını kalın tahtaya yaslıyor, içine düştüğü dehşeti yatıştırmaya çalışıp nefesini kontrol etmeye çalışıyor; belki de kapıldığı ilk korkudan sonra benliğini kaplayan utancı bastırmaya."

"Araya gireyim, izin verirsen", diyor direksiyondaki Mina, "başvurulan ikinci kadına geleyim! Bu anekdotu bana ablam neredeyse teatral bir biçimde anlattı, oysa bağımsızlıkta yalnızca on beş yaşındaydım daha. Çünkü bütün bu aileler zaferi büyük bir tantanayla kutladılar ve onların erkekleri, kocalar ve oğullar özellikle yüksekten atan konuşmalar yapıyorlardı.

Tehlikeli gece bastırmak üzereydi. Madam, aceleyle ikinci bir kapı çaldı. Küçük bir oğlan açtı kapıyı. 'Git anneni çağır, ama yalnızca anneni! Ona benim geldiğimi söyle!' Ev sahibesi güzel taraçası olan birinci katın merdivenlerinden iniyor. 'Holde ışık yakma!' diyor

Madam Lionne kısık sesle. Sonra yine aynı formülü söylüyor: 'Bir kadın, kim biliyorsun, bu gece kalacak yeri yok! Siz kontrol edildiniz! Ben daha edilmedim!..'

Kadın, misafirinin sözünü bitmesini beklemedi bile. Sessizce başını salladı, yanlış anlaşılmayacak bir biçimde ve katiyetle.

Sonra, hızla verdiği kararını bir atasözüyle haklı çıkarma ihtiyacı hissetti. Eğitimliydi kuşkusuz, kibirliydi ve diliyle gurur duyuyordu; Arap kültürüyle ve Endülüslü atalarıyla da... Bilgiç bir atasözü bile vardı dağarcığında halihazırda hemen söyleyecek. Karanlık holde acil durumu dikkate almadan şöyle dedi:

'Kendisine acı veren şeyden utanç duyan,
kendisine acı veren şeyin şeytandan geldiğini kanıtlar yalnızca!' "

"Biliyor musun", diyor Mina canlılıkla, "bu atasözünün Arapçasını biliyorum. Lla Lbia, döndüğünde bu iki reddedişten bahsetmek zorunda kalınca, bu eğitimli hanımın söylediği atasözünü de tekrarladı. Bu atasözü Süleyha'nın merakını cezbetti. Hatırlatırım, annem, babama nazaran daha iyi Fransızca biliyordu ama Arap yazı dili o kadar gelişkin değildi. Madam Lionne, atasözünü ağır ağır Arapça olarak tekrarladı, ablam Hania da onu Fransızcaya çevirdi ve annem içinde bulunduğu duruma rağmen cebinden bir kurşunkalemle bir kâğıt parçası çıkarıp onu yazdı... ilerisi için!

İnanılmaz bir an, anlıyor musun? Herkes korku içinde ama o, daha önce bilmediği bir atasözünü öğrenmeye uğraşıyor! Bu söz ona daha sonraları, kendilerini başkalarından daha kültürlü gören insanların iki yüzlülüğünü anlamasına yardımcı olacaktı.

Ama atasözünün hem Fransızcasını hem de Arapçasını not ediyor, değil mi? Her zamanki gibi, kafiye ve uyakların oyunuyla Arapçasını akılda tutmak daha kolay, üstelik daha akıcı geliyor kulağa! Süleyha bu atasözünü ezberlemek ve üzerinde daha iyi düşünmek için not etti... Yani, insan iki yüzlülüğünün kendisini haklı çıkarmak için ürettiği bahaneler hakkında."

"O sırada Madam Lionne'un aklına", diye devralıyor sözü yol arkadaşı, "herhalde bu küçük mola sayesinde, ama her zamanki so-

ğukkanlılığıyla, kendilerini bu durumdan kurtarabilecek bir delikanlı geliyor. Önce sokaktaki oğlan çocukları aracılığıyla oğlu Ali'yi çağırtıyor. Ona şu açıklamayı yapıyor: 'Mutlaka Ömer'le konuşmam gerek, umarım balıktan dönmüştür! Onunla yalnızken konuşacaksın ve ona şunları söyleyeceksin: 'Annem seni çağırıyor, hemen gelmelisin bayrağımızı görmeye.' Bunu onu heveslendirmek için söylemişti, çünkü Ömer'i iyi tanıyordu. İki genç kısa bir süre sonra 'safkanlar gibi uçarcasına' geldi; tam tamına bu sözcükleri kullanmıştı Lla Lbia.

İkisini ayrı bir odaya götürdü. Anlaşılan bu arada kentten, Süleyha'dan haber alabilmek için iki ya da üç faal kadın gelmişti. Diğer odada onun etrafını sarmışlar ve korkudan çılgına dönmüşlerdi. Evleri henüz kontrol edilmemişti; cesaret vermekten başka yapabilecekleri bir şey yoktu. Ama şu kesin ki, Süleyha'yı ve kendilerini çoktan parmaklıklar arkasında görüyorlardı. Lla Lbia dün, bu sahneye yeniden hayat verdiğinde şöyle demişti: 'Onların ve paniklerinin karşısında kalbim taş gibi katılaştı!'

Öteki odada genç Ömer Lla Lbia'yı bekliyordu. Onun karşısında, eliyle diktiği ve evini koruması için sakladığı yedinci bayrağı açtı. Ömer bayrağı daha önce hiç kendi gözleriyle görmemişti –Madam Lionne'un ona söylediği gibi– dağdaki erkeklerimizden birçoğunun uğruna can verdiği bayrağı! Bazen, olanaklar el verdiği zaman, çarpışmada düşenlerin mert bedeni bu bayrağa sarılır (daha sonraları bana bunu o an uydurduğunu anlattı; Allah beni affetsin, demişti bir de)! Bu onlara, cenazenin diğer bütün dini yükümlülüklerini yerine getirmekten muaf kılıyordu! Duygulanan Ömer bayrağı öptü. Ali'ye dönerek seslendi: 'Demek burada sahici bir örgütünüz var!'

İşte o an Madam Lionne, ona son derece ciddiyetle açıklamada bulundu: 'Ömer, sana bu akşam ihtiyacım var, sana bir emanet vermek istiyorum, kendi hayatımdan daha değerli benim için!' Ömer ateşli bir heveslilikle: 'O zaman bana ver onu! Onu gerektiği gibi saklayacağım!' İlk anda emanetin, önemli belgeler ya da para olduğunu sanmıştı... Lla Lbia ona açıkladı: 'Söz konusu olan bir kadın, onu bir gece misafir edeceksin!'

Madam Lionne, yan odada bulunan Süleyha'yı getirmek için dışarı çıktı. Kentli kadınlar planladığı şeyi öğrenince, sızlanmaya başladılar: 'Bakın, Lla Lbia, basit bir çobana güveniyor, bu gece bütün kenti felakete sürüklesin diye!' Hiçbir yanıt vermeden Süleyha'yla birlikte odadan çıktı.

'Bu genç adamı kendi oğlum gibi bilirim! Temiz yüreklidir!' diyerek Süleyha'yı Ömer'le tanıştırdı.

Süleyha onunla selamlaştı.

'Biliyor musun bu kadın kim?' diye sordu Lla Lbia.

'Yok, onu tanımıyorum.'

'O, şehit olarak can veren El Hacı'nın dul kalmış eşi. Süleyha aranıyor, bu gece onu sizde ağırlayabilir misin?'

'Memnuniyetle', diye karşılık verdi Ömer, hâlâ coşku içinde. 'Varlığı bize onur getirecek! Yalnız anneme haber vermeye gideyim.'

Annesiyle birlikte Tizirine sahilinde oturuyordu. Madam Lionne, küçük kiralık evde oldukça ünlü bir Fransız komutanına komşu olduklarını da biliyordu. Bu nedenle kontrol edilme korkusu yaşamaları gerekmiyordu. Ömer, bir saate varmaz geri döneceğini söyleyerek gitti.

Ev sahibesi rahat bir soluk aldı. Şimdi, odadaki hanımefendilere, ev sahibeliğinin ne olduğunu henüz unutmadığını gösterecekti. Hızla büyük bir tencere makarna hazırlamaya girişti, yumurtalı, taze bezelyeli ve bol tereyağlı. On beş dakika sonra büyük bir kâseyi sofraya koydu ve herkesi bir bayram yemeğine oturur gibi sofranın etrafına oturmaya davet etti.

Ömer, beklediklerinden daha çabuk geldi. Süleyha, üzerine köylü çarşafını geçirdi. Madam Lionne da aceleyle kendininkini başına geçirdi; Süleyha'ya eşlik etmek ve konuklara hizmet etmeyi Hania'ya bırakmak istiyordu. Fakat Süleyha, Lla Lbia'ya, peygamberin ve karısı Lalla Khadidja'nın adını anarak artık biraz dinlenmesini istedi. Ali ona yolun yarısına kadar bisikletiyle eşlik etti. Annesini ve diğerlerini rahatlatmak için kısa bir süre sonra eve döndü."

"Bu olaylı günün sonunu biliyorum tabii ki", diye araya giriyor Mina neşeyle: "Ah, annemin öyküsü tam bu noktada kalsaydı!.." Düşüncelere dalıyor ve içinde büyüyen kederle mücadele ediyor. "Annem o geceyi o ailenin yanında tamamen emniyette geçirdi. Oldukça sevilen biri olan Fransız komutan komşu evlerden birinde oturduğu için kontrol yapılmıyordu. Ertesi sabah annem, hâlâ köylü kılığıyla Madam Lionne'un evine geri döndü, çünkü önceki günkü fedaisi için endişeleniyordu. Ama bu konuda da şansları yüzlerine gülmüştü. Kontrol için görevlendirilmiş olan Senegalliler Süleyha'nın korumasını tesadüfen oradan geçen on gençle birlikte tutuklamışlardır. Gençler aranmadılar bile, gecenin geç saatlerine kadar zorunlu işe koşuldular. Terk edilmiş küçük bir yerleşimci evini bir askerî karakola dönüştürmekle görevlendirdiler. Ertesi sabah ordu, gençleri serbest bıraktı ve inanılmaz olan, sepeti aramayı akıllarından bile geçirmediler. Süleyha'nın koruması, Madam Lionne'un oğluyla yeniden irtibata geçti ve Süleyha kenti güpegündüz, hiçbir aksilik yaşamadan terk etti."

10
Süleyha'nın Üçüncü Monoloğu

Okuldan mezun olduğum gün (Fransız okulundan elbette) çiftliğimize döndüğümde, babam çok gururlandı ve gittiği her yerde, "kızım, bu civarda ilkokul diploması alan ilk Arap kızıdır; belki de bütün eyalette!" diyordu. Hatırlıyorum, o gün tepeyi çıkan yolda zıplıya zıplıya gidiyordum. Harika bir hava vardı, bu haziran gününün sonundaki ışığı hâlâ görebiliyorum.

Babam, aldığım kitap ödülünü köydeki toprak sahibi Şeloh'lu* arkadaşlarına göstermek için yanına almıştı. Yeni ayakkabılarım vardı. On üç yaşındaydım ama sanırım on altısında gibi görünüyordum. Önüme birden omzunda küreğini taşıyan, ak saçlarının üzerine kocaman bir hasır şapka oturtmuş bir köylü çıktı; az kalsın çarpışıyorduk. Küçümseyen bir bakışla gözlerini dikti bana, durmadı, yalnız biraz daha yavaş yürümüş olabilir. Sonra meydan okurcasına yol kenarına tükürdü ve dişlerinin arasından homurdandı: "Şayib-kızı *roumia* kılığına girmiş!"

İlerlerken bir kez daha tükürdü. Ve hor görüşünü daha da vurgulamak için yolun karşısına geçip yürümesine diğer yandan devam etti. Bu kaba hakaret karşısında düştüğüm dehşetle olduğum yerde çakılı kalmıştım. Donakalmış gibiydim, ama çelişkili ruhumla kendimi aynı zamanda âdeta mutlu hissediyordum. O an kendime şunları dedim: Doğru, "kılık değiştirdim". Ama, yerleşimciler ve onların karıları karşısında dik durabilmek, onların kızları karşısında gururlu

* Kuzey Afrika'da bir Berberi aşireti.

görünmek, belki de sadece beni böylece onurlandırdıklarını düşündükleri için bana yaklaşmaya çalıştıklarında oğullarına hadlerini bildirmek hiç de kolay değildi. Bütün bunlar yüzünden en önemli şeyi unutmuştum. Kendi insanlarıma, "yerliler" olarak adlandırılan köylülere, kulübelere kapatılmış halde yaşayan karılarına ve okula gitmelerine izin verilmeyen kızlarına karşılık "kılık değiştirmiş" olmak bir şanstı.

Kendi başıma, yeni ayakkabılarımla hoplaya zıplaya yola koyuldum yeniden. "Kılık değiştirmiş!.. Kılık değiştirmiş!"

Görüyorsun yavrum, küçük kızım, bu benim ilk sevincimdi; diğerlerine, karşılarında dik durmak istediklerime duyduğum isyan değildi; isyan daha çok bir coşkunluğa yol açar. Hayır, bu gerçek bir sevinçti; bütün bedenimin, kaslarımın, pilili ekose eteğimin altından azıcık görünen bacaklarımın titreyişiydi (ilk "İskoç" eteğimi giydiğimde nasıl kurumlandığımı hâlâ hatırlıyorum). Anlayacağın, gerçekte biraz fazla hızlı büyümüş bir kız çocuğu, ya da genç kız olarak –benim için bir önemi yoktu– hoplaya zıplaya gidiyordum. Bu şekilde tepenin ucuna, Mitidja'nın çepeçevre en iyi görüş açısını sunduğu noktaya ulaştım. Burada her sabah, okula yayan giderken derin derin soluklanıyordum; daha o zamanlar bile coğrafyamızın güzelliğine tutulmuştum.

Babamın köy evi, bakımıyla gururlandığı büyük bir portakal bahçesinin tam ortasında bir çukurluğa yaslanmıştı. Civarda, portakal ağaçlarını elden çıkarmamış ve bu yüzden atalarının topraklarını neredeyse tümüyle elinde tutabilmiş tek Araptı.

"Hıristiyan kılığına girmiş!.." Böyle demişti köylü bana hakaret etmek amacıyla. Vakarlı bir tavrı vardı, belki de sokakta yaşayanlardan biriydi sadece; anlaşılan babamı tanıyordu. Fakat o gün kendimi sanki bana taç takmış gibi hissediyordum! Nedenini o zaman hemen anlayabilmiş miydim?

Bugün, o kadar yıl sonra, kentin üstünde bir monolog halindeyim; seni arıyorum, usulca ve dikkatlice senin uykuna girmeye ça-

lışıyorum; havaya dağılmış, sular üzerinde, geriye ceset bırakmamış bir ölü. İlk gençliğime dair bu beklenmedik anılarla sözlerim âdeta bir methiyeye dönüştü. İç sarsıntıya kapıldığında, ortadan kaybolu-şumun haberi geldiği zaman, sen de yaklaşık aynı yaştaydın...

"Güller kenti" diye de bilinen Blida'da, buradan epey uzaktaki bir kentte, çalışmaya karar verdiğim zamandan da bahsetmek istiyorum sana: Rokoko tarzında inşa edilmiş ana postaneye gitmek için dar ara sokaklardan yokuş aşağı yürürken bedenimde duyduğum hafifliği.

Çocuğumu, babamın ailesindeki kadınların bakımına emanet etmiştim. O dönemin beylerinin ortamında serbestçe hareket edebiliyordum artık. Yirmi yaşımı biraz geçmiş ve boşanmış olmama karşın kendimi yenilenmiş ama aynı zamanda beni sarmalayan ve beni gerçekten de geleneksel çarşaftan –ister köklerimin bulunduğu köylü kadınlarınki olsun, isterse de katı geleneklere sahip Caesarea'daki olsun– daha görünmez kılan o özgüvenle güçlenmiş hissediyordum.

Postanede çalışmaya ve tek başıma yaşamaya karar vermiştim. Yalnız babam her hafta sonu otobüsle Hadjout'a, oradan da yukarıya, köy evine gelmemi şart koştu.

Otobüsten indiğimde ve babam beni ailenin yanına götürmek için faytonla karşıladığında bile bir kez olsun aklıma "kapanmak" gelmedi. Köy meydanındaki Avrupalıların kahvesi her cumartesi sabahı tıklım tıklım olurdu. Kaldırımın diğer yanındaki eczane de oldukça kalabalık olurdu. Oraya özellikle okuldan yeni çıkmış çocuklarıyla birlikte anneler uğrardı. Ben başım dik, akşamları –en azından yazları– dans için toplandıkları meydanı geçerdim. Yine, onların gözünde "kılık" değiştirmiş görünürdüm: Avrupai bir havası olan bir posta memuresi; kınayla boyamaya başladığım kızıl saçlarıma rağmen. Böyle yaparak, bu yerleşimci kente, hakkımda, evinin dışında çalışan ve peçe takmayan bir Arap kadın idrakı yaratmak istediğimi şüphe bırakmayacak şekilde bildirmiş oluyordum.

Peki tam da o kadar uzun bir zaman sonra seninle konuşurken neden bu ayrıntılar aklıma geliyor? Yanıma geldiğinde mağarada geçirdiğimiz

o akşamları ve geceleri, birlikte geçirdiğimiz o son haftayı yeniden canlandırmak daha doğru olmaz mıydı? Âdeta bir mucize eseri yanımda olduğun, küçük kızımın yanımda olduğu o günlerde öyle mutluydum ki! Fakat, yaklaşmakta olan ergenlik dönemini bensiz atlatmak zorunda kalacağından duyduğum o büyük korku yüzünden, her beş ya da on yılda bir bedenimi ve ruhumu sevinç ve şaşkınlıkla bir deneyimden diğerine taşıyan o mutlu hazzı sana anlatmak aklıma gelmedi.

Sana açıkladıklarım, karanlıkta anlattıklarım, yolunda sana eşlik etsin. Yani, otobüsten indim, saçlarım kızıla boyalı ve arkada toplanmış; modacılar Avrupalıların etek boylarını henüz kısaltmışken, eteğim oldukça uzun. Gururlu başımı dik tutarak bakışlara göğüs geriyordum: Avrupalıların ve onların, bir zamanlar okul arkadaşlarım olan oğullarının bakışlarına. Hayranlarım olabilirlerdi, ama çabucak tercihlerini kendi kamplarından yana yaptılar. Yine babamın arkadaşlarının bakışları vardı ki, kendilerini ben oradan geçtiğim süre boyunca domino oyunlarına ara vermekten alıkoyamıyorlardı...

Ta ki bir gün kimliği belli olmayan, peçeli bir kadının tek gözü –bir tek, kin dolu göz– yüzümü iğnelerle delercesine bakıncaya dek. Günün birinde, babamın beni karşılamaya geciktiği bir gün, omzuma çarpıp hakaret etti. "Allahtan korkun yok mu senin!" diye azarladı fanatik kadın.

Tiz bir kahkaha attım. "Günün birinde kimin kepaze olacağı hiç belli olmaz!" diye karşılık verdim, sözcükleri ortak lehçemizde bulmuş olmama sevinerek.

Hatırlıyorum da, bu beklenmedik düşmanlık nedeniyle kendimi aniden yaşlanmış hissetmiştim. Başkalarının sırtıma bindirdiği bir yük belimi büküvermiş gibiydi. Sanki görünmeyen bütün o kadınlar, kapalı perdeler ardındakiler de, cesur gençliğim karşısında öne atılmayı göze almayanların sözcüsü olmuş bu kadın gibi –sanırım bir hizmetçiydi– hepsi bana şöyle diyordu: "Neden tam da sen, yalnızca sen, güneşin ışınlarına, peçesiz, bakışlara teslimsin?"

Seni, bu kadar erken öksüz kalan kızımı, bugün, yeni kız arkadaşınla Caesarea'da nasıl dolaştığını, ta kentin doğu çıkışındaki türbeye

dek gittiğini görüyorum. Nihayet, diğer birçok, aniden sayıları böylesine artan kadınlar gibi, caddede, güneşte yürüyorsunuz! O zamanlar kirli beyaz peçesinin ardından dişlerini sıkmış, ayıplayan tek gözüyle bana meydan okuyan o fanatik kadının hoşuna gitmese de, nihayet siz de "çıplak" geziyorsunuz (Arapçada bu sözcüğü daima dişil biçimiyle kullanmak gerek ki yakışıksız ve de haksız abartısı biraz törpülensin). Hatta öyle sanıyorum ki daha geçenlerde genç bir kız liseye bisikletiyle gitmiş ve bu ufacık hareketiyle kentte yeni bir skandalın kopmasına yol açmış!

"Bizim kentimiz" demeliydim çocuğum. Çünkü babanı tanıdıktan sonra, kendimi giderek daha çok Caesarealı bir kadın olarak hisseder olmuştum. Bu antik kente yerleştim ve ilk kez yürekten geleceğe umut beslemeye başladım.

Hemen onun eski, basit evine taşındım; artık orası senin evin. Öncesinde, Fransız üniformalı bir erkeği çok sevmiştim –gururlu ve acımasızdı– herhalde tam bir asker. Birkaç yıl boyunca sonu gelmez tartışmalarla kendimi yıpratmıştım. Onu yakışıklı buluyordum, son ana kadar, onu gördüğümde kalbim çarpardı. Ondan ayrılmak bana acı veriyordu. Mayıs 1945'te, ayaklanmalar sömürge gücü tarafından kanlı bir şekilde bastırıldığı zamanki olaylar herkes için katlanılması zor olaylardı. Bu yük, başından itibaren aramızda var olan bu anlaşmazlık, ikimizi de ezdi. Oğlumu onda bıraktım; on yıl sonra bana geri geldi; ve biliyorsun, bu ne yazık ki onun felaketi oldu.

Babanı tesadüfen tanıdım: Köylü görünümlüydü, tıpkı babam gibi; üç beş kelime Fransızcayı ancak konuşabilen bir at tüccarıydı... Bana hayranlık duyan, beni "Lalla", prenses diye çağıran biriyle tanışmak onca yıllık acı ve mücadeleden sonra beni ebediyen sıcak bir battaniyeye sarmış gibiydi.

Sana ne anlatayım, El Hacı'yla, ben hep öyle seslenirdim kendisine, senin için yeni baştan neler yaşayayım: Onun sevgisi ve yürekten iyiliği, onun mahcup ve asil zihniyeti sayesinde asla onun gözünde kılık değiştirmiş, hapsedilmiş yahut makyajlı değildim... Verimli olmaya

başladığımı duyumsuyordum ve de birdenbire dilsiz! Sürekli olarak sokaklarda, güneşte yürüme arayışım son buldu. O zamana dek hep kulaktan dolma bildiğim Roma kentindeki evin gölgesinde beni hangi düşünceler etkiliyordu? En büyük kızım evleniyor, oğlum El Habib, babasının yanında kışlada büyüyordu. El Hacı'nın karısı olarak kendiliğimden, tamamen doğallıkla geleneksel çarşafa büründüm. Kendime hiçbir zaman onun kefen olduğunu söylemeden. Kesinlikle!

En önemlisi şuydu: El Hacı'yla ben her akşam konuşurduk. Civardaki çok sayıda pazardan eve dönüyordu; buralara ülkenin her tarafından, Batıdan da haberler geliyor, bilgiler ulaşıyordu; hatta doğuda Rif'ten büyük yaşlı Abdülkerim'e katılan sürgündeki insanlar hakkında bile. Anlaşılan o zamanlar bütün politik sürgünler, özgür "büyük Mağrip" hayaliyle yaşıyorlardı. Ne güzel düşlerdi!.. Dürüst bir Müslüman olan baban, Mekke'ye hacca gitmeye karar verdi. O zamanlar kardeşine hamileydim. Kocamı bu yolculuğu yapması için teşvik etmiştim. İki ay sonra geri geldiği o akşam hâlâ gözlerimin önünde: Sen onun kucağına oturmuş, yeni giyim şeklinden biraz ürkmüş olmana rağmen sakalını çekiştiriyorsun. Gözleri eve dönmenin mutluluğuyla parlıyordu ve benim için her şeyi en ince ayrıntısına kadar anlatmaya özen gösteriyordu: Mısır ve Suriye'den, bağımsızlıkta bizden daha ileri adımlar atmış ülkelerden, aslına bakarsan dünyanın geri kalanından...

Bunu takip eden zaman dilimi, sanırım, hayatımın en mutlu yıllarıydı: Yaklaşık on sene; bana göründüğü kadarıyla, çoğunlukla uyuduğum, onu dinlediğim ve çocuklarımla beraber olduğum yıllar. Birbirini takip eden bu kadar çok geceyi, evine yorgun argın dönen, gittiği yolları, yaptığı sohbetleri her akşam benimle paylaşan bir adamla geçirmek çok iyi geliyordu. Yüreği sımsıcak bir koca!

Uzun bir süre sonra, o dehşetli anda, El Hacı'nın cansız bedeni ayaklarımın önünde uzandığı zaman, ona doğru eğildim, gözlerim kuru. Çıplak göğsüne dokunmak istiyordum; yüzüne, kanın henüz kurumamış olduğu her yerine. Eve dönerken avuçlarımı birbirine bastırıyordum, kanının tenimin üzerinde kurumasını istiyordum.

İşte o gün, evime giden eski sokaklarda, kendimi saklamak için çarşafımın kenarını başıma geçirdiğimde, evet o gün, her şeyin baştan başlayacağını biliyordum: Yeniden kılık değiştirecektim. Aksi halde, şimdiye dek kabullendiğim çarşaf bana ya kefen ya da hapis olacaktı. Ya onu üzerimden söküp atacaktım ya da kostüm olarak kullanacaktım; bir tiyatro, çirkin bir oyun, yeni bir yüzleşme için!

O gün kavurucu bir sıcak vardı. Kentin kadınları geleneksel formüllerle başsağlığı dilemeye gelmişlerdi. Onlara doğru dürüst kulak vermiyordum. Yeniden dışarıda yaşayacaktım, soluk alacak, bağıracak, yaşamı tüm gözeneklerimde, saçlarımda hissedecektim, ya da onu –saklı olsun ya da olmasın– yüzümde ve bedenimde duyumsayabilmek için bir hile bulacaktım... Aklıma bir şey gelmeliydi! Babanın cenazesinden, Fransız askerlerinin beni ormandan çıkardıkları güne dek artık bir daha acı hissetmedim. Yerini, beni dayanıklı, dirençli, kırılmaz bir irade ve kimi zaman da bana hasarsız geri dönen gençliğimin coşkusu aldı. Bazı anlarda yüreğim ümitsizliğe kapılmaktan başka bir yol bulamamışsa, bu hep iki en küçüğümü terk etmek zorunda kalmış olmanın verdiği acıdandır.

Allaha şükür, en azından seninle kendimce vedalaşabildim; mağarada geçirdiğimiz o günler ve gecelerde.

"Partizanların yanında" geçirdiğim "zamanı" bir mutluluk dönemi olarak tarif edebilir miyim? Bu son kaçış; uzatılmış bir tatil fırsatına benzer bir durum yaratmıştı benim için. En büyük kızım, beni sizler için duyduğum kaygıdan kurtarıp sizi yanına aldıktan sonra, bedenimin hiç çarşafa girmediği, fiziksel güçlerimin neredeyse tamamının tüketildiği bir zaman başladı. Dağlardaki partizanlara katıldığımda, bir yürüyüşe yeniden başlıyor olmanın duygusuna kapılmıştım. Nereye, hangi hedefe? Kendime sadece şunu diyordum: Sonuna kadar!

Belki de elimde olmadan çocukluğumu anımsatan bir dünya bulmuştum yeniden. Kimi zamansa antik kentin ayaklarımın altına serildiği hissine kapılıyordum. Sanki onu hiç unutmayacağıma ant iç-

mişim gibi. Taraçaların üzerinde, kapalı haneleriyle, saklı iç avluları, sadece çok az penceresinde aralık perdelerin olduğu günlük yaşamın üzerinde yaşadığım için, bu kapalılık, fısıltılar ve ketumluk dünyasının benim için kesin olarak mazide kaldığını duyumsuyordum.

Tutkusuyla, bir hedefe odaklanmayla, savaş listeleriyle ve dur durak bilmez hareketliliğiyle bu geçiş dönemini –yaşlı bir köylü kadını kılığıyla kente inmeler, barınağa gitmeler, yukarı çıkarılanların hesaplarını tutmalar... ya da bir barınağı ormandaki başka zulalar için boşaltmalar–, açık gökyüzünün altında sürüp giden bu tatili, yeniden doğar gibi yaşıyordum; sonu ne olacaktı?

Bir akşam, kadınlar, halanın evinde kutlama yapıyorlardı. Bu kutlama uzun boylu planlanmış değildi; köylü kadınlar, özellikle de daha yaşlıca olanları, bağlılığın bu göstergesinden mutlu, gururlu, heyecanlıydılar. Büyük olasılıkla birliğimizin kısa süre sonra buraları terk etmek zorunda kalacağını sezmişlerdi. Çocuklar buradan götürülmüş olmalıydı; kadınlardan hangisi bu işe el atmıştı? Uyuyan çocuklar en uzaktaki kulübeye taşınmıştı. Gece ortasında yaklaşık yirmi kadın, neredeyse törensel bir havada çember yapmış oturuyordu; hepsi bayramlık elbiselerini giymişti. En gençleri –bana söylendiği üzere on beşlik bir taze gelin– dolgun yanakları ve ışıltılı bir sağlılıkla parlayan yüzüyle bize hizmet ediyordu. Üzerindeki parlak kırmızı bir etekliğin kentten, hatta başkentten geldiği söyleniyordu. Göz kapaklarını hafifçe indirmişti; bir haftadır toplumsal mahcubiyet oyununu oynuyordu. Kınası taze parmaklarıyla her birimize bir dilim vanilyalı ya da anasonlu ballı kek uzatırken, rujlu dudakları dikkatli bir gülümsemeyle bükülüyordu.

Kararlaştırıldığı üzere, dışarıya, onun mutluluğunun yedinci gününü kutladığımız görüntüsü verilecekti. Fakat davet edilen bütün kadınlar, gençler de dahil, kutlamanın onur konuğu benmişim gibi davranıyorlardı. Sanki, bir dul olan ve bundan böyle hiçbir erkeğe ait olmayacak olan ben, bu dağlardan göç ederken, tek başıma yanlarında kalmam gereken kırk kadar partizanın platonik eşi oluyordum...

Benim için ayrılan kadife yer minderinin üzerinde oturup kalmadım; kadınları tek tek dolaştım. Gündelik kısa kollu köylü elbisesini üzerimden çıkarmamıştım ve sıcak mevsime rağmen parmaklarım buz kesmişti; Zöhre halanda daha çamaşırları yıkamamız gerekmişti. Buna karşın kadınların hepsi bana âdeta bir gelinmişim gibi bakıyordu. En yaşlı kadınların oturduğu sıraya geldiğimde de öyle; aralarından birinin gözleri kördü ve değerli bir tespihi parmaklarında çevirirken sessizce mırıldanıyordu. Hiç olmazsa son derece özel bir konuk muamelesi görüyordum. Gerçekten de böyle bir toplantının yapılmasını dilemiştim. Gerekçe olarak birliğin yakında buradan gidecek olmasını göstermiştim. Komutan daha o sabah beni uyarmıştı: "Sorumluluğu sen üstleniyorsun demek?"

"Evet" demiştim, "hepsini akşamın geç saatinde bir araya toplayacağım. Geceyi onlarla birlikte geçireceğim. Sabaha da yanınıza döneceğim."

Her şeyden haberdar olan Zöhre, gündüz, yemek hazırlıkları için gençlere görev vermişti. Böylece o akşam hep beraber yemek yedik; halan mutlulukla bulgur ve taze sebzeyle dolu kâseleri etrafa uzatıyordu.

İhtiyar kadınlardan biri birden öneride bulundu: "Bu mutlu gecede, sevgisi yüreğimi uyanık tutan ve soğuk uzuvlarımdaki kanı ısıtan, o şefkatli gözlere sahip sevgili peygamberin ağıdını söylemek istiyorum!"

Söylemeye başladı, ardından diğer kadınlar da ağıda katıldılar. Gece vakti bu ağıt yüreklerimizde unutulmuş şefkatlerin ve bastırılmış okşamaların bir örüntüsünü uyandırdı yeniden, öyle ki yanımda oturan kadın sessiz gözyaşı dökmeye başladı ve bir diğeri âdeta bir sevgilinin ağzından çıkan bir iç çekişle Allahın adını andı. Ağıt bittiğinde, daha birkaç gün öncesine kadar bakire olan taze gelin yanıma geldi ve çekingen bir sesle konuştu:

"Önderimiz, izin ver avuçlarını cennetin merhemiyle kızıla boyayayım. Bu civardaki kadınların himmeti ve sevgisisin, yarın bizi bırakıp gittiğinde böylece yanında olacağız!"

Yanıt vermedim. Gözlerime dolan yaşları –yıllardan beri ilk kez– saklayamadım. Halan herkese duyurdu: "Mübarek Süleyhamız en küçük kızını anıyor!" Çünkü halan, bunu uzun süredir biliyordum, insanların yüreğini okumayı bilen bir kadındır.

"Mutlu ve günün birinde tıpkı karşında duran şu güzel gelin gibi baş göz olur inşallah!" diye bağırdı gözleri görmeyen yaşlı kadın.

Genç gelin karşımda dizlerinin üzerine çöktü, örtüyü açtı ve parlak bakırdan eski bir fincanın içindeki kınayı ezmeye başladı. Komşu kadınlardan biri ağıtları yeniden başlattı ve ben kendimi sonunda merasimlerin uzun koridorlarına bırakıverdim.

"Hiçbir zaman, düğünlerimin hiçbirinde, bu geleneği arzu etmemiştim", dedim sessizce.

Ağıtları söyleyen, altın ve safran renkli kumaştan başörtüsü olan kadın konuştu: "Bu akşam cennetle düğünün var senin, sultanımız!"

Gözyaşlarımı sildim. Avuçlarımı kınayla kapayan bu tanımadığım genç geline baktım ve kendimi şöyle söylemekten alıkoyamadım: "Bugün senin yüzünü aydınlatan o ışıltıya günün birinde en küçüğüm de sahip olur inşallah kızım!"

"Mutluyum, öyle mutluyum ki, mutluluktan ve sevgiden nasıl titriyorum bir bilsen!" diye gizlice fısıldadı bana doğru.

Ellerimin işi bitip de kınanın kurumasını beklemeye koyulurken yerimden doğruldum –güçsüz ve garip bir biçimde kırılgan– ve genç gelini öptüm.

Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte silahlı erkeklere doğru yola koyuldum. Orada, yukarıdaki ormanlarda yalnızca "savaşçılarımla" birlikteyim, diye düşündüm. Ellerimi yıkadım ve yükselmeye başlayan güneşin ışınlarında kızıl avuçlarımı seyrettim...

Daha sonra, mağarada yalnız kaldığımda sizlere olan özlemim, ufaklıklarım, daha da yakıcı bir şekilde dönüp buldu benliğimi! Seni çağırttırdım, nihayet gelecektin...

11
Mina Küçük Bir Kızken Annesinin Yanına Dağlara Çıkıyor

Mina ve kız arkadaşı başkente giderken yarı yolda bir balıkçı köyünde mola verdiler. Eskiden, 19. yüzyılın sonlarından itibaren bu köyde İtalyan göçmenler de yaşamaya başlamıştı. "Papa Falcone" ismini taşıyan bir hamsi konservesi markası, kalitesi nedeniyle bölgedeki ününü hâlâ koruyor.

Bu göçmenler, iki ya da üç nesillik bir süre içinde "Pieds-noirs"* olmuşlardı; uzak bir Kızılderili topluluğunu andıran bu garip tanım, öncesinde yerli halkın bir savaşla boyunduruk altına alındığını unutturabilirmiş gibi. Göçmenler 1962'den sonra birkaç dalga halinde Akdeniz'in kuzey sahillerine geri döndüler. O zamandan beri köy sakinleri ve civardaki tepelerde yaşayan köylüler, terk edilmiş bu deniz kıyısının ıssızlığında dolaşıp dururlar.

Mina, ağaçlı bir yolun sonunda, balıkçı limanına bakan ve terası olan sade bir lokanta biliyordu. Eski Citroën işçisi lokanta sahibinin emekli maaşı, köyüne dönmesini mümkün kılabilmişti. Karısı ve çocukları ise halen Lyon banliyölerini sevgili vatanları olarak kabul ediyor ve kendisini yalnızca yaz tatillerinde ziyaret ediyorlardı.

Mina "yeniden entegre olmuş" göçmenin lokantasında sık sık ye-

* "Pieds-noir" [Kara ayaklı]: 1950'lerden beri Cezayirli Fransızların anıldığı isimdir. Bu isim Cezayir'deki beyaz Fransız yerleşimcilere ve 19. yüzyılda özel bir kararnameyle Fransız vatandaşlığına geçen Arap Yahudilerine takılmıştır. Cezayir bağımsızlığını kazandıktan sonra "Pieds-noir"ların çoğunluğu vatanlarına döndüler.

mek yerdi. “Izgara balık yapmaya bayılır, yanına da haşlanmış sebzelerden salata... Ama her şeyden önce (imayla gülümseyerek), buraların en iyi şarapları onda var. Ondaki tılsım da bu galiba,” diye fısıldayarak açıkladı: “Atalarının köyünde uluorta içebilmek!”

İki arkadaşın niyeti, öğle saatlerinin kavurucu sıcağından biraz uzaklaşmak.

“Öğleden sonra başkentte oluruz!” diye söz veriyor Mina.

Meze olarak getirilen hamsilerin tadına baktıktan sonra ikisi de “ev yapımı ekmek” sipariş etti.

“Ekmeği komşu kadın yapıyor. Garsonumun yapması gereken tek şey yolun karşısına geçmek!” diye gülümseyerek açıklıyor lokanta sahibi ve ana menüde ızgarada levrek olduğunu söylüyor. Levrekler daha bu sabah yakalanmışlardı.

Arkadaşlar böylelikle kendilerini bekleyen ayrılığı kutluyor.

“Seninle iki sene önce ilk konuşmamızı hatırlıyor musun, Mina? On iki yaşında bir kızken partizanların orada anneni nasıl ziyarete gittiğini kısaca anlatmıştın.”

Mina, yanıt vermiyor, düşüncelere dalıyor. Lokanta sahibi, bir aşağı bir yukarı dolaşıyor; sonra hevesle, anlaşılan köyün medarı iftiharı genç bir kadını anlatmaya koyuluyor: “Fransa’ya göçmeye karar vermişti; beş ya da en fazla altı yıl oluyor. Biliyor musunuz bugün karşıda hangi mevkide kendisi?”

“Karşıyla neyi kastediyorsunuz?”

“Grenoble’yi; buralıların göçmek için pek sevdikleri bir yer! Halima adındaki bu genç kadın, ‘hayalci’ olarak çevrilebilir ya da neden olmasın, ‘bir hayali hak eden’ olarak. Halima burada, başkentte coğrafya diploması almıştı. Coğrafya öğrenimine devam etmek istiyordu, ama burs alamadı. Eh ama karşıda, Pieds-noir’ların eskiden söyledikleri gibi ‘metropolde’ hayalini gerçekleştirdi: Mesleğini yapmakla kalmıyor, bu arada kentin önemli bir şahsiyeti haline de geldi!”

“Kentin önemli bir şahsiyeti nedir peki?” diye sordu Mina’nın arkadaşı, ama içinden geçirmeden de edemedi: Yemekler bir harika, terbiye edilmiş sebze âdeta bizim evde yapılmışa benziyor... Ama Allahım, bu adam ne kadar da geveze!.. Bizi hiç mi yalnız bırakmayacak? Oysa bugün istediğimiz tam da buydu.

“Hemşehrimizin karşıda bugün ne olduğunu mu öğrenmek istiyorsun? Halima, belediye meclis üyeliğine seçildi. Seçildiği burada duyulduğunda köy az kalsın iki yüz tebrik telgrafı birden yollayacaktı!”

“Köyde hayat kalmadı”, diye iç geçirdi lokantacı. “... Neredeyse hiç turist gelmiyor ve yerli müşteriyi soracak olursan; cebi biraz para gören gençler başkentin çevresinden çıkmıyorlar.”

“O halde emeklilik yerinizi isabetli seçmişsiniz,” diye konuşmayı noktalıyor misafir kadın.

Birden her şey sakinleşti. Huzur, bahçeden içeri doluyor, cırcır böceklerinin uzattıkları kısık zırıltıları neredeyse duyulmuyor. Lokanta sahibi biraz kestirmek için ortadan kaybolarak müşterilerle ilgilenmeyi genç bir delikanlı olan garsona bırakıyor.

Mina’nın dudaklarında unuttuğu gülümseme duruyor hâlâ. Maziye mi daldı? Yoksa arkadaşının sorduğu soru havada mı kalacak?

Konuşmaya başlıyor, ya da daha doğrusu, konuşurken kendini dinlemeye hazırlıyor. Huzur bulduğu yerlerden biri olan bu sade lokantada, gerçekten... dönüş yolunda olduklarını unutuyor muydu? Konuşma arzusuna koyvermek istiyordu kendini, şimdi neden anılara gitmenin yoruculuğunu göze alsındı ki? Kimi zaman hatıralar bir çiçektir, onları bir gardenya koparır gibi toplamak gerek... Ama annemin anısını kendi içine dönerek kapanan bir yüzük gibi taşıyorum; merkezinde ben duruyorum; hareli kumaşlara veya kolalı taftalara sarınmışmışım. Kâh kendimi yansıtıyorum kâh kendimi karartıyorum.

Arkadaşım anlayabilir mi, bir gölge-ağzın çok yakınına sokulmuşsan, hatırlamanın mümkün olmadığını?...

Ölüleri diriltmiyorum, onları canlı canlı içimde taşıyorum; olsa

olsa Mısırlılardaki gibi ilaçlanmış olarak. Ve onlar alacakaranlıkta ağır ağır soyunuyorlar katlarından. Oysa eskiden ben yalnızca aydınlık güneş ışığında oynardım ve denizi düşlerdim. Erkek kardeşim limana yüzmeye gidebiliyordu, ama bana asla izin yoktu. Süleyha, büyürken yanımda olsaydı, cesaret ederdim balıkçı yamağı kılığına girmeyi (oğlan çocuğu gibiydim, saçlarımı kessem yeterdi). Ama kayıp kahramanın kızı olarak yapmama izin verilen tek şey annemin efsanesini düşlemekti; oysa... Anılar içimde ağır aksak akan bir sel; ruh durumuna ve havaya göre kabarıyor ya da buharlaşıp gidiyor.

Mina, gözlerini açtı, bir ya da iki dakika, daha fazla değil; sonra parlak güneşin ışığı gözlerini aldı sanki...

Nihayet konuşmaya başlıyor, sözlerine kulak veren arkadaşı onun (konuşmaktan çok yazmak istermiş gibi duran sağ elinin) uzun, biraz sıska parmaklarını izliyor. Parmaklar, konuşmanın ritmini tutmaya, kısa veya uzun cümlelerinin bir şeyi su yüzüne çıkarmak için altını çizmeye başlamıştı. Âdeta duaya, ah etmeye hazırlanan bir kadının tespihe dizilen sözleri gibi, zamanın dur durak bilmeyen ilerleyişinde, bir daha geri gelmeyecek günlerin akıp gidişinde bir şeyleri defetmek ya da dilemek için Mina'nın ince uzun parmakları hafif darbelerle basit masanın kenarına vuruyor. Bu şekilde desteklenen sesi, artık kesintiye uğramayacak. Ruhunun ta derinliklerinde geçmiş tarafından yutulan ("ben, on iki yaşında bir kızken") bir kadının parmakları, henüz söylenmemiş bir dizenin gizli ritmini amansızca vuruyordu...

Mina'nın Sesi

Daha önce hiç görmediğim bir dilenci kadınla karşılaştığım günü hatırlıyorum. Yakından baktığımda aslında hiç de yaşlı olmadığını fark ettim. Fakat dağların şivesiyle konuşuyordu ve çenesinde, alnında ve elmacık kemiklerinde çok sayıda dövme vardı; göçebelerinki gibi. Kapıyı vurmadan gürültüyle girmişti içeri ve davetsizce henüz sildiğim serin avluda yere çökmüştü.

"Anneni çağır!" diye emretti bana haşinlikle.

"Annem burada değil!"

"O zaman teyzeni ya da ablanı çağır!"

"Ne istiyorsun ki?" diye çıkıştım. Ben, on iki yaşında bir kız çocuğu, kendime ev sahibesi görüntüsü vermeye çalışarak duruşumu dikleştirdim ve ekledim: "Erkek kardeşim dışarıda oynuyor, ama burada evde benim..." dedim ve "sözüm geçer" demek istemiştim ama lafı yarıda kesmiştim.

"Sen?" diye sordu kadın eğlenerek. Çini döşemeye oturmuş sırtını havuzun kenarına dayamıştı. Daha sevecen bir sesle konuşmaya devam etti: "Demek burada evin reisi sensin! Görüyorsun her şeyi biliyorum ben, çünkü... sana elçi geldim!"

"Elçi mi? Kimden, ne getirdin?" daha yüksek sesle konuşmaya başlamıştım; bir tuzak olmasından korkuyordum.

O beni hemen yatıştırdı: "Sen gerçekten de annenin, *mücahidenin*, kızısın."

Bu söz nedeniyle güvenim yerine geldi. Ben de yere, tam karşısına oturdum. Belki bir elçiydi ama getirdiği haber neydi?

"Annen, Allah mücadelesinde kolaylık versin, senin ve erkek kardeşinin birkaç günlüğüne yanına getirilmesini istiyor... Birlikte zaman geçirmek için!"

"Birkaç gün annemin yanına mı?" diye mırıldandım hızla çarpan yürekle.

"Anlaşılan ikinizi özlüyor!"

Hızla düşünmeye çalışıyordum. Hiç vakit geçirmeden hemen yola çıkabilmeyi diliyordum. "Kardeşim, bugünkü gibi okula gitmek zorunda olmadığında," dedim kısık sesle, "dışarıda, sokakta oynar. Daha altı yaşında, oyun arkadaşlarına ihtiyacı var onun!"

"Birkaç günlüğüne ablanızın yanına tatile gideceğinizi söyleyebilirsiniz."

"Okul şu sıralar tatil değil ki!"

"Bir bahane bulamaz mısın?"

Bir çare aramaya başladım... Hania'nın sesi, çok uzaktan gelir gibi, beni sürekli uyarıyordu: "Dikkatli ol, düşünmeden hareket etme, dikkat çekme!"

"Bu akşamı beklemem gerek. Akrabamız Ayşe her akşam yemeğe gelir, bazen kalır da. Arkadaşların evinden ablama telefon eder."

Ancak şimdi dilenci kadına soğuk su dolu sürahiyi getirmek aklıma geldi. "Sana zeytin ve sabahtan kalma lavaş getirebilirim."

"Sen tam bir ev hanımı olmuşsun kızım. Su için sağol." Kana kana içti suyu. "Başka bir şey istemem. Unutma, ben elçiyim!"

Ayağa kalktı; aniden canlanmış ve dimdik bir duruş almıştı. Bana sarıldı ve şefkatle konuştu: "Yarın aynı saatte yine gelirim; kardeşin her zamanki gibi dışarıda oyununu oynasın!"

Evin ağır kapısına doğru ilerlerken birden ilham gelir gibi atıldım, onu çarşafından çektim.

"Elçi kadın!"

Kadın dönüp bana doğru eğildi ve gülümsedi. O sırada lacivert dövmelerinin hepsinin biçimleri bozuldu.

"Annemi görüyor musun?" Sesim boğuluverdi; ama dirençli durmak için dudaklarımı ısırdım.

"Onu göreceksin, söz veriyorum sana tatlım!" Gitmek için arkasını dönerken, kolunu havada savurup bütün eve hayır duası okudu.

Bütün gece uyuyamadım. Anlaşılan annem dağların efendisiydi ve dünyanın her tarafında bir elçiler ordusuna sahipti!

Benim için onu görmek için birkaç günlüğüne gitmek kolaydı. Her şeyden önce çarşafa bürünüp gitmem –artık yeterince büyümüştüm– kararlaştırıldığı için. Bir rehberle buluşacak ve otobüse binecektim. Ama kardeşime gelince her şey değişiyordu. Komşular meraklanacaklardı ve polis muhbirlerinin bizlerin Burdeau'da ablamın yanında olmadığımızı öğrenmeleri zor olmazdı.

Sonunda bu maceraya tek başıma atılmama karar verildi. Her akşam gelen akrabamız, orada olmadığım sürece bizde kalacaktı.

Rehberimle kent çıkışında, Sidi Brahmin türbesinin önünde buluşacaktık. Genç kız çarşafımla, tamamen peçeli olarak oraya vardım; yalnızca bir gözüm açıktaydı.

Ne kadar da zorlanıyordum! Başta müthiş gururlanmıştım, hayatımda ilk kez mahallemdeki El Ksiba caddesinden çarşaflı olarak inecektim: Dimdik, herkesin gözünden saklı olarak yürüyecektim, sürekli dikizleyenler için bile tanınmayacak haldeydim. En önemlisi, bunu çok iyi hatırlıyorum, gerçek bir genç kız görünümünde olmaktan gurur duymuştum; on altı yaşında gibi duruyordum. Neredeyse bir kadın, gerçek bir meçhul... bu beni çok etkilemişti.

Türbenin kapısında, bana tarif edilen delikanlı duruyordu: Kırmızı bir başlığı ve kolunda büyük bir sepet vardı. Karşısına geçip yüzümü açtım. Bana, otobüse nereden binmem gerektiğini anlattı. "Senin peşinden geleceğim" dedi. Yüzümü tekrar örttüm. Belki, çarşafa bürünmüş olmakla birlikte tek gözlü biri gibi yalnızca gölgeler görebiliyor olmanın heyecanındandı, birdenbire hiç göremiyormuş gibi hissettim... Elim ayağım birbirine dolandı. Bu küçücük kertikten ne görebilirdim ki?

Otobüs durdu... Titreyerek bindim. Hemen harekete geçti. Kumaşın ardından dilim dolaşarak "Menacer'e gidiyorum" dedim şoföre.

Birden rehberimin binmediğini fark ettim. Şoför yüksek ve alaycı bir sesle, "Ah Lalla, ama biz Kharrouba'ya gidiyoruz" dedi.

Kalbim deli gibi çarpıyordu. Bir sonraki durakta indim. Karşıt yönden gelen ilk otobüse bindim ve yola çıktığım Sidi Brahmin türbesinin önünde indim yeniden. Rehberim artık orada değildi; tereddüte düştüm. Eve mi dönmeliydim? Hayır, dedim kendi kendime, kendimi toparlamaya çalıştım. Kardeşim yalnız değildi, üç dört günlüğüne onunla ilgilenecek biri vardı. Annemi görmeliydim ben. Onu ziyaret etmeliydim; ki öyle de oldu! Hızla düşündüm: Önceki yıl, henüz çarşafsızken, tek başıma otobüsle babamın ailesinin yanına gitmiştim; babam o zaman henüz sağdı, ama aranıyordu. Yine oraya gitmeliyim, dedim kendi kendime. Kentten ayrılan çeşitli yaşlarda köylüler duruyordu karşımda. Yaşlı bir adama yaklaştım.

"Baba, İzzar'ı biliyor musun?"

"Tabii biliyorum, oranın yakınına gidiyorum."

"Senin peşinden gelebilir miyim, yolu bulmak için?"

Birden kuşkuyla süzdü beni. Sanırım peçenin arkasından gelen sesim yaşımı belli etmişti.

"İzzar'da kimin yanına gideceksin?" diye sordu.

Babamın ailesinin ismini verdim.

Cevap adamı tatmin etmişti: "Beni takip et! Benimle aynı otobüse bin ve benim indiğim yerde in."

Bu şekilde akşam üstü sakin ve kararlı bir halde Zöhre halamın ve daha o zaman hayatta olan dedemin evine vardım.

Sabırsızdım. "İyi bir rehber bulmalısınız. Ormanlara annemin yanına çıkıp benim onu ziyaret etmek için buraya geldiğimi söylesin! Onu görmek istiyorum!" diye de üsteledim. Oradaki kadınlar şaşkınlıkla etrafımı sarmışlardı.

Son ziyaretimden beri elbette büyümüştüm, ama ondan değil, daha çok çarşafımı hâlâ acemice taşıdığım için gülümseyerek bakıyorlardı bana; bilmiyorum, belki de etkilenmişlerdi.

Ertesi gün nihayet başka bir rehber geldi; beni annemin yaşadığı gizli yere götürecekti: Ormanın ortasında çok yüksekte bir barınak. Onunla birlikte birliği kırk beş kişiydi; çoğunluğu çok genç yaştaydı. Süleyha için durum iyice güçleşmişti; daha sonradan öğrendiğim gibi, muhbirlikten şüphe ediliyordu. Baskınlarda büyük bir artış vardı. Kentteki kadınlarla bağlantı kurmasının koşulları kalmamıştı. Bu nedenle kısa sürede bambaşka bir bölgeye gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Bizi, kendi soğukkanlı deyimiyle "ufaklıklarını" görme isteğini bu kadar arttıran bu koşullardı. Hatırlıyorum, ilk gece kollarında uyumuştum sabaha kadar, mağaranın en dibinde.

Bu mücahitler arasında tek kadın annemdi. Hep birlikte dört gün geçirdik. Bu süre içinde Fransız askerleri bir operasyon başlattılar ve yakınımıza kadar geldiler. Dağların çok yukarısındaki başka bir sığınağa giderek yerimizi değiştirdik ama akşam yine eski yerimize dönebildik.

Süleyha bir kez, erkek kardeşimi getirmediğim için sitem etti. Ona nedenlerini uzun uzun anlattım: Mahalledeki oğlanlar onun yokluğunu hemen fark edeceklerdi. Üzüldü. "Demek kendi çocuklarımın üzerinde başkaları söz sahibi şimdi!" diye yakındı.

Sonraları, bizi bir daha hiç göremeyeceği kötü önsezisinin ezikliğini duyduğunu düşündüm.

"Aşağıya döndüğünde" demişti bana üçüncü gün, "sana Lla Lbia için bir görev vereceğim." Lla Lbia, bir sonraki cumartesi gününe mücadeleyi destekleyen tüm kadınlarla bir toplantı örgütleyecekti. "Toplayabildikleri her şeyi getirmeliler. Şu anda çok acil olarak kinine ihtiyacımız var. Sakın unutma", diye uyardı beni.

Kızdım ona: "Şimdiden veda ediyormuşuz gibi konuşuyorsun. Ama ben daha buradayım, anne!" Sanırım ilk kez o zaman gözyaşlarına boğuldum.

Süleyha beni sımsıkı kucakladı. "Bakıyorum, orman hayatını sevmeye başladın!" güldü sessizce.

O gün, Lla Lbia'da düzenlenecek toplantıdan sonra, tüm birliğin doğudaki dağlara yer değiştireceğini de anlattı bana; buradan yürüyerek üç günlük bir yürüyüş uzaklığında. "Daha önce oraya gitmiştim bir kez. Orada büyük bir sahra hastanesi kurduk. Güvenli bir şekilde işleyeceğini umuyorum."

"Biliyor musun" diye sürdürdü kısa bir ara verdikten sonra, "bazen buradan, havanın çok duru olduğu gecelerde uzakta Caesarea'nın ışıklarını görebiliyorum... Böyle gecelerde hep sizi düşlüyorum; iki ufaklığımın şimdi odalarında nasıl uyuduklarını hayal ediyorum. Şimdiye dek, uzandığımda bile, sanki şehir –ve onun kalbinde de siz– ayaklarımın dibinde uyuyormuş gibi hissediyordum."

Ertesi sabah, bir çarşamba günüydü, benden önce uyandı ve kalktığımda bana "rehber hazır, seni aşağıya götürecek. Unuttun mu, bugün dördüncü gün!" dedi.

O anda gerçek on iki yaşıma döndüm; partizanların varlığına rağmen kendimi kaybettim. Mağaradan dışarı fırladım, ağlıyordum,

isyan ediyordum: “Dönmüyorum hapiste tutulduğum oradaki o eve, ama siz burada hepiniz özgürsünüz!”

Titriyordum ve içimi çeke çeke ağlıyordum: “Senin yanında kalmak istiyorum! Seninle ormanlara gitmek, açık gökyüzünün altında yaşamak istiyorum!”

Durmadan konuştum. Kederden kıvranıyordum; sanki onların yanında kalma umudu varmış gibi. Süleyha tek bir kelime etmeden beni izliyordu; kardeşime bakmak, onu korumak sorumluluğumu bile hatırlatmadı bana. Üzgündü, ama biraz da eğleniyordu. Kendi kendimi avutmam gerekti. Partizanlar gitmişti. Yavaş yavaş kendime geldim.

“Kardeşim olmasaydı...” dedim hep yeniden hıçkırıklar eşliğinde.

Nihayet kollarına aldı beni, salladı, sonunda kararlı bir sesle “Sen benim kocaman kızımsın! Lla Lbia’ya notumu iletmeyi unutma! Seni cumartesi günü göreceğim!”

Sonra sadece ikimiz, güneşin vurduğu bir açıklıkta oturduk. Gönlümü almak için en güzel anılarından birini anlattı: Bir hafta önce köylü kadınlarla birlikte düzenledikleri bir kutlama yapılmıştı. Bu kutlama da bölgeyi terk edecek olmaları nedeniyle düzenlenmişti. Kutlamada olanları ve duyduğu sevinci anlattı ve anlatırken geleceğe dair umutlarını da dile getirdi. Benim geleceğim demişti; bizim geleceğimiz diye karşılık vermiştim ve bana hak verdi: “Elbette, tüm ülkenin geleceği!”

Cumartesi günü Caesarea’ya indi. Toplantı planlandığı gibi geçti. Beni çağırttırdı. Onu bir kez daha, kısaca, birçok kadının doldurduğu Lla Lbia’nın avlusunda, son kez, yine yaşlı kadın kılığında gördüm... Büyük sepetinin nasıl doldurulduğuna şahit oldum; bu kez Lla Lbia’nın oğlu Ali’ydi sepeti Süleyha’yı şehirden çıkaracak rehbere veren.

O yola çıktı. Ben eve döndüm. Ama bir sonraki salı günü sabahın erken saatlerinde mahalle söylentiyle çalkalandı: “Süleyha tutuklandı!” İnanmadım. O sıralar yalan haberler o kadar sık dolaşıyordu ki ortalıkta; işimize bile yarayabilirdi.

Ancak o günün sonunda dedem evimize geldi ve ciddiyetle bildirdi: "Annen ormanda tutuklandı!"

Tutuklanan başka dört erkeğin ve bir Oudai'nin, babamın bir kuzeninin ismini daha verdi. Hepsi, Süleyha gibi, elleri bağlı ormandan çıkarılmışlar. Ve onları bir daha gören kimse olmadı.

İki arkadaş sessizce arabalarına dönüyor. Sıcak etkisini biraz yitirdi.

Mina direksiyonun başına otururken, "bir saat daha, sonra sağ salim varmış olacaksın hedefine!" diyor sadece.

12
Süleyha'nın Son Monoloğu

Uzun işkence ve kötü muamele sürecinin yalnızca beni saran karanlığından bahsedeceğim sana. Belki bir çadırdaydım, ya da bir sahra barınağında; sorgulanmak üzere getirilmiş tutukluların toplandığı devasa kamp çok uzakta değil gibiydi. Orada öylece yatarken, aralarında tartışmışlardı. Aralarından biri, sesini henüz tanımıyordum, bağırmış (ikinci kez biraz daha düşük sesle; ya da o arada bilincimi kaybetmiştim), benim tutukluluğumun "illegal" olduğunu, beni başka bir kampa (adını unuttum) götürmeleri gerektiğini söylemişti.

Sanırım tartışmaları daha da sürdü; kaba seslerin oluşturduğu bir karmaşa. Aralarından sadece biri ısrar etmeye devam ediyor gibiydi ve sözleri çekiç darbeleri gibi hep aynı, tutuk, neredeyse kızıl kor denilebilecek bir tonla kulağıma çalınıyordu. Ama her şey birbirine karışıyordu ve kalçalarım boyunca tırmanan acı bedenimi yakıyor, kıvrandırıyor, âdeta kulaklarıma kadar ulaşıyordu. Sanki yeryüzünde balçık adına ne varsa, bütün iğrenç kokularıyla birlikte üzerime çöküyor, diye belli belirsiz aklımdan geçiriyordum. Aynı zamanda yer kıvrılmaya başlıyor, kocaman eğik bir düzleme dönüşüyor ve benim için yabancı soğuk mavi bir hiçlikten oluşan bir evrene, bir sessizliğin içine çekiyordu. Ne var ki bu sessizlik, taşan ya da kendi içinde sönümlenen dalgalar halinde ani bir hızla yaklaşıyordu; tıpkı yün mekikleri gibi...

Cellatlarımın konuşmalarını artık duyamadım, kendi inlemelerimi bile algılamıyordum artık...

Bu böyle sürüp giderse eğer, işkencenin bedenimde bıraktığı etki, neredeyse yirmi yıl, üç değişik kocayla geçirdiğim aşk gecelerinin etkisiyle aynı mı olacak? Bu karşılaştırmayı yapmak günah mıydı yoksa? İşkence ya da cinsellik, aniden öylece hiçe, bedene indirgenilmiş; yağlı toprağın üzerine atılmış bir ten, bir kılıf. Son anların hatırası, ürkütücü bir biçimde her şeyi birbirine karıştırıyor: İşkence ve cinsellik. Bedenim –belki de bir kadın bedeni olduğu ve birçok kez doğum yaptığı için– yaralarını, açıklıklarını kavlatıyor, ifrazatını dışarı akıtıyor; aslına bakarsan kendi kendini buharlaştırıyor, parçalıyor, boşaltıyor; ama kendini tümüyle tüketmiyor. En azından şimdilik... Belki de karanlıkta, zamanın dışında bir dönüşüm arıyor...

Doğurduğum dört çocuğu düşünmek; her birinin gelişini önceleyen mırıltıların, inlemelerin, kesik kesik çığlıkların ve kudurmuş sancıların iç içe geçmiş örgüsü; her şeyden önce de seni düşünmek Mina. Senin neredeyse hâlâ çocuk bedenin gece mağarada bana sokulup uyumuştu. Bu, bana uzun işkencelere, o kanın, irinin ve ürenin ruhumu lekelemesine, yüreğimi kirletmesine izin vermeden direnmeme yardım etti.

İleride, çadırda geçirdiğim zamanı düşünme: Sıradandı, kaçınılmazdı. Baban delik deşik bir gövdeyle ama dudağında bir gülümsemeyle öldü: Temizdi, ateş onu son bir yıldırımla kurtarmıştı. Ben savaşırken ölme mutluluğuna erişemedim; çünkü bedenim yüreklerine korku salıyordu. Onun üzerine çullanmaları, onu parça parça etmeye çalışmaları normaldi.

Sonu gelmez sorularının listesini hatırlamıyorum bile! Ormanlardaki hararetli dönemin –yeniden kavuştuğum, bir daha asla kaybetmek istemediğim ve içinde kaybolduğum özgürlük döneminin– öncesindeki altı ayın çok öncesinde bizler; yani delikanlılarla ben, soruların, yanıtların, sözlü sıkıştırmaların, sinsi kelime oyunlarının, her ifadeyi sahte bir itirafname gibi göstermek üzere hazırlanmış olduğunu; bütün bunların gerçekten de düzmece olduğunu, sıradan bir "oyun" olduğunu bilmemiz gerekirdi: Cellatlar için olduğu gibi galiba kurbanlar için de (aralarından

bazıları istençleri dışında zayıflığa düşüp birden çözüldüğünde, utanç çok sonrasında gelir)...

Çünkü silah bir kez elden düştü mü, bu tuzaklar tutsağın elini kolunu bağlayacak ve özdeki net yüzleşme, bir kıskaç haline dönüşür... Hayır, lütfen benim böyle bir senaryom olmasın!

Yakında beni çapraz sorguya alacaklarmış; bir çadırda, bir barakada, bilmiyorum. Helikopterden indiğimde, gözlerim kamaştı ve karşı konulmaz bir içgüdüyle gözlerimi kapalı tuttum. Bana ilk soruyu sorar sormaz –gereksiz, anlamsız bir cümle– anladım ki bir ritüele ihtiyaçları vardı. Manyetonun kablolarını bağlamaya başlamışlar, "küvet" için su tankını getirmişler, bıçaklarını bilindik bileme sesiyle keskinleştiriyorlardı bile; bütün bunlar aslına bakılırsa bedenimin ölçüsünü almak içindi.

Güçlü kaslarıyla, şimdi güneşten yanık teniyle, dört kez doğurmuş bu cinsi, yani bu anıtı, şimdi didik didik edecekler; saklı zembereğine ulaşmaya çalışacaklar, onu kurcalayıp inceleyecek, mekaniğinin basit kurallarına niye itaat etmediğini öğrenmeye çalışacaklardı. Kollarımdaki ve bileklerimdeki kelepçeler canımı yakıyor, şişmiş çıplak göğüslerim ağrıyordu. Dağılmış açık saçlarıma tükürüyorlar ve alayla "aslan yelesi" diyorlardı. Etimin her bir parçasına ikişer üçer hınçla ve soğuk bir kararlılıkla saldırırken, sesimin gerilmiş telini gözaltında tutuyorlardı.

Sesimi yitirmiştim. Sanki bağı ve kökleri yokmuş gibi tek başına inliyordu. Yalnızca bir kez böğürdü, bir sonraki an, hatırlıyorum, tam önümde duran kaba, nemli bir halatı ısırabildim. Belli belirsiz salınımlar halinde duyuyordum sesimi; ama aynı zamanda sanki bir yankı onun keskinliğini şakaklarıma, kapalı göz kapaklarımın altına geri fırlatıyordu. Sesim hiçbir sözcüğü biçimlendirmiyordu; ne Arapça, ne Berberi dilinde ne de Fransızca. Yalnızca belki "Allahım, sevgili Peygamberim!" ya da bu alışıldık sözün bir iç yankısıydı. Vajinam elektrik şoklarının altında dipsiz bir kuyu gibi kıvranırken isimlerinizi, kayıp El Habib'inki dahil ve en son da senin tatlı ismini uzun

bir tespihe dizer gibi art arda sıralıyor, sonsuz bir çeşitlilikte yerlerini değiştiriyordum... Zevkin bu eski mağarasında, senin ismin, tıpkı ipek bir iplik gibi, sonsuzca dürülerek ta en derinime ulaşsın, beni yatıştırıp uyuştursun istiyordum... "Allahım, sevgili Peygamberim..." ve atalarımın Arapçasını anımsadım yeniden: Bu geçiş yolculuğu için şefkatli bir okyanus.

Çok sonra beni dışarı çıkardılar; ışığa. Tanyeriydi bundan eminim. Bedenim yeniden giysiliydi, nasıl bilmiyorum; beni yakalayıp ormanın dışına sürüklediklerinde üzerimde köylü cübbesi vardı. "Bir ceset" dedi sonraları kentten insanlar, babanın köyünün tam ortasında sergilenen bir ceset (ondan sonra orada taş üstüne taş bırakmadılar).

İşte bu tanyerinden sesleniyorum şimdi sana küçük Mina'm. Çünkü seni dışarıda arıyorum, sesini şu karşıda bulmayı umuyorum; varlığını, yollarını, emeğini, evet, geceleri uykuya daldığın ana kadar... Cesedim. Diğerleri, bu yerlerdeki bütün erkekler de mi korkuya kapıldı, neden?.. Benden mi veya "kahramanlığım" olarak adlandırdıklarından mı? Yoksa, kollarımın, göğsümün, hâlâ dik tuttuğum başımın, sonsuza dek darmadağın olmuş saçlarımın bu varlığından mı? Kızıl aslan yelemi özellikle çamurlara buladılar; renkli başörtümü alnımın ve kulaklarımın üzerine bir daha bağlamadılar. Beni saran kahverengi elbisem lime lime olmuş, kalça ve sırt bölgesi kire bulanmıştı, ayaklarım çıplaktı ve çıplaktı başım; ilk gün ışıklarının yangınını yansıtan dağınık saçlarımın bir taç gibi çevrelediği başım.

Beni böyle sürüklerken ve etraftaki çakalların bakışlarına ve ondan da öncesinde, çember oluşturmuş dehşetle taş kesilmiş köylülerin gözlerine teslim ederken; paralanmış kadın bedenimle alay ederken: Dizlerimden birisi yana açılmış, sanki bacağın oluşturduğu bu hafif kıvrım, müstehcen bir duruşa zorlanmış gibiydi. Bir ayrıntı, bir tablo, onun karikatürü... Ürkütücü sözler yağdırıyorum üzerine... Bütün bunlar, çılgınca bir şekilde cellatlarla, kurban ya da tesadüfen tanık olan erkekleri birbirine bağlıyordu...

"İşte burada şer nedir size onu gösteriyoruz! Gözlerinizi açmanızı, bu manzarayı seyretmenizi istiyoruz. Sizin iyiliğiniz, gelecekteki vicdan huzurunuz, gelecek nesillerin uykusu için!.."

İslamın, Marabutların* Allah bilir daha nelerin namus ya da gelenekleri adına; en azından tüm ağırlığıyla gelenekler adına erkeklere yönelik bu söylevi çok iyi tahmin edebiliyorum. Aynı anlaşıytakilerin birbirine uyarısı, köydeki 'Café du Comerce'teki yerleşimciler, ya da camide ve Moritanya kahvehanelerinde domino oynarken müminlerin yaptığı gibi konuşmak istiyorlardı sanki: "Karılarınız kızlarınız rollerini karıştırırlarsa neye varacak bunun sonu!" Veyahut buna benzer bir cümle, olabildiğince dar kafalı; yerde yatan bedenimi kepaze etmek için!

Ah Mina'm, bu arada artık bir kadın oldun, bedenimin bütün herkesin önünde sergilenmesinin (çarmıhsız bir çarmıha gerilme diyebilirim neredeyse) etkisi, on yıllarca köyde kalmama eşti âdeta: Bir gece, bütün geceler. Sanki o yerde (ateşkesten sonraki gün Hania'nın nafile aradığı yer) acımasız bir güneşin altında çürüyüp gitmiş gibiydim; ve ondan sonra da, onun uykusuzluğunun bitip tükenmeyen dolanıp durmalarında!..

Ölümün sergilendiği bu yerde kök saldım ben, seni beklemek için, yirmi yıl sonra sana beni sormak için: Korku hâlâ mı etkisinde tutuyor beni; bu kılıfı yıpratıp dağıtacak, onu sayısız toz tanecikleri halinde güney rüzgârıyla savuracak kadar kavuruyor, zayıflatıyor mu? Yoksa senin için, narin bedenin, genç yüzün için, geleceğin için duyduğum endişeye mi dönüştü?

Senin için duyduğum endişe, senin kaderine olan endişeli merakım, doyurulmamış açlığım beni hâlâ etrafta dolandırırken, her şeyden arınmış olarak nasıl ölüler diyarına gidebilirim; sen ki güçlü kokusunu yayamadan kopup düşebilecek bir yasemin dalısın...

Bedenim yalnızca uykuda mı? Yenilmiş kabul edilen kadın bedenleri, böylece, unutmanın rüzgârıyla gölge çizgisinin öte tarafına taşınarak uykularını genişletirler ve orada, büyük kayıkçının sandalında birbirlerini beklerler.

---

* Kuzey Afrika'da dervişlere verilen ad, murabıt.

Sanki seni doğuran karnım, kendi huzurunu bulmadan önce, senin genç bedenine neler olacağını, doğurup doğurmayacağını ya da onu daha farklı bir güç, farklı bir olgunlaşma mı beklediğini öğrenmek için bekliyor...

Sana anlatmak istediğim, birkaç gün var. Temmuz başıydı. Sirocco*, en güneydeki çorak yamaçlardan yukarı tırmanmış, ardından neredeyse görünmez dağ geçitlerinden aşağı, o ana dek serin, basık kentin üstüne atılıyordu... Gözeneklerimin her biri gökyüzüne teslim. Sonsuz gök kubbesini dolduran, dökülüp saçılan ışığı izlemek için iki gün: Gökyüzünün saat be saat geçirdiği değişim, çoban köpeklerinin artık havlamayı bıraktığı ve sessizliğin acımasız bir çan gibi dağınık çiftliklerin üzerine abandığı sıradaki belli belirsiz solukluğu; tiyatroda öğle sıcağında tatsız bir tragedyayı beklerkenki gibi esiri** tınısız, gümüşi titreştiren bekleyiş dolu bir sessizlik... Yerde yatan bedenim katılaştı, bundan böyle sana nasip olacak bir kuvvet kazandı.

Sanki benim için bir daha hiçbir zaman gece olmayacak: Bedenimi saran zaman, mekân, biçimler çürümek ya da dağılıp çözülmek istemediği için, her şey yalnızca ak bir ışık; parlak bir öğle beyazı (oysa gözlerim başından beri kapalıydı).

Yalnızca birkaç çocuk –zaman mevhumum yok– iki oğlan ve bir kız, bir sonraki seher vakti, dağılan karanlığa sığınarak dikkatlice yanaştılar bana. Kız çocuğunun kısık ama korkusuz bir sesle, taze bir masumlukla, içimde açlık, doğal bir arzu (bir inciri bölme, ayran içme, beyaz üzüm tanelerinin dişlerin arasında ezilen eti) uyandıran taze bir masumlukla konuştuğunu duydum.

Seslenmişti: "Bakın! İşte yüzü... Uyuyor. Güzel kokuyor!"

Oğlanlardan biri fısıldadı, acı ya da keder sesleriyle karşı koyan kızı kenara çekti. Geri geldiler; bu kez dizlerinin üzerinde sürünerek ve bir ya da iki kez etrafımda dolandılar, bana dokunmadan.

---

* Sirocco: Sıcak yerel bir rüzgârdır. Cezayir ve Tunus'tan Akdeniz'e doğru eser.

** Esir: Dünyayı saran hava tabakasının üstündeki arı ve ışıklı gök.

"Saçlarına dokunmak istiyorum" dedi kız.

"Hayır, hayır!" diye itiraz etti ikinci oğlan, ince ürkek sesi kulağımın çanağına oturdu kaldı.

Sonra kayboldular. Güneş alnımı yakıyordu. Uzun bir süre sonra arazi arabaları yaklaştı, frene bastı. Çizmeler, emirler ya da küfürlerden oluşan sesler. Yine sessizlik; devasa keten bir örtü gibi dümdüz yayıldı. Bedenim bu ikinci gün açılmaya başladı. Etinin derinliklerindeki bir mırıltı, terk edilmiş baharla karışabilmenin yollarını arıyor.

İkinci günbatımı sırasında meçhul bir kadın sesinin yaktığı ağıt başlıyor. Yan taraftaki köy evinden geliyor; o küçük tepede, gül ağacının arkasındaki evden. Ara vermeden söylüyor, bütün gece boyunca: Bana ışık sağlayan bir ninni. Bu ses, artık alacakaranlığın bana dokunamayacağını, bedenimin kendi ışığında kaldığını ve seni, Mina'mı beklerken sesimin havada asılı kaldığını biliyor olmalı.

Meçhul kadının yaktığı ağıt, bir ölüye yakılmış gibi gelmiyor bana, yok hayır: Canlı, hafif, kimi zaman neredeyse tiz. Selamlama dile getiren şarkılar gibi; yeni doğanı, sünnet öncesi küçük oğlanı ya da doğurgan bakireleri, yeni evlileri. Titrek bir umudun, içinde gizli gözyaşların yalnızca şarkının bitimindeki sesin tınısında belli olduğu, belirsiz bir bekleyişin ninnisi. Etrafı ablukaya alınmış kulübesindeki meçhul kadın, beni kutlasın mı yoksa bana ağlasın mı bilmezmiş gibi. Sanki bu şarkıcı sesinin salınımlarıyla çevrelenen bedenimin onuruna, evet, bu meçhul şarkıcı beni ağır ağır sarmalayarak duru sesinin yükselişiyle bundan böyle canlıların arasında yerimi temsil etmek ister gibiydi: Seni bekleyen büyülerde, yaklaşmakta olan büyülenmelerinde ve de yokluğumu hissettiğin ve seninle konuşamayacağım zamanlarda üzerine kapanacak bulutlanmalarda benim yerime refakatçin olacak.

Meçhul köylü kadın benim için söylüyor demek. Seni söylüyor. Seni müjdeliyor. Seni benim için mavi gökyüzüne işliyor.

"Cesedim" diyorlar. Bağımsızlık geldiğinde belki de "heykelim" diyecekler. Sanki heykel olarak bir kadın bedeni dikilecek; sanki onu öylece dışarıya dikmeden önce, düz ufka karşı yüzyıllar boyu ağzı

bağlanmış suskunluğu delip geçmek zorunda kalmayacaklar! Biz kadınların için; en azından burada, bu ülkede.

Üçüncü gece, en azından böyle anlatıldı, bedenim ortadan kayboldu. Bunun nedeni o sırada reddedilen barış mıydı yoksa o anda başlayan bir mücadele mi? Senin için, ya da bizim için; senin, benim ve meçhul kadın için; bütün bir gece boyunca ağıt yakmış ve başı migren ağrılarıyla çatladığı için bir sonraki günün tamamını yatakta geçiren, ne çocuklarıyla, ne kocasıyla ne de çocuklaşmış kayınvalidesiyle ilgilenen meçhul kadın için.

Kahraman bir hırsız olarak beni almaya gelen, mağaradaki gençlerden biriydi. Omuzlarında taşıdı beni. Epey ağırımdır ve daha da ağırlaşmıştım; çadırdaki işkencelerin ağrısından değil, daha çok yakıcı güneş altında geçirdiğim saatlerin sonucuydu bedenimi kaynatan ve kabartan, tıpkı gür bir bitki gibi.

Onu, her tarafıma dokunurken elinden tanıdım. Onu tanıyorsun... Artık söylemek, anlatmak zorundayım sana. Hatırla; bir ay önce sana elçiyi gönderdiğimde: "Çocuklarımı özledim", diye üstelemiştim... "Ufaklıkları, onları bana birkaç günlüğüne, birkaç geceliğine yanıma... ormana getirebilirsiniz."

Elçi bir hafta sonra ikinci kez aşağı inmişti. Çünkü sen, erkek kardeşin için ziyaretin zor olacağını, civardaki çocuklar her zamanki gibi oyun oynadığını görmediklerinde komşuların sorular soracağını söylemiştin. O zaman sana haber yollamıştım: "Tek başına gel ve ablanda bir hafta geçireceğini söyle." Ve tekrarlamıştım, çünkü kendimi tutamıyordum: "Seni özledim!"

İki gün sonra seni karşıladığımda gülüyordun, hatırımda olduğundan da gençtin, daha kırılgan. Kollarıma atılmış, kahkahalar atmıştın küçük bir kız çocuğu gibi. Ve ben nefesin kesilene kadar sıkıca bastırmıştım göğsüme. Bizi izleyen delikanlıların önünde "Ah Jeanne d'Arc'ım benim!" diye bağırmıştım.

"Çocuklar"; bölüğümdeki partizanlara hep böyle seslendim ben. Nedensiz de değildi, hepsi çok gençti. Dördü ancak on sekizindeydi,

diğerleri de yirmili yaşlarındaydı. Bazıları, '56 yılının yazında üniversiteli gençlerin öncülük ettiği grevden sonra dağılan öğrenci grubundan partizanlara katılanlardandı. Diğer yarısı neredeyse tamamen köy çocuğuydu; yaralanıp bizim iki günlük yürüyüş mesafesindeki sahra hastanesinde tedavi gördükten sonra toparlanmak için bize gelenlerdi. İyileşenlerden biri de o delikanlıydı.

Sen gelmeden kısa süre önceki ve hepsine kendi şivemde "oğlum" dememden kaynaklanan bir olayı hatırlıyorum. Denetime gelmiş yaklaşık elli yaşındaki bir kadro, bunu duymuş ve hepimizin önünde şakalaşmıştı benimle: "Aslına bakarsan buradaki herkes senin oğlun! Buraya gelsem, ben bile..."

"Beni 'ana' diye çağırıyorlar, ama bunu onlardan ben istemedim."

Tersine, diye ekleyebilirdim. Beni daha saygın ve daha yaşlı yapmışlardı. On beş güçlü, sırım gibi delikanlının başıydım. Aralarında iki üç tanesi de olağanüstü yakışıklı ve yapılıydı. Hepsi saygıyla önümde başlarını eğiyor ve hatta elimi öpüyor, sonra onu çevirip içini de öpüyorlardı. Bu sadakat gösterisiyle, bir yerlerde kendilerini bekleyen büyükannelerini ve suskun annelerini zihinlerine çağırıyorlardı.

Yani bana bir rol biçiyorlardı. Ben sesimi çıkarmıyordum. Oyunlarına katılmıyordum. Bunun gibi sözde aile âdetlerini hiçbir zaman pek önemsemedim. Ancak şimdi, sana konuşurken, köyde seyirliğe çıkarılmamdan sonra, bedenim sana yönelik birçok soruyla dolu ve soruyorum kendime: "Mağaradaki o günler niye?"

Beni daha sonra kaldırıp götüren delikanlıyı tanıyordun. İki büklüm, âdeta ikiye katlanırcasına gece karanlığında ormanda, omuzlarını örten ve iki yanına sarkan bedenimi sırtında taşıdı. Sana bu anı anlatıyorum, beni oradan götüren erkek bedenini betimliyorum. Bütün bir gece boyunca beni nereye gömeceğini aradı durdu. Bu uzun zorlanmada dişlerini sıkıyor, güçlükle nefes alıyordu: Bir oğlun saygılı iç çekişleri.

Bir zamanlar bana adayacakları efsaneyle ilgili olarak bu adamı bulmalı ve minnettarlıkla herkes adına defne yaprağından bir taç örmeli. Yok, hayır vazgeçtim! Çünkü eğer bir adam varsa eğer, bana

sınır koyan, soluğumu alan, istemeden de olsa bana ihanet eden, o bu delikanlıdır! Hepimizle birlikte beş geceyi bizimle geçirdiğinde, seni kollarımda tutmuştum ve sen titriyordun; bana nemden olmadığını, içindeki şefkatten olduğunu söylediğinde bu savaşçı da vardı... Belki de unutmuşsundur onu.

Bir tek o –kendisi ya da diğerleri bunu istemeden– beni hapsetmeyi, beni kapatıp yalıtmayı başardı. Beni gömdü. Bu onun sevme tarzıydı. Oysa düşman, ister istemez bulmuştu benim yaşam dokularıma, kaslarıma en uygununun ne olduğunu: Kadınların zılgıtlarıyla işlenip açık gökyüzü altında çürümek. Oysa o beni gömdü. Geleneklere uygun olarak... Bana hürmetinden, İslama uygun olarak!

Sana itiraf edeyim, hâlâ bunun vicdan azabını duyuyorum: Beni en azından bir saat boyunca, çabadan inleyerek taşıdı ve bunu sevdiğinden yapıyordu! Onun sevgisi bir oğlun sevgisi olmalıydı; ama bir belirsizlik, ta özündeki bir şey kendisini ürkütüyordu sanırım.

Beni gömmesinin nedeni, her şeyden önce, senin, kollarımın beşiğinde geçirdiğin o geceler boyunca duyduğu sarsıntıdandı... Biz yalnız ikimiz, mağaranın en dibinde ve bütün o oğullar, gençler. Birçoğu gece nöbetini paylaşıyordu ve bu nedenle girişin civarında bulunuyorlardı.

Onun, mezarcının, anayı gömenin, senin ziyaretinden bir süre önce bakımını yapmıştım, hastaydı ve sanrılar görüyordu. Eski gücünü bulması ve diğerlerinin yürüyüşlerine katılması yaklaşık bir ay sürdü. Komuta bendeydi ve en yakın zamanda bir çatışma beklendiğinde onu bir komando birliğine katmaya söz verdim. Gözüpek olduğunu anlamıştım, ama henüz yeterince iyileşmemişti...

Kendini iyileşmiş sayıyordu. Oysa her gece yarı uyur gezer –belki de sadece numara yapıyordu– yerinden kalkıyor ve usulca yanıma yaklaşıyor, karanlıkta kör elini bana doğru uzatıyordu. Elimi bulduğunda ya da onların yerine çıplak ayağımı, onları sessizce öpüyor, bazen de gözyaşlarıyla ıslatıyordu. Ben donup kalıyor ve taş kesilmiş bir halde bu tapınmanın bitmesini bekliyordum. Sonra sakin, bitkin bir şekilde yerine dönüyordu. Ertesi gün, yalnızca gözbebekleri diğerlerinkinden biraz daha fazla parlıyordu ve gözlerini bakışlarımdan kaçıran tek kişi o oluyordu.

Onun akıl karışıklığını anlamakta zorlanıyordum. Karşılaşmamaya çalışıyordum. Sen bizimleyken, seni kollarımla, göğsümle sarmamın en başlıca nedeni, seni zifiri karanlıktaki bu seremoniden korumaktı. Uzun süre uyanık kalıyordum, çünkü biliyordum, ikimize birden dokunmasına tahammül edemezdim. Bu gözü yaşlı sahnenin yaşanmaması için gece ışığını yakmak, onu itmek ya da bir darbeyle uyandırmak istiyordum.

Seni koruma isteğindendi sanırım bu endişem. Bir gece ağlıyordum, sense sokulmuş kollarımda uyuyordun. İçimden şöyle geçirdim: "Ben yaşlanmayacağım. Ve o benim koruyuculuğum olmadan kadın olacak. Oysa bu ülke her hassas genç kız ruhu için ne kadar çok acımasız çakalla dolu!"

Bir gece o gencin kalkıp elleriyle etrafını araştırdığını duydum. Aniden ışığı yaktım. Çocuklar hemen yerlerinden fırladılar, biri silahını çekmişti. "Ne oldu?" diye sormuştu girişte duran nöbetçi; silüeti dar geçitte görünmüştü.

Uyurgezer kımıldamadı, gözleri fal taşı gibi açılmış, suratı uzun bir maskeye dönüşmüştü.

"Yok bir şey" dedim "uyurgezer o!"

Nöbetçinin işkillenerek yakınlaştığını ve senin bulunduğun yöne baktığını hatırlıyorum. Kızım benim, uyanmıştın ama neşeliydin. Nöbetçi bir şey söylemek istedi, endişeli ve kuşkuluydu. Ama ben olaya kesin bir son verdim:

"Herkes yatsın! Dedim ya, bir şey yok!"

Mumu üfleyerek söndürdüm.

On beş-yirmi gün sonra, ay ışığında, beni özenle gömmek üzere daha önce bilmediğim bir açıklık buldu. Ağrıyan bir sırtla işini bitirdiğinde, birden çok rahatlamış hissetti kendini. Ormanda gözden kaybolurken duruşu giderek dikleşmişti.

Bu açıklığı, tatlım, hiç bulamayacaksın. Önemi yok. Köy meydanında, meçhul kadın yorulmak bilmeden ağıt söylerken, gözleri açık bedenim çürürken seni bekliyorum.

Son Söz

Cezayir'den uzak, kaçak korsanların yuvası
Acılar şehri Caesarea'm!
Mozaiklerindeki kuşlar
Gözyaşlarımın semasında uçuyorlar

"Misafir" kadın, "ziyaretçi" kadın, "yabancı" kadın ya da arada bir de "o kadar da yabancı olmayan yabancı" kadın; bütün bu sıfatlar benim için miydi?

1956 ve 1957'de Süleyha gerçekten de merkezde duruyordu: Yalnızca Caesarea uğruna mücadelenin değil, aynı zamanda ayakta tutulması gereken bir örgütün merkezinde de. Dağlarla –onun partizanlarıyla–, tereddüt eden, ürken, temkinli duran ama fırtınalarıyla, depremleriyle geleceği karşılarında gördükleri için büyük umutlar da besleyen yarı aktif kent sakinleri arasında bağların kurulması gerekiyordu.

Kırk iki yaşındayken Süleyha, üçüncü kocasını partizanlarda kaybetmişti ve henüz küçük iki çocuğunu El-Qsiba caddesindeki evde bırakmak zorunda hissetmişti kendini. Bununla birlikte Süleyha bugün hâlâ antik kentin kalbinde yaşıyor. Tutuklandıktan ve işkencelerden geçirildikten sonra kayıtlara kayıp olarak düşülmüştü. Onun öncesinde herkesin önünde sarsıcı bir konuşma yapmış ve bana öyle geliyor ki bu konuşmayla semalara yükselmişti... Kent mozaiklerindeki kuş-kadınlar gibi, bugün hemşehrilerinin zihinlerinde yarı silinmiş bir zevahiri var. Fakat türküsü kaldı.

Sırf, bunları aktarmak için geri döndüm. Doğduğum kentte, onun sözlerini ve onun suskunluğunu, onun bekleyiş ve fırtınalı eylemlilik aşamaları olan mücadelesini kaydediyorum... Onu duyuyorum ve kulaklarını balmumuyla tıkamayan gezgin Odisseus'la neredeyse aynı durumda bulunuyorum. O, ölüme giden ince sınır çizgisini hem arıyor hem de ürküyordu; dinlemek ve sirenlerin şarkılarını hiç unutmamak istiyordu. Süleyha, o büyük destanın Sirenleriyle karşılaştırıldığını duysa güler ve alay ederdi.

Benim kentimde insanların neredeyse tamamı kulaklarında balmumuyla yaşıyor: Dünkü yangının yankısını duymamak için. Kendilerini, sakin küçük yaşamlarının akışına huzurla bırakabilmek için unutmayı seçtiler.

Antik kent Caesarea'm! Kim derdi ki bu kızılımsı taşların –iki sarnıçtan başlayıp, anfi tiyatrosu, arenası, ören yerlerine, dik bir uçurumun kıyısında havaya dikilmiş bir işaret parmağı misali fener kulesine dek– yalnızca bu taşların hafızayı koruduğunu. Hatta neredeyse hiçbir turistin ziyaret etmediği müzede sergileniyor olsalar bile (en azından, 4. yüzyılda Numidyalı* korkunç Firmus'tan başlayıp 150 yıl sonra Vandalların sürdürdüğü bütün o yıkımlara direnenler)...

İki bin yıllık tarihiyle Caesarea –neredeyse Cirta-la-haute veya yeniden kurulmuş Kartaca ile rekabet edebilir– bebekliğimde emeklediğim, küçük çocukluğumda sarsak adımlarla yürüyüp ilk sözcüklerimi söylediğim, daha sonraları Süleyha'nınkine komşu sade iç avluda ip atlamayı öğrendiğim kenttir. Moritanya'nın Caesarea'sı; rüzgâr ve fırtınayı anlatan eski adıyla İol**, ardından bir korsan yuvası ve sürgün edilmiş Endülüslülerin sığınma noktası, sonra da Fransız sömürge egemenliği dahil Cezayir'deki çeşitli egemenlerin "istenmeyen" ilan ettiği kişilerin toplandığı kent. Bugün "acıların başkenti"mi bambaşka gözlerle görüyorum... Onun canlı

* Numidya: Afrika'da Sahra'nın kuzeyindeki, bugün Cezayir sınırlarının içinde kalan bölgeye Romalıların verdiği ad.

** Kenti kuran Finikelilerin verdiği isim.

hafızasını sadece taşlar oluşturuyor; kent sakinlerinin ruhundaki harabelerse dağılıp gidiyor.

Süleyha'nın yaşamını –"ıstırap öyküsünü"– dirilttikten sonra böyle bir saptama niye?

Küçük kızlığının kentine, gurbetten yalnızca birkaç günlüğüne dönmüştü; evet, kesinlikle "o kadar da yabancı olmayan bir yabancı"ydı. Mina ve Hania'yı, Madam Lionne'u, kentin üzerinde yükselen tepelerdeki Zöhre Oudai'yi dinledikten sonra (bu iki yaşlı kadının daha ne kadar ömürleri kaldı yaşayacak?) gerçekten dönmüş oldum.

Döndüm mü? 1975'teki şekliyle değil (Mina daha o zaman "bağımsızlıktan on üç yıl sonra!" diye sitem etmişti bana), bana aktarılan anıları nihayet tek bir tespihe dizmeye başladığım 1981'de değil; daha o zaman boşlukta salınan seslerin bir oratoryosunu tasavvur etmiştim. Hayır! İtiraf etmeliyim ki yirmi yıl sonra bir kez daha doğduğum kente, memleketime dönüyorum. Öyle ki, o soruyu (yüksek sesle) dile getirmek için, (sesi ve yüreğine saplı dikenler gibi duran anılarıyla) Mina'ya bile gitmeye cesaret edemiyorum; büyük dayıma ("ülkenin en eski noteri, ama hâlâ aktif!") rica etmeyi göze alamıyorum, yaşı ilerlemiş olmasına rağmen hâlâ kadınların dünyasına oldukça hâkim olan karısına sormaya da cesaret edemiyorum; hatta kuzenlere (hepsi çoluğa çocuğa karışmış kadınlar) bile başvuramıyorum: "Madam Lionne, Lla Lbia hayattadır inşallah?"

Hayır, bu cesaret yok bende. Zöhre Oudai, Caesarealılar söz konusu olduğunda, karşı konulmaz bir kötümserlikle başını küçümseyerek sallama tarzını mutlaka koruyordur. Yine de, bu arada büyük bir olasılıkla, bağımsızlık savaşında ölen oğullarının yanına gittiğini işitmek zorunda kalmak istemiyorum.

Çocukluğumun mekânını "dinleyici" olarak yeniden keşfediyorum; anlaşılan müzedeki garip mozaiği yeniden incelemekten başka bir şey gelmeyecek elimden: Üç kuş-kadın. Gemide bağlı bulunan Odisseus için çifte flüt ve arp çalıyorlar hâlâ.

Demek geri dönmekte bu kadar gecikmişim ve şimdi nihayet bu hikâyeyi anlatmaya karar veriyorum! Gecikmem huzursuz ediyor, aklımı karıştırıyor, bana suçluluk hissettiriyor. Sanki beni, doğduğum kentten ayıran bir şey var. Unutuşumdan mı? Yalnız yavaş yavaş kavramaya başlıyorum: Eve dönmeye neşeyle karar verdiğim için; meydandaki Belombra ağaçlarını hayranlıkla seyretmek, iki ya da üç gün babamın, onun babasının, annemin ve onun annesinin kentinde geçirmek, gözlerimi Akdenize bakan Dahra sıradağlarının zirvelerinde gezindirmek, kendimi bin yıllık deniz fenerinin halen hasarsız yerinde durduğuna, eski Arap mahallelerinin tam ortasındaki Roma döneminden kalma amfi tiyatronun kalıntılarının hâlâ ufalanıp dökülmeye devam ettiğine ikna etmek için. Taşlardan, tarihten oluşan bu kalıcı ortamda buradaki insanların, yetişkin adamların ve avare delikanlıların, kendilerini ne kadar da unuttuklarını kavramaya başlıyorum; öyle ki onları unutmak daha iyi.

Hâlâ buradalar: Neredeyse hiç hareketsiz gölgeler. Bilge prensler için ve onlar tarafından kurulduğundan, haşmeti kendileri için fazla yüce olan bu kentin sokaklarında dolanıp duruyorlar. Evet onları, süzülen, kayıp ezgiyi duymayan gölgeler olarak görüyorum... Hiçbir şeyi, bugün bu her şeyin üstünde yükselen dağları savaş alanı olarak kullanan aklını kaçırmışların, çaresizlerin ya da gözü dönmüşlerin sesini bile duymuyorlar. Sessiz sakin kentliler kentin sokaklarında, meydanlarında can sıkıntısı içindeler ve bu tür şiddet nöbetleri karşısında ancak irkilebilirler.

Yirmi yıl sonra, yirmi yıl gecikerek, bir zamanların hikâyesini Süleyha'nın sözlerinde, onun sesinde, Süleyha'nın esîrsel varlığında dile geleceği gibi, yeniden canlandırmak üzere eve dönmeye karar vermişken; tehditkâr bir şekilde ortaya çıkan bu canilerin anlamı ne olabilir? Öldüren, tecavüz eden ve yıkan; en uzak geçmişten gelip dirilen yeni bir Firmus ya da vahşi vandallar.

Kentin geriye kalanı, neredeyse diğer herkes ne anlama geliyor? Etrafında dölleriyle erkek ve kadınlar, aileleriyle, Caesarea'nın, başkentin ve diğer kentlerin dar sokaklarına sökün edip, nereye bil-

meden sürüklenen asık suratlı, biçareler. Televizyon karşısında pinekleyenler, "güzel oteller"in –söyledikleri gibi blok bina stilindeki lokallerin, o çirkin "Palace"ların– barlarına yığılanlar (artık mütevazı bir kent olan Caesarea'da değil fakat başka yerlerde, başkentte). Zenginlerin oğulları, öteki herkes gibi, aslında benim sıradan vatandaşlarım mı?

Hiçbir şeyin olmamış olmasını, ya da neredeyse olmasını isterlerdi... En azından son on yılın, dökülen kanların olmamasını isterlerdi.

Fakat çok uzak değil, geçen ilkbahardaki bu kan döküş, farklı emareler altında, başka bir öfkenin ateşine dönüştürülmüş olarak sürdürüldü.

Bereket versin ki bazıları tetikte olmaya devam ediyor: Hâlâ görebiliyorlar, onların etrafında binlerce suçsuz kayıp bildiriliyor; onların da cenazesi yok.

Tıpkı, Hania'nın mezarını ormanda aradığı Süleyha gibi, daha birçok başka kurban, gölgede, kaybolmuşlukta, dehşette görünmez kalmış.

Başkentte kalabalık –Caesarea'da da neredeyse aynı şekilde– zamanın gri selinde akıp gidiyor. Senin için anlamı şu (çünkü sen kendini memlekete dönmeye hazırlıyorsun, değil mi, bu arada vefat etmiş olan babanın naaşına daha yakın olmak için): Bizim için unut, hiçbir şey olmamış gibi davran... Ne yapalım bizler, birçok başka halklar gibi, ayıbımızı, kara lekemizi alnımızda, kirimizi yüzümüzde taşırız! Ne edelim, biz son derece sıradanız, tıpkı karışıklıklara ve iç savaşlara engel olamamış birçok başka ulus gibi: Mesela, Saint Barthelemy katliamına* sahip bir ulus. Ya da daha yakın bir tarih: 1871 Mayısındaki

* Saint Barthelemy katliamı: "Aziz Barthelemy Günü"ne denk düşen 24 Ağustos 1572 tarihinde Fransa'da Katolikler tarafından Huguenot denilen Protestanlara karşı gerçekleştirilen katliam. 24 Ağustos 1572 sabaha karşı beyaz haçlı giysili Katolikler evlerinde uyumakta olan Protestanlara saldırdılar. Önce Paris'te başlayan katliam daha sonra bütün ülke geneline yayıldı. İki gün süren katliam sonucunda, resmî olmasa da on binlerce Protestan'ın öldürüldüğü tahmin edilmektedir. 26 Ağustos 1572'den sonra sağ kalan Fransız asıllı Protestan soyluların tamamı dinlerini terk ederek Katolikliği kabul etmiş, halk tabakası ise İsviçre ve Almanya'ya sığınmıştı.

kanlı hafta, Paris Komününün bastırılması (senin yaşamak için seçtiğin şehirde). Listeyiİspanya'yla, bizim eski Endülüs'le başlayıp komşu ülkelerimizin çok sayıdaki iç çatışmalarıyla uzatmak mümkün!

Artık kendimize ait, hem de yerli malı işkencecilerimiz, kölecilerimiz, protestocu gençlere gerçek kurşunlarla ateş eden silahlı uşaklarımız var. Şimdiki çalışma kamplarını daha dört ya da beş yüz yıl önce, "Cezayir'in ılıcaları" diye adlandırıyorduk. Şimdi yeniden buradalar, daha kanlı, modern işte!

Kayıp kız evladının geri dönüşüne gelince... Yaşayan, ama sadece senin ve iki kızı için yaşayan Süleyha'yla karşılaşman... Karşıda her kentte –ister küçük ister büyük olsun, antik ya da modern– yeni Süleyha'lar diriliyor. Korku ve bekleyişin, cesaret ve ne yazık ki gizli, öfkeli suçların birbirine karıştığı her yerde, tragedyada bir kahraman, aniden parlayarak, tek bir gece ya da bir yıl ışıyor boşluğumuzun içinde.

İşte o andır seni ilgilendiren; hikâyenin neden tamamlanmadan, boşlukta asılı kaldığının gerçek nedenini arıyorsun... Daha yirmi yıl önce bunu yapmıştın. Oysa daha o zamandan gecikilmişti.

Yalnızca dinlemenin sözcükleriyle yazdıklarım parmaklarımın arasından kaydı gitti, gecikti, ertelendi; oysa kurgusu uzun zamandır çatılmıştı. Koşullara rağmen, ama tek başına, müzisyenleri dinlemek isteyen, bunun için kendini gemisinin direğine bağlatan Yunan kahraman geliyor aklıma. Gemi kurtuluyor, yeniden uzaklaşıyor.

Ancak ben uzaklaşmıyorum, kendimi bağlatamıyorum. Hayır! Süleyha'nın mozaikteki sureti solgunlaşıyor. Fakat sesi canlı bir soluk gibi kalıyor. Bu sihir değil, çıplak gerçek, harabelerden çıkarılan ya da saklı kalan bir tanrıça heykelinin mermeri kadar duru ışıyor.

Ya sen?

Ben Caesarea'nın en yüksek noktasına tırmanmak için ne zaman gerçekten eve döneceğim? Yüz katman karanlığın altında babamın, açık gözlerle yattığı yere!

Haziran 1981, Paris

Eylül 2001, New York